KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

1982/2

ORSZÁGOS
KÖNYVTÁRÜGYI TANÁCS -
KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI
ÉS MÓDSZERTANI KÖZPONT

Kölcsönözhető

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

Szerkesztő bizottság:
Balázs Mihály, Balázs Sándor,
Fekete Gézáné, Földi Tamás,
Gál Andorné,
Gálné Ballagi Ágnes,
Héberger Károly, Horváth Tibor,
Juhász Jenő, Katsányi Sándor,
Kováts Zoltán, Kulcsár Péter,
Ruzsás Lajosné, Szurmay Ernő,
Vályi Gábor, Zircz Péter

Szerkesztők: Bárdosi Mária
Gerő Zsoltné
(felelős szerkesztő)

Az Országos Könyvtárügyi Tanács és a Könyvtártudományi és Módszertani Központ folyóirata

Szerkesztőség:
1827 Budapest VIII., Múzeum u. 3.
Telefon: 134–000/272 m.

Megjelenik kéthavonként
Példányszáma: 1000
Egyes szám ára: 24,– Ft
Évi előfizetési díj: 144,– Ft

Terjeszti a Magyar Posta.
Előfizethető
a postahivatalokban
és a Posta Központi Hírlap Irodánál
(Budapest 1900
Telefon: 180–855)
Csekkszámlaszám: 215–96.162

Külföldre előfizethető
a Kultúra
Könyv és Hírlap
Külkereskedelmi Vállalatnál
(Budapest P.O.B. 149
1376)

Kiadja a Népművelési Propaganda Iroda
Felelős Kiadó Nemes Iván igazgató
Készült a NPI nyomdájában
10 A/5 ív terjedelemben
Felelős vezető Vymeták Ferenc
8906/82

28. ÉVFOLYAM
1982. 2. SZÁM

HU ISSN 0023–3773
Index: 26 408

KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI SZAKKÖNYVTÁR · OSZK

1982 ÁPR 9

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

TARTALOM

WALLESHAUSEN Gyula
A szakreferensi rendszer 117
MEZEY László Miklós
Megújulás? A régi és az új MNB IKR 133
ARATÓ Ferenc
Az ETO 37 átdolgozásának problémái 143
FERENCZI Zsuzsanna
Gondolatjelek közt: a külföldi hungarika-irodalom kurrens bibliográfiai feltárásáról 148
KLUKOVITSNÉ PARÓCZY Katalin
Könyvtári helybenolvasás és kölcsönzés az egyetemi tanulmányi munka szolgálatában. Műhelytanulmány a szegedi József Attila Tudományegyetem Központi Könyvtárából 151

Kitekintés

REICH György
Az Ilmenaui Műszaki Főiskola 12. Információs és Dokumentációs Kollokviuma. Oberhof, 1981. november 9–12. 158
SKALICZKI Judit
Hajók a templomban. AV dokumentumok és zenei részlegek a dán könyvtárakban 166
Irányelvek Anglia és Wales közművelődési könyvtárainak referensz szolgálatához (Ism.: GÁLNÉ BALLAGI Ágnes) 173
MÜLLER-BENEDICT, M.
A könyvtárosképzés ínségsújtotta terület marad (Töm.: KATSÁNYI Sándor) 176
CURRAS, E.
A tájékoztatástudomány helyzete Spanyolországban (Töm.: ZOLTÁN Imre) 178
A szakirodalmi gyűjtés és szolgáltatás központjai (CADIST) Országos együttműködési program Franciaországban (Töm.: FOGARASSY Miklós) 181

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

MITTLER E.
Módszerek tudományos könyvtárak létszámszükségletének meghatározásához (Ism.: KOVÁCS Lászlóné) 184

Szemle

A magyar irodalom és irodalomtudomány bibliográfiája 1977. Szerk. LICHTMANN Tamás–NÉMETH S. Katalin (Ism.: BUDA Júlia) 195
LITTLE, A. D.: Into the information age. *Az információ korszaka felé* (Ism.: SZEPESVÁRY Tamás) 198
Library services in metropolitan area of Lagos: background and sociological framework. Szerk. AJE, S. B. *Igények és vélemények: szociológiai vizsgálat nigériai könyvtárhasználók körében* (Ism.: KAMARÁS István) 202
General classification systems in a changing world. *Általános osztályozási rendszerek egy változó világban.* (Ism.: SZABÓNÉ TÖRS Hanna) 206
Problemü koordinacii i kooperacii rabotü bibliotek razlicsnüh vedmosztv na szovremennom étape (Centralizacija bibliotecsnoj szeti). *A különféle hatóságokhoz tartozó könyvtárak munkájának koordinációs és kooperációs problémái (A könyvtárhálózat centralizációja).* (Ism.: SZINAINÉ LÁSZLÓ Zsuzsa) 208

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE 211

Contents 214

Inhalt 217

Содержание 221

E számunk szerzői, munkatársai: ARATÓ Ferenc (az OPKM ny. főigazgatója), BUDA Júlia (OGYK), FERENCZI Zsuzsanna (Tanárképző Főiskola, Szombathely), FOGARASSY Miklós (KMK), GÁLNÉ BALLAGI Ágnes (FSZEK), KAMARÁS István (KMK), KATSÁNYI Sándor (KMK), KOVÁCS Lászlóné (KMK), KLUKOVITSNÉ PARÓCZY Katalin (JATE, Szeged), MEZEY László Miklós (FSZEK), REICH György (KG-INFORMATIK), SKALICZKI Judit (KMK), SZABÓNÉ TÖRS Hanna (KSH Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat), SZEPESVÁRY Tamás (OMIKK), SZINAINÉ LÁSZLÓ Zsuzsa (KMK), WALLESHASUSEN Gyula (MKKEKK), ZOLTÁN Imre (tájékoztató mérnök).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Nem véletlen, hogy a szakirodalomban gyakran felbukkan – néha hosszabb hallgatás után – a szakreferensi rendszer és a szakrészlegek kérdése. Nálunk is (a Könyvtári Figyelőben) „úgy jött össze", hogy a legutóbbi időben több, a könyvtárak munkaszervezetét, de egész tevékenységét is jelentősen befolyásoló, a színvonalasabb tájékoztatást szolgáló (?) írást kaptunk és közöltünk. Mint ezekből is kiderül, a vélemények nálunk is, a világban is megoszlanak, különösen ami a gyakorlati megoldást illeti. Ezért adtunk örömmel helyet az alábbi cikknek is, és szeretnénk, ha többen is kifejtenék véleményüket, esetleg arra vonatkozóan is megírnák elképzeléseiket, hogy miként alakul a szakreferens funkciója egy komplex gépesítettségű korszerű könyvtárban. (– a szerk.)

A SZAKREFERENSI RENDSZER

WALLESHAUSEN GYULA

Megnövekedett a társadalmi szükséglet a szakkönyvtári szolgáltatások iránt. Egyértelműen jelzik ezt az adatok, erre utal a IV. országos könyvtári konferencia dokumentumainak több megállapítása is, de a szakkönyvtárakon kívül érzik ezt saját bőrükön a nagyobb közművelődési – elsősorban megyei – könyvtárak is.

Az elmúlt évtized törekvései bizonyítják: a könyvtárak mindegyike a szakemberek igényeinek minél színvonalasabb, szakszerűbb kielégítésére törekszik. Ennek egyik – talán legfőbb – útját-módját a szakrészlegek felállításában, illetve szakreferensek munkába állításában látják a könyvtárosok. Számtalan tanácskozáson elhangzanak e fogalmak, ám a vitából kiderül: sok a homály, a tisztázatlanság a szakreferensi munka lényegét, tartalmát illetően mind a szak, mind a közművelődési könyvtárosok körében.[1]

Az alábbi oldalak ennek tisztázását igyekszenek elősegíteni – a szerény hazai tapasztalatra és a gazdag külföldi irodalomra támaszkodva.

Létszám és munkamegosztás

A legtöbb könyvtár kezdetben *egyetlen* alkalmazottal működik. Munkaköre a következő főbb munkanemekből tevődik össze:

1. kijelölés, (dezideralás)
2. megrendelés, (beszerzés)
3. nyilvántartás, (leltározás, jelzetadás)
4. dokumentumleírás,
5. szakozás,
6. betűrendes katalógus szerkesztése,
7. szakkatalógus szerkesztése,
8. kölcsönzés,
9. eligazítás,
10. szaktájékoztatás, bibliográfiakészítés,
11. raktárkezelés.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Az állomány és a forgalom növekedése előbb-utóbb még egy személy alkalmazását teszi szükségessé.

Szerencsés esetben a *kétszemélyes könyvtár* egyik dolgozója szakképzett könyvtáros, a másik pedig a gyűjtőkörnek megfelelő képzettségű szakember. A munkát az alábbiak szerint osztják meg egymás között:

A szakember munkaköre	*A könyvtáros munkaköre*
1. kijelölés, (deziderálás)	2. megrendelés,
5. szakozás,	3. nyilvántartás,
7. szakkatalógus szerkesztése,	4. dokumentumleírás,
10. szaktájékoztatás, bibliográfiakészítés	6. betűrendes katalógus szerkesztése,
	8. kölcsönzés,
	9. eligazítás,
	11. raktárkezelés.

Ebben a munkamegosztásban a munka szakszerűsége nyilvánvaló; mindketten azt végzik, amire szakképzettséget szereztek, *a munkaszervezés is végtelen egyszerű,* az ellenőrzés és a vezetés teendői sem igényelnek külön tervezendő feladatot.

A *létszám kettőről háromra emelkedésével az ideális munkamegosztás pozitív vonásai elsatnyulnak,* majd a létszám további növekedésével teljesen elsikkadnak. Kialakul az a hazai könyvtárakban is elterjedt szervezet, amelyben a szervezeti egységek, osztályok (csoportok) a könyv útját – a munkanemek – *horizontálisan* követik.

Állománygyarapítás (1–3.)	Feldolgozás (4–7.)	Olvasószolgálat (8–11.)

E szervezeti formának vannak kétségtelen *előnyei:*

– a könyv útja pontosan nyomonkövethető,
– a munka pontosan normázható, könnyen tervezhető,
– az ellenőrzés egyszerű;

egyszóval: „kényelmes" e szervezeti megoldás.

(A negyvenes évek végén – az ötvenesek elején honosodott meg nálunk amerikai mintára e struktúra, abban a korszakban, amikor különböző eredetű könyvhalmazokat kellett gyűjteménnyé szervezni, feldolgozni, vagy régebbi gyűjteményeket korszerűen rekatalogizálni, az olvasók számára hozzáférhetővé tenni.)

Csakhogy e kényelmes szervezeti megoldásnak számottevő *hiányosságai* vannak:

– elhomályosul a szakszerűség,
– párhuzamosságok keletkeznek mind a technikai jellegű műveletekben, nyilvántartásokban, mind a tartalmi munkában. Más dolgozó ismerkedik meg a mű tartalmával a beszerzendő mű kijelölésekor, más veszi kézbe szakozáshoz, és ismét más tájékoztatás, illetve bibliográfiai munka céljából.

A szakreferensi – vertikális – rendszerben egyetlen dolgozó végzi el e munkanemeket, az időráfordítás így egyharmada-egynegyede a horizontálisénak.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A szakreferensek feladatai

Állományalakítás

A legősibb és elsődleges tudományos teendő a gyarapítás.

Az állományalakításban való részvétel a „könyvtárosnak szerény, névtelen halhatatlanságot kölcsönöz."[2]

Ám nem könnyű a feladat: a referensnek vezetnie kell hajóját a csekély értékű – raktárat és katalógust feleslegesen terhelő – kiadványok Szküllája és a történetileg és tudományosan is értékes, de mostohán kezelt kisnyomtatványok Kharübdisze között.[3]

Az állományfejlesztést azonban csak az végezheti eredménnyel, akinek megfelelő szaktudományi ismeretei is vannak, formálja, gondozza a gyűjteményt és ismeri az igényeket.

A szakreferensi rendszer éppen a szakszerű gyarapítás, állományalakítás igényéből nőtt ki, s a szakreferensek sok könyvtárban idejüknek nagy részét a kiválasztásra fordítják, sőt, sokfelé ez az egyetlen feladatuk. Több könyvtárban a megrendelés egészének lebonyolítása is a szakreferensekhez tartozik, de ilyenkor segéderőkkel is rendelkeznek.[4]

Az állománygyarapítás ismert kurrens forrásain – nemzeti és szakbibliográfiákon, katalógusokon, prospektusokon, fölöspéldányjegyzékeken, cserejegyzékeken, szakfolyóiratok ismertetésein – kívül a szakreferens válogatja át a kötelespéldányokat, az ajándékokat, a megtekintésre érkezett könyveket, (esetleg a beszolgáltatás hiánytalanságát is ellenőrzi) figyelemmel kíséri a kívánságkönyvet, de néhol még azt is megkívánják tőle, hogy a kölcsönzési (raktári) kérőlapokat kiértékelje, a leszűrt tapasztalatokat hasznosítsa.[5]

Az angolszász könyvtárakban nagy súlyt helyeznek arra, hogy a kutatókkal, oktatókkal tartott kapcsolat elősegítse a helyes kiválasztást, és az nem csupán a tanszéki könyvtárakra, hanem a központi könyvtár gyarapítására is vonatkozik.

A szakreferens feladata továbbá, hogy meghatározza

- a rendelés sürgősségének, a mű fontosságának fokát, a példányszámot;
- a beérkezés után a mű gyűjteményi helyét, (raktár, referensz-könyvtár, olvasóterem stb.);
- a példányszámot;
- a feldolgozás mélységét: érdemes-e teljesen feldolgozni, vagy – efemer jellegű kiadványok, kisnyomtatványok esetében – mellőzendő a katalogizálás, és csupán szakok szerint felállítva, időlegesen őrzendő;
- a felhasználói kört, vagyis minősítse a dokumentumot „korlátozott használatra", „kutatói használatra", „szolgálati használatra" stb.;
- az új szerzemények kiállítására elhelyezendő műveket.

Afféle kiegészítő tevékenységként elvárják azt is a szakreferenstől, hogy hívja fel a figyelmet arra: a könyv érdemes bekötésre.

Jó, ha dezideráta-katalógust is vezet a szakreferens, hogy azonnal egyeztethesse a beszerzést.[6]

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A beszerzési tanácskozás

A kijelölt műveket megrendelés előtt tételenként megtárgyalják olyan ülésen, amelyen minden szakreferens részt vesz. Ez a – különösen német nyelvterületen elterjedt – „Kaufsitzung" igen szertartásosan, a hét meghatározott napján és időpontban az igazgató elnöklete alatt történik. Távollétében vagy az igazgatóhelyettes, vagy pedig az állománygyarapítási osztály vezetője elnököl.[7]

A tanácskozáson mindenkinek a helyét az asztalon táblácska jelzi. Ide készítik ki azokat a műveket, amelyek az előző héten beérkeztek, továbbá az új folyóiratok első számait is. A könyvekhez kísérőlapot is mellékelnek, amelyen a referens megjelöli a könyv további sorsát, stb.

Ilyen tanácskozást azonban nem mindenhol tartanak, van ahol sajnálják erre az időt, és – mivel hetente csak egyszer van – késleltető tényezőnek tartják.

Bár mindkét ellenvetésben van igazság, mégis ahol e megoldással élnek, örülnek a sokoldalú, értékes együttmunkálkodásnak, mint az ösztönzés és a tanulás forrásának, érzik az együttműködés szükségességét, javaslataik átgondolására kényszerülnek, hogy a vitában álláspontjukat meggyőzően fejthessék ki.[8]

Ellenérvek

Már a 17. században sem volt kétséges, hogy az állományalakítást szakemberek kezébe kell adni. Ennek ellenére még a legutóbbi időkben is akadtak, akik szerint *egyszemélyes feladat* – rendszerint az igazgatóé – *a beszerzendő művek kijelölése;* nem szerencsés a gyűjtőkör felosztása több könyvtáros között.

E tekintetben a szakreferensi rendszer létjogosultságát is kétségbe vonta néhány olyan kivételes személyiség, aki a könyvtár egész gyűjtőterületének irodalmát jól ismerte.

a) Az első ellenérv szerint lehet ugyan a szakreferens jó és gyakorlatias szakember, nem biztos, hogy a gyűjtési szempontokat is éppoly jól figyelembe tudja venni, ha nem rendelkezik a gyarapításhoz szükséges tulajdonságokkal, ha nincs judiciuma, ítélőképessége. Félő az is, hogy saját kutatási területének irodalmát túlzott részletességgel begyűjti, a többit pedig elhanyagolja. Fonákjára is fordulhat a helyzet: az illető – ha egyúttal kutató is – hiúságból mellőzi esetleg a vele ellenkező nézeteket valló műveket. Más talán a múzeális jellegű anyagra veti a szemét, ismét más pedig hivatalnoknak bizonyul, mechanikusan jelöl: nincs fantáziája.

b) Volt, aki lassúnak, nehézkesnek, körülményesnek ítélte meg a szakreferensek gyarapítását, hiszen tevékenységük összehangolása, a megbeszélések, egyeztetések sok olyan teendővel járnak, amelyek egyszemélyes gyarapításkor elmaradnak, s így gyorsabban expediálhatók a rendelések, kéznél vannak a beérkezett művek.

A szakreferensek az átnézendő katalógusok, bibliográfiák stb. nagy száma miatt állandó időzavarban vannak, s a bibliográfiák általános részét minden referensnek át kell néznie, így sok az elfecsérelt idő. S ha az antikvár rendelések nem futnak ki azonnal, a művet más vásárolja meg. A fölöspéldányigényléssel is hasonló a helyzet, de a kollegialitás is megkívánja az azonnali expediálást.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

c) Továbbá: a szűkülő pénzügyi keretet egyre nehezebb elosztani a szakok között. Az a szakreferens húzza a rövidebbet, akinek kisebb a rábeszélő készsége. S e kötélhúzás elkedvetleníti a szakreferenst különösen akkor, ha alulmarad a vitában.[9]

A felsorolt érvek azonban eltörpülnek a kollektív gyarapítás előnyeivel szemben.

A gyűjtőkör teljes szélességű és megfelelő mélységű átfogása napjainkban csakis szakértők kollektívájától remélhető megnyugtató módon és szubjektivitástól mentesen. S a gyűjtőkör nem statikus: a tudományok fejlődését – differenciálódását és integrálódását – követnie kell, és össze is kell egyeztetnie a társadalmi szükségletekkel. Mindezeknek csak az a kollektíva felelhet meg, amelynek tagjai szakreferensi rendszerben működnek, továbbá, ha állományalakítási feladataikat mértéktartóan határozzák meg, határolják körül.

Nem feltétlenül szükséges például egy nagyobb egyetemi vagy szakkönyvtárban a szakreferenseket a könyvárusi forgalomban megjelenő hazai könyvújdonságok kiválasztásával terhelni. A könyvkereskedői katalógusok, könyvjegyzékek elég bő ismertetései alapján a kiválasztást elvégezheti egyetlen személy az állománygyarapítási osztályon. Ugyancsak ő válogathatja ki a könyvárusi forgalmon kívüli műveket, csak akkor kívánatos az illetékes szakreferenshez fordulnia, ha bizonytalan a döntésben, továbbá abban, hogy mit érdemes tartósan megőrízni, vagy csak időlegesen, egyszerűsítetten feltárni.

Ugyancsak felesleges például a fölöspéldányjegyzékek „átvadászását" a szakreferensekre bízni, feltételezve, hogy van a régibb megjelenésű, az állományból hiányzó művekre is kiterjedő dezideráta-katalógus.

Feltárás

A szakirodalom tartalmi feltárásának fő formája a *szakozás, tárgyszavazás;* eszköze pedig a tárgyi (szak, tárgyszó stb.) katalógus. Sokáig a szakkatalógussal való munkát tekintették a tudományos könyvtárosi munka gerincének.[10]

A szakozás és katalógusszerkesztés mellett a betűrendes *tárgymutató* naprakész állapotban tartása – új fogalmakkal való kiegészítése – szintén szakreferensi feladat (illetve, ahol tárgyszókatalógust készítenek, az új fogalmakkal kiegészítik a tárgyszókészletet).

Egyetemes szakrendszer sokáig nem volt, s a külföldi könyvtárak legtöbbje maga alkotta meg osztályozási rendszerét, vagy – esetleg – valamely hasonló gyűjtőkörű nagy könyvtár jónak ítélt rendszerét adaptálták.

A szakrendszernek követnie kell a tudomány fejlődését, tehát azt a szakreferenseknek állandóan fejleszteniük kell: az új fogalmakat be kell illeszteniük a rendszerbe, új jelzeteket kell alkotniuk. S mivel a raktározás szakok szerint történt – s ma is történik – sok könyvtárban a szakreferens feladata a *raktári jelzet alkotása* is.[11]

Sokáig a címleírás, továbbá a betűrendes (és egyéb) katalógusok gondozása – tehát a teljes feldolgozás, a *katalogizálás* – szerves része volt a szakreferensi teendőknek. Ennek több oka volt.

Először is: a könyvtárosképzés még ismeretlen volt, s a középfokú képzés elterjedése kezdetén is magas volt a „tudományos személyzet" (Wissenschaftlicher Dienst)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

aránya. A középfokú képzettségűeket eleinte csak a kölcsönzésre, továbbá olyan feladatok elvégzésére alkalmazták, amelyeket már akkor is kirekesztettek a tudományosnak ítélt munkanemek köréből. *A címleírást és a katalógusrendszer gondozását azonban tudományos teendőnek tartották.* S mivel írógép még nem volt, a szakreferensek kézzel írták az alapcímleírást — legfeljebb a másolásokat bízták a segédszemélyzetre.

Az írógép könyvtári elterjedése (általában a második világháborút követő évtizedben) *változtatott csak e felfogáson,* bár sokáig — hagyománytiszteletből — nem egy könyvtárban folytatták a kézírásos katalogizálás gyakorlatát.

Néhol azonban — főleg *egyes angolszász könyvtárakban a katalogizálás (feldolgozás) a szakreferensi teendők közé tartozik* azzal az indokkal, hogy a fiatal szakreferensek gyakorlatban ismerkedjenek meg a címleírási szabvánnyal, tanulják meg a technikai műveleteket is. E könyvtárakban munkaidejük felét a feldolgozásra fordítják a szakreferensek.[12]

A német nyelvterület nagy általános gyűjtőkörű könyvtáraiban, főleg ott, ahol jól elkülöníthetők a szakterületek, (pl. műszaki, társadalomtudományi), *a szakreferensekre hárulnak egyes nyilvántartási feladatok* (pl. folytatásos művek nyilvántartása, kardexelés), illetve ezek ellenőrzése.

Szakreferensi feladat másutt a *címleírók munkájának könnyítése* a mű típusának megjelölésével (pl. egyedi mű-e vagy valamely sorozat tagja, részcímes leírás kell-e), de elvárják a szakreferenstől: ellenőrizze, hogy a tárgyi katalógusba a segéderő helyesen sorolta-e be a cédulát.[13]

Tájékoztatás

Szóbeli tájékoztatás

Az első két munkanem: a kijelölés és feltárás közben a szakreferens alaposan megismeri az irodalmat s ennek egyenes folytatása, *a szakreferensi munkakör kiteljesedése: az olvasók közvetlen tájékoztatása.*

Az olvasókkal való közvetlen kapcsolat egyben visszahat az előző két munkanemre: jobban megismeri az igényeket, kívánságokat, a katalógus hibáit, tévedéseit s mindezeket hasznosítani tudja a munkájában.

Kezdetben csupán a szakreferensek adtak tájékoztatást a katalógusok közelében, de mivel egyre több olyan általános kérdés merült fel (pl. a könyvtár nyitvatartása, egy-egy meghatározott mű megkeresése a betűrendes katalógusban, vagy a szabadpolcra helyezett mű leemelése), amelyekre kár volt a szakreferensek idejét áldozni, a szolgálatot kettéválasztották. A katalógusok mellé olyan gyakorlott könyvtárosokat állítottak, akik az *eligazítást* végezték, a szakreferenst pedig csak akkor vették igénybe, ha a feltett kérdésre az általános eligazító könyvtáros nem tudott válaszolni.[14]

A katalógusok és a segédkönyvtár azonban nem adhat mindenre választ. A jó szakreferens ezért a nehezen, hosszas felderítés alapján adott válaszokat kicédulázza, hogy *saját katalógust (kartotékot) állítson fel* ezekből. Sőt: megfelelő gyakorlat alapján már

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

előre tudja, milyen kérdésekre számíthat, s ezekre a folyóiratok és a nem publikált dokumentumok áttanulmányozása közben felkészül.

Uj jelenségekre, fogalmakra, adatokra, eseményekre vonatkozó kérdésekre igen gyakran csak a kartotékra támaszkodva tud választ adni.[15] E kartoték alapján adott válaszok rendkívüli módon *megnövelik a referensz tekintélyét, a könyvtár jó hírnevét.*

A szakreferenseket gyakran igénybe veszik *a könyvtárközi kölcsönzésben kapott, pontatlanul közölt címek kiegészítéséhez,* a közlemény azonosításához. Irodalomjegyzékek összeállítása is szakreferensi feladat.

A szakirodalomkutatás oktatása

Ám nem csupán egyedileg a referensz-szolgálat keretében, hanem más módokon is elősegítették a könyvtár egyre bonyolultabbá váló katalógusában, az állományban, kézikönyvtárban való eligazodást: az egyetemi hallgatókat már a század első évtizedében szemináriumokon ismertették meg a könyvtár használatával.[16]

E tanfolyamok tartása szakreferensi feladat, sőt: egyes könyvtárakban elvárják, hogy a szakreferens szakirodalmi kalauzokat is összeállítson.

A szakkatalógus alkonya

A könyvtárhasználati bevezető előadások tematikája az elmúlt évtizedekben a szakbibliográfiák, referáló lapok és egyéb szétsugárzó tájékoztató kiadványok növekvő számával párhuzamosan fokozatosan bővült, s így a *tárgyi katalógusoknak a tájékozódásban és a tájékoztatásban betöltött szerepe, jelentősége is csökkent, illetve eltolódott a szétsugárzó tájékoztató kiadványok javára.*

A szakkatalógussal való foglalatosság s a járulékos feladatok (ellenőrzés, címleírás stb.) végzése indokolható volt addig, amíg valóban a szakkatalógus volt a tájékozódás és tájékoztatás (eligazodás) egyetlen eszköze.

Régi, nagy gyűjtemények állományával hatványozottan növekszik a katalógusok mérete, s a gondozás és keresés lassúbbá válik. A szakreferensek mellé tehát segéderők kellenek – egyre több. A szakreferensek időráfordítása a szakkatalóguskörüli teendőkre még így is egyre növekszik, idejük szétaprózódik, állandó késedelemben vannak, s többé „a szakreferensi rendszer a maga szép gyümölcsét nem hozza meg".[17]

Ugyanakkor, éppen az irdatlanná váló könyvtermelés lehetetlenné tette a gyűjtőkörön belüli viszonylagos teljességet is. (Ennek az alapelvnek a háttérbe szorulásával a gyűjtőköri kooperáció elve lépett előtérbe.) *A „teljes" feletti áttekintés eszköze a szétsugárzó tájékoztató kiadvány lett,* sőt: ez az egyetlen út, amely az áttekintés teljességéhez vezet. Ma már nincs az a katalógus, amely vetekedhetne egy jólszerkesztett bibliográfiával.

A bibliográfiák segítségével a tájékoztatás minősége megjavul, különösen azóta, mióta a szakirodalmi forrásismeret oktatása eléggé elterjedt az egyetemeken, a felsőoktatásban. „Mindennapos élmény manapság egy egyetemi könyvtárban, ha a használó – a szakkatalógust mellőzve – egyenesen a bibliográfiákhoz nyúl és utána a betűrendes katalógusban néz utána, hogy milyen művek vannak meg a könyvtárban."

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A szakkatalógus (tárgyi katalógusok) körüli tevékenységet a könyvtárosi munka megkoronázásának tekintették és tulajdonképpeni tudományos részének aposztrofálták. Ma ez a nagy tudományos könyvtárakban egyre inkább a perifériára szorult.[18]

Mások szerint a szakkatalógus egyeduralmát a bibliográfiák csak megingatták, trónfosztásában azonban a számítógép a „ludas".[19]

A hagyományos cédulakatalógus védelmezői szerint a kurrens bibliográfiák átfutási ideje lassú, az olvasót pedig nem szabad hónapokig — esetleg évekig — varkoztatni. Erre a megoldás egyszerű; átmenetileg — a bibliográfiák megjelenéséig — ideiglenes cédulakatalógust érdemes vezetni, s utána a cédulákat ki kell dobni. Igy mindössze néhány fiókra van csak szükség, amelyben gyorsan el lehet igazodni, szerkesztése is igen egyszerű, egy segéderő is elvégezheti. Mivel a szakkatalógus egyeduralma a legutóbbi időkben megingott, *ma már nem indokolt, hogy a szakreferensek idejük akár kis részét is a szakkatalógus körül töltsék el.*

Szétsugárzó tájékoztatás

A szakreferensek szétsugárzó tájékoztatási feladata sokáig meglehetősen alárendelt, mellékes volt, csupán az új könyvek gyarapodási jegyzékeinek összeállításáig terjedt, illetve annak eldöntéséig, hogy az adott mű szerepeljen-e a gyarapodási jegyzékben.[20]

A katalógus körüli teendők csökkenésével, továbbá az általános tájékoztató szolgálatból történt visszavonulással párhuzamosan előtérbe kerül a szétsugárzó tájékoztatás, s a szakreferensek munkakörének súlypontja a bibliográfiák, referátumok stb. készítésére helyeződik át.[21]

Közönségkapcsolat

A szakreferensi rendszer őskorában sem volt ismeretlen az olvasókkal való kapcsolat, de ez a tudósok, professzorok könyvbeszerzési javaslataira korlátozódott, kiteljesedése csupán az elmúlt 2—3 évtizedben következett be, főleg mióta a „public relations" a könyvtárakban is polgárjogot nyert.

A közönségkapcsolatok kiépítésében és ápolásában a szakreferensnek is jut szerep a maga szakterületén.

Feladata az, hogy

— felkeresse azokat a vállalatokat, intézményeket, iskolákat, párt- illetve társadalmi szerveket, egyetemi tanszékeket, intézeteket stb., amelyeknek szakirodalmi ellátása a könyvtár feladata,

— tájékozódjék igényeikről,

— tájékoztassa őket a könyvtár szolgáltatásáról, terveiről, az esetleges változásokról,

— segítségükre legyen az irodalomkutatásban;

— az állománygyarapítási tanácsadáshoz szükséges katalógusokat, prospektusokat rendelkezésükre bocsássa,

— részt vegyen tanácskozásaikon, értekezleteiken.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Az olvasókkal -- különösen az egyetemi oktatókkal-kutatókkal — való kapcsolatot a könyvtár jól hasznosíthatja (pl. igényeik ismeretében a szolgáltatások javításához, módosításához, állománygyarapításhoz stb.).[22]

Szakreferensi struktúra

A szakreferensek száma függ
— a könyvtár jellegétől,
— az állomány méretétől,
— a gyűjtőkör spektrumától,
— a gyűjtés mélységétől,
— az évi gyarapodás mennyiségétől,
— a feltárás mélységétől, jellegétől (pl.: analitikus feltárás, szétsugárzó tájékoztató tevékenység stb.),
— a katalógusrendszertől, a katalógusok számától, gondozottságától, mennyiségétől,
— a szolgáltatások skálájától, gazdagságától,
— az olvasói forgalomtól,
— a szakreferensek és egyéb alkalmazottak számától, illetve arányától,
— a szakreferensek képzettségétől, ismeretkörétől és annak minőségétől,
— a szakreferensek aktivitásától.

E sokféle szempont összeegyeztetése, kombinációja alapján nem könnyű a szakreferensek számának a meghatározása. Mindenesetre megfelelő számú és képzettségű szakembernek kell rendelkezésre állnia ahhoz, hogy a szakreferensi rendszer kiépíthető legyen.

Az induláskor „megfelelő számú" lehet két fő is, ha továbbiak beállítását célul tűzik ki. (Egy általános gyűjtőkörű megyei könyvtárban pl. természettudományi-műszaki és egy társadalomtudományi referens.)

Az egyetemi könyvtárak kezdetben szintén megelégedtek karonként egy-egy szakreferenssel, vagyis — hagyományos tudományegyetemeken — néggyel. A tudományok fejlődése, differenciálódása azonban már a századforduló első negyedében további szakreferensek beállítását követelte meg. (Valószínűtlen, hogy egyetlen szakreferens át tudja fogni a biológiától a csillagászatig a természettudományok egészét.)

A felső határ nehezebben húzható meg, de valószínűtlen, hogy egy nemzeti könyvtárnak húsznál több főhivatású szakreferensre lenne szüksége. (Szűkebb témákra esetenként külső szakértők, tanácsadók is bevonhatók.)[23]

Kérdés, hogy a tudományterület, a *gyűjtőkör milyen terjedelmét* fogja át egy szakreferens.

Az a jó, ha a szakreferensek átfogó ismeretekkel rendelkeznek, így elkerülhető az elaprózás. Utópia, hogy minden egyes diszciplínára (egyetemen oktatott tárgyra) külön szakreferens legyen.

Vannak azonban olyan szakterületek amelyek külön referenst követelnek meg még akkor is, ha a gyarapodás, forgalom, tájékoztatás stb. adatai ezt nem látszanak indokolni. Ilyen diszciplina például a matematika.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Elképzelhető ugyanakkor például az, hogy egy nyelvész ellássa a germanisztika vagy orientalisztika, illetve megfordítva: a germanisztika szakreferense elláthatja a klasszika-filológia szakreferensi feladatait is.[24]

Néha nehéz a szakok elkülönítése a határterületeken, ezért az átfedésekre ügyelni kell. (Például az üzemtan és üzemszervezés a technika és a gazdaság szakreferense között helyezkedik el.)

Praktikus megoldásként a szakterületek elhatárolását a szakkatalógusból kiindulva lehet elvégezni.

A szakterület felosztása a szakreferensek között tehát legyen rugalmas. Igazodjék a könyvtár gyűjtőköréhez, de figyelembe kell venni a lehetőségeket is, szükségmegoldásként átmenetileg lehet több szakterület is egy referens kezén.

A mellékgyűjtőkörök vagy határterületek (szakkönyvtárakban, illetve szakegyetemi könyvtárakban pl. művészet, szépirodalom, sport, stb.) irodalmához természetesen nincs szükség szakreferensre.

A különgyűjtemények gondozását a legtöbb könyvtárban egyszemélyes munkakörként látják el. Találkozunk azonban olyan megoldásokkal is, ahol a különgyűjtemények kezelői mint külső referensek végzik feladatukat, s beszerzési javaslataikat a szakreferensekével együtt tárgyalják meg.[25]

A szakreferensi rendszer mellett létezik *nyelvreferensi* megoldás is. Bizonyos módon a két rendszer metszi, illetve kiegészíti egymást attól függően, hogy a fontosabb nyelveket mennyire ismerik a szakreferensek. Hollandiában vagy Skandináviában, ahol minden diplomás az anyanyelve mellett legalább németül, angolul vagy franciául tud, a nyelvi referenseket a szláv és keleti nyelveknél „vetik be". A párizsi nemzeti könyvtárban a külföldi természettudományi irodalomhoz veszik igénybe a nyelvi referenseket. Amerikai könyvtárakban is gyakran alkalmaznak nyelvi referenseket a kijelöléshez. A Library of Congressben vegyes rendszer van, de a szakmai elv az uralkodó.[26]

A szakreferensi rendszer előnyei

A szakreferensi rendszer előnyeit hívei két oldalról közelítik meg: egyesek a tartalmi munka fölényét, szakszerűségét, minőségét domborítják ki, mások inkább gazdasági (materiális) hasznát.

A szakszerűség igénye vezette az úttörőket ahhoz, hogy a gyűjtőkörnek megfelelő képzettségűekre bízzák az állománygyarapítás és feltárás feladatait.

A jól összeválogatott gyűjtemény több olvasót vonzott, és ezzel – különösen, ha még szakszerű kiszolgálásban is részesültek az irodalomban jártas könyvtári dolgozóktól, megfelelő felvilágosítást is kaptak – a könyvtár tekintélye növekedett és közmegbecsülést vívott ki: a könyvtárak „ismét értelmes és célszerű eszközei lettek a tudományos munkának".[27]

A szakszerűséget a hagyományos horizontális szervezeti felépítés is garantálhatja, ha az állomány gyarapítására, a tartalmi feltárásra, az olvasószolgálati stb. teendőkre külön-külön áll rendelkezésre kellő számú, megfelelő szakember. E megoldás azonban sok szelle-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

mi energiát pazarol, hiszen – mint ahogy arról már volt szó – minden szervezeti egységben (munkakörben) újból meg kell ismerkedni a mű tartalmával.

A századforduló táján a könyvtermelés és ezzel párhuzamosan az olvasói forgalom és az igények növekedése kihatott a könyvtárakra: szükségszerűen növekedett a könyvtárosi létszám, ami a korábbinál nagyobb fegyelmet, ésszerűbb munkamegosztást, a munkafolyamatok üzemszerű, tudományosan megalapozott megszervezését követelte meg.[28] Nem véletlen, hogy éppen ebben az időben, *a könyvtárak első nagy racionalizálási hulláma teremtette meg a szakreferensi rendszert, a szakosodás és az ésszerű munkaerőgazdálkodás kettős gyümölcsét,* továbbá az sem, hogy a hetvenes években a gazdasági nehézségek elleni védekezés egyik eszközeként éli reneszánszát.[29]

Személyi feltételek

A szakreferenstől megkívánt *ismeretek* közül döntő a *szaktudományi képzettség.* Ismerje tudománya történetét, állását, haladásának irányát, áramlatait, problémáit, a nevesebb szerzőket, kutatókat, a tudomány műhelyeit: intézeteket, egyetemeket, társaságokat, de mindenekelőtt a szakirodalmat. Régebben a primér irodalom hordozói a könyvek voltak, ezek alapos ismeretét követelték meg, ma már legalább olyan fontos az időszaki kiadványok ismerete, továbbá a forrásokban (bibliográfiák, referáló lapok stb.) való tájékozottság, ill. tájékozódási készség. Ez azonban már a könyvtárosi ismeretkör része: *az ideális szakreferens kettős képzettségű.*

A *nyelvismeret* fontosságát nem kell külön hangsúlyozni: a négy fontosabb nyelv (angol, francia, német, orosz) fordítási szintű tudása szükséges. E nyelvek alapfokú ismeretére kell elsősorban törekedni, majd sorban közép- és felsőfokra emelni.

A fentiekből kiderül: a szakreferensektől szerteágazó munkakörük nem csupán alapos és többirányú felkészültséget, hanem komoly *szellemi erőfeszítést, koncentrált figyelmet, önfegyelmet, esetenként más és más beállítódást kíván,* – tehát olyan követelményeket is támaszt, amelyek idegrendszerét más és más oldalakról veszik igénybe.

– Az *állományalakításkor* a teljes gyűjtőkörben kell gondolkodnia, a relevancia elvét kell figyelembe vennie, a felhasználók szempontjaival összeegyeztetnie, hogy ne terhelje az állományt, a könyvtárat értéktelen irodalommal.[30]

– A *szakozáskor* az egész szakrendszert kell szem előtt tartania és a tudományterület belső összefüggéseit egyúttal a más területekhez való kapcsolódást kell látnia.

– *Referáláskor:* az adott közlemény tartalmának lényegét kell megragadnia, a használót nem szem elől tévesztve.

– A *szóbeli tájékoztatás* gyors észjárást, kapcsolást és az orvos tapintatát kívánja meg, az olvasó személyiségéhez való alkalmazkodást.

– A *témafigyelésnél* a felhasználó szempontjai dominálnak, tehát személyre orientáltan kell szelektálnia az anyagot.

– A *bibliográfiai tevékenység,* szétsugárzó kiadvány szerkesztése szigorú mérlegelésre, értékítéletre kényszeríti, szem előtt kell tartania a társadalmi szükségleteket s valamennyi felhasználó egyéni igényeit is.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Lelkialkatuktól függően a könyvtárosok egy része szívesen foglalkozik az olvasókkal (extrovertált típus), mások inkább a belső, csendes könyvtárosi munkát kedvelik (introvertált típus), de – viszonylag kisebb arányban – vannak, akik éppen a változatosságot szeretik: az elmélyült feltáró munka mellett az olvasókkal is készséggel foglalkoznak. A jó szakreferens ez utóbbi típushoz tartozik.

Igen változatos, érdekes, de zaklatott munka a szakreferenseké, a velük szemben támasztott követelmények igen magasak.[31]

Az ideális szakreferens – mint említettem – *kettős képzettségű.* A korábbi – 148/1962. M.M. számú – képesítési utasítás könyvtári képesítést követelt meg a könyvtári alkalmazottól, tehát a szakreferenseknek az eredeti diplomájuk mellé másodikat kellett szerezniük. Vagyis: *a könyvtárban alkalmazott szakembernek többet kellett tudnia, mintha eredeti szakmáját gyakorolta volna, és többet, mint a diplomás könyvtárosnak,* akitől nem kívánta meg az utasítás a könyvtár profiljához igazodó szakismeretek megszerzését – *ugyanakkor nem gondoskodott a nagyobb tudás anyagi elismeréséről.*

A 4/1977. KM-MüM sz. rendelet már eltekint a kettős képesítéstől, de ma sem ad lehetőséget arra, hogy a szakreferensek eredeti (műszaki, mezőgazdasági, közgazdasági stb.) szakmájukkal azonos, vagy közel azonos keresetet érjenek el.[32]

Bármilyen hasznos a kettős képzettség, irreális azt várni a szakreferenstől, hogy rövidebb-hosszabb tanfolyam keretében könyvtárosi diplomát is szerezzen. Világszerte ennek az álláspontnak a tudomásulvételét kényszeríti ki az a körülmény, hogy egyes (főleg természettudományi, műszaki) területeken nehéz a könyvtárba csalogatni a nyelvtudó szakembereket. E kényszerhelyzetben egyes amerikai könyvtárak még a szakegyetemi képzettségtől is eltekintenek s megelégszenek minimális szakmai ismeretekkel.[33]

A szakreferensi rendszer kialakulása, elterjedése

A több munkanemet egy szakember kezébe összpontosító, egyesítő szakreferensi rendszer a *felvilágosodás* talajából hajtott ki, de hosszú utat tett meg, amíg feladatköre kiteljesedett, tisztázódott.

A felvilágosodás eszmeáramlata nem csupán a kutatás szabadságának nyitott utat, hanem jótékonyan hatott a könyvtárakra is. Az addig poros könyvhalmazokból rendezett gyűjteményeket igyekeztek létrehozni Londontól Pétervárig. Az állományt katalogizálták, a gyarapítás rendszeressé vált. Nem egy gyűjtemény mérete meghaladta a százezer kötetet.

Az addigi „tudatlan, naplopó" népséget felváltja a tudományosan képzett főhivatású könyvtárosok serege, amelynek tagjait már az olvasó is érdekelte és vezetőik – közülük nem egy ma is ismert nagy elme – a könyvtárat a köz szolgálatába állította.

Ekkor születtek meg azok az alapelvek, amelyeket a mai könyvtárelmélet is elfogad. Ezek egyike: jó, használható gyűjtemény kialakításához (minden további könyvtári szolgáltatás alapjához) és feltárásához a megfelelő szaktudományokban jártas szakemberekre van szükség.

A XIX. század végéig semmi új nem történt. A német könyvtárak szabályzatai elődeiktől átvették és rögzítették ugyan a „tudományos személyzet" teendőit, ezek

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

gyakorlati megvalósítása azonban „az akkori személyzeti viszonyok között aligha sikerülhetett".[34]

Az átmeneti pangás után, a *századforduló táján a gazdasági fellendülés hatására megnövekedett a könyvtárak iránti érdeklődés.* Fellendült a könyvkiadás, megteltek a könyvtárak olvasótermei is. Csakhogy az olvasók nehezen igazodtak el a katalógusok útvesztőjében, ezért „ismerős" könyvtároshoz fordultak tanácsért. A szakember-könyvtáros baráti segítsége egyre elterjedtebbé vált.

A gyakori felvilágosítás ahhoz a felismeréshez vezetett, hogy legalizálni kell azt a szolgáltatást, amelynek feladata az olvasó kéréseire választ adni a katalógus alapján. *Így fejlődött ki a referensz-szolgálat* előbb az amerikai közművelődési könyvtárakban, majd Európában.[35]

A szakreferensi rendszer tudatos alkalmazása 1906-ban kezdődött Bécsben és Berlinben, s a német könyvtárosok 13. ülésén 1912-ben tűzték először napirendre a szakreferensi témát.[36]

A szakreferensi rendszer az *angolszász nyelvterületen* jóval később alakult ki. Az amerikai könyvtárak csupán századunk húszas éveiben érezték szükségét annak, hogy — első lépésként — a gyűjtőkörnek megfelelő tudományszakokban képzetteket alkalmazzanak.[37] A brit könyvtárakban mintegy három évtizeddel később, az ötvenes években honosodott meg, de azóta rohamosan terjed: a hatvanas évek végén a könyvtáraknak csaknem a felében alkalmazták.

Az utóbbi két évtized szakirodalma tanúsítja: a szakreferensi rendszer előnyeit egyre többen felismerik, bevezetésére törekszenek.

A hazai tudományos és szakkönyvtárak közül néhányan alkalmazzák a szakreferensi rendszert, de pontos adat ezek számáról nem áll rendelkezésünkre. A jelentősebb közművelődési könyvtárak is felismerték: haladásuk attól függ, kielégítik-e olvasóik szakirodalmi igényeit. A megoldást a szakrészlegek kialakításában látják.

Szakreferensi rendszer — vagy szakrészleg?

A szakreferensi teendők széles skáláját fentebb ismertettem. Ám aligha lehetne találni olyan könyvtárat, ahol a szakreferensek munkaköre mindezeket magába foglalná, de a döntő fontosságúakat, amelyek a szakreferensi rendszer gerincét — karakterét — alkotják: a beszerzendő művek kijelölését, a tartalmi feltárást és a tájékoztatást mindenütt szakreferensi feladatnak tekintik.

Kezdetben a német, napjainkban pedig főleg az angolszász könyvtárakban jóval többet bíznak a szakreferensek kezére: olvasótermi felügyeletet, katalógusszerkesztést stb. az adott szakterület dokumentumainak beszerzését, feldolgozását, néhol még a kölcsönzést is. Persze, ha valaki alaposabban utánanéz annak, hogy vajon hogyan fér mindez bele munkaidejükbe, kiderül: a szakreferensek ezekben a könyvtárakban egyben vezetők is, néhány segéderőre, néhol az egész osztályra támaszkodhatnak, vagyis szakrészlegről van szó!

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A szakrészleges szervezet és a szakreferensi rendszer – édestestvérek, de a szakrészleg az idősebb!

A terminológiai zavar onnan származik, hogy a német nem ismeri a szakrészleg kifejezést, csak a (szak)referensi rendszert. (Fachreferatsystem, Referatsystem, vagy csak egyszerűen Referat), az angol viszont csupán szakrészleget (subject division) továbbá szakspecialistát (subject specialist, ritkábban professional specialist). A brit könyvtárak némelyikében „subject reference librarian", vagyis szaktájékoztató működik, aki referensz-könyvtárosi és közönségkapcsolati teendőket lát el, az egyéb belső könyvtári munkákban nemigen vesz részt.

A szakrészleg: a meghatározott szak

– teljes gondozását (tartalmi és a hozzá kapcsolódó egyéb tehát könyvtárosi és ügyviteli feladatokat is)

– térben elkülönítve (többnyire az olvasóterem megfelelő övezetében, esetleg a szakosított raktárban is)

– néhány fő végzi,

– a szakreferens vezetésével.

A szakreferensi rendszerben a képzettségének megfelelő szak egyszemélyes gondozója a szakreferens, csupán tartalmi feladatokat lát el.

A kettő közötti szembeötlő különbség a szakszerűség fokában van: a szakreferensi rendszerben teljes munkaidejét, energiáját arra fordítja, amit szaktudása révén csak ő végezhet el, a szakrészlegben azonban idejének és energiájának kisebb-nagyobb részét olyan vezetési, könyvtárosi, adminisztratív teendőkre kénytelen szánni, amit más is elvégezhet (és amihez szakképzettsége sincs talán), szükségszerűen háttérbe szorulnak a szakreferens tartalmi feladatai.

Korántsem jelent e megállapítás ítéletet, csupán a két véglet közötti különbséget kívánja kidomborítani. A „tiszta" szakreferensi rendszer (modell) és a már-már kis szakkönyvtár teendőit is ellátó – parttalan feladatkörű – szakrészleg között sokféle, a helyi sajátosságokhoz igazodó átmenet lehetséges.

Jegyzetek

1. Jól érzékelte ezt Katsányi Sándor: Munkakör-struktúrák a közművelődési könyvtárakban. (Adottságok, követelmények és képzési rendszerünk problémái) = Könyvtári Figyelő 18.évf. 1972. 402–411.p.
2. Handbuch i.m. 231.p.
3. Kittel i.m. 348.p.
4. Duino i.m. 5.p., Humphreys i.m. 31.p.
5. Bulling i.m. 944.p.
6. Kittel i.m. 345–348.p., Kútik i.m. 600–601.p.
7. Kittel i.m. 343–344.p.
8. Handbuch, 234.p.
9. Az érveket és ellenérveket jól foglalja össze a Handbuch 228–229. és 232–233.p.
10. Klaiber i.m. 72.p., Kittel i.m. 349.p., Bulling i.m. 945.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

11. A berlini Staatsbibliothek szakkatalógusát 1842-ben alkották – s a szakreferensek kiváló munkájának köszönhető, hogy még ma is használható. (Kittel, i.m. 350.p.)
12. Duino i.m. 5.p., Coppin i.m. 115.p.
13. Kittel i.m. 349–350.p.
14. Az eligazító könyvtáros szerepe itt igen fontos: éreznie kell azt a határt, amelyen túl már nem léphet. (Kittel i.m. 354.p.)
15. Kútik i.m. 401.p.
16. Ley, Georg: Zu dem Grenzfragen... i.m. 71.p.
17. Scholz, Hans-Jürgen: Der Sachkatalog – eine lebendige Tradition = Z. Bibl. Bibliogr. 16. Jg. 1969. 274.p.
18. Scholz fent i.m. 274–275.p.
19. Requiem for the card catalog: management issues in automated cataloging. Ed. Daniel Gore, Joseph Kimbrough, Peter Spyers-Duran. London, Aldwysch pr. 1979. XVi. 200 p.
20. Füchsel i.m. 52.p., Bulling i.m. 946.p.
21. Az eddig ismertetett munkanemeket felsorolja a Könyvtári munkakörök jegyzéke. Tervezet. (Összeáll. Csűry István, Gomba Szabolcsné) Debrecen, 1968. 36–37.p.
22. A szakreferens sokrétű, változatos közönségszolgálati teendőiről az NDK-ban gazdag áttekintést ad Gőtze, i.m. az amerikai egyetemi könyvtárakról pedig Cole i.m.
23. A legtöbb szakreferens: 21 fő a bécsi Hofbibliothekben működött 1906-ban. Egger-Möllwald i.m. 303–310.p.
24. Bulling i.m. 943.p.
25. Kútik i.m. 600.p.
26. Handbuch 230.p.
27. Handbuch 231–232.p.
28. Füchsel i.m. 49.p.
29. Kittel i.m. 337.p., továbbá Mursch, Siegfried: Überlegungen zur innerbetrieblichen Arbeitsteilung an wissenschaftlichen Bibliotheken. = Z. Bibl. Bibliogr. 18. 1971. 265.p.
30. A német „Fingerspitzengefühl"-nek nevezi e tulajdonságot.
31. Találóan nevezi őket a könyvtárosság hoplitáinak (nehéz fegyverzetű gyalogságának) Hugo Alker: Die Universitätsbibliothek Wien. Geschichte, Organisation, Benützung. 3.verb. Aufl. Wien, 1957. 21.p.
32. Egyes hazai információs központok más – kedvezőbb – bérrendszer alkalmazásával kötötték magukhoz profil-szakembereiket. Ez azonban feszültséget okoz más könyvtárak azonos feladatokat végző könyvtárosaival. A brit egyetemi könyvtárak szakreferensei oktatói besorolásban vannak, ami magasabb bérezést és egyéb kedvezményeket jelent. Ld. Guttsman i.m. 3., 4.p.
33. Humphreys i.m. 31.p.
34. Handbuch 231.p.
35. Walleshausen Gyula: A referensz-munka külföldi irányzatai. = Könyvtári Figyelő. 14.évf. 1968. 185–186.p.
36. Egger–Möllwald i.m.
37. Williamson, Charles Training for library service. New York, Merrymount Pr. 1923. 165 p.

BIBLIOGRÁFIA

BULLING, Klaus: Über die Arbeit von Fachreferenten an Wissenschaftlichen Bibliotheken. = Bibliothekar. 24. 1970. 942–947.p.

COLE, Harold L.: The subject reference librarian and the academic departments. A cooperative venture. = Spec. Libr. 65. 1974. 259–262.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

COPPIN, Ann: The subject specialist on the academic library staff. = Libri. 24. 1974. 122–128.p.

DALTON, M. S.: The role of subject specialism in the future development of information services. = J. Inform. Sci. I. 1979. 107–112.p.

DIETZE, Joachim: Rolle und Funktion von Fachreferaten in wissenschaftlichen Bibliotheken. = Zbl. Bibl. 89. 1975. 57–59.p.

DUINO, Russell: The role of the subject specialist in British and American university libraries: a comparative study. = Libri. 29. 1979. 1–19.

EGGER-MÖLLWALD, Friedrich: Das Referatsystem in der Diensteinteilung der k.k. Hofbibliothek in Wien = Zbl. Bibl. 29. 1912. 303–310.p.

FÉNYES Miklós: Könyvtári reform a Pécsi Egyetemi Könyvtárban. = Könyvtári Figyelő. 18. 1972. 318–325.p.

FOGARASSY Miklós: Szakrészleges egyetemi könyvtárak Franciaországban. /Tanulmányúti tapasztalatok/ = Könyvtári Figyelő. 24. 1978. 72–78.p.

FÜCHSEL, H.: Geschäftsgang und Arbeitsteilung an den wissenschaftlichen Bibliotheken. = Zbl. Bibl. 26. 1909. 49–59.p.

GÖTZE, Ursula: Der Einsatz von Fachreferenten in der wissenschaftlichen Allgemeinbibliothek des Bezirkes Suhl. = Zbl. Bibl. 95. 1981. 344–357.p.

GUTTSMAN W. L.: Subject specialization in academic libraries: some preliminary observations on role conflict and organizational stress. = J. Libr. 5. 1973. 1–8.p.

Handbuch der Bibliothekswissenschaft.
Begr. von Fritz MILKAU, 2., verm. verb. Auf. Hrs. von Georg LEYH. Bd, 2, Bibliotheksverwaltung, Wiesbaden, Harrassowitz, 1961.

HUMPHREYS, Kenneth: The subject specialist in national and university libraries. = Libri. 17.vol. 1967. 29–41.p.

JOHSON, Edward R.: Subject-divisional organization in American university libraries. = Libr. Quart. 47. 1977. 23–42.p.

KITTEL, Peter: Aus der Arbeit eines Fachreferenten am Realkatalog der Deutschen Staatsbibliothek. = Zbl. Bibl. 73. 1959. 337–356.p.

KLAIBER, Ludwig: Das Referatsystem. = Zbl. Bibl. 53. 1936. 69–73.p.

KUTIK, Vincent: Erfahrungen mit dem Fachreferatsystem in der Universitätsbibliothek Bratislava. = Zbl. Bibl. 80. 1966. 599–603.p.

LEYH, Georg: Stellung und Aufgabe der wissenschaftlichen Bibliothek in der Zeit. = Zbl. Bibl. 53. 1936. 473–482.p.

MAGYAR Józsefné: Képes-e szakkönyvtári feladatok vállalására a közművelődési könyvtár? Szakrészlegek kialakítása a Kaposvári Megyei Könyvtárban. = Könyvtáros. 31. 1981. 344–350.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

MEGÚJULÁS?
A régi és az új MNB IKR

MEZEY LÁSZLÓ MIKLÓS

Helyzetfelmérés

A felszabadulás utáni hazai cikkbibliográfia-összeállítás harmincöt éves fejlődése folyamán többnyire lépést tartott a kiadványtermés gyarapodásával. Az 1946-tal kezdődő első évtized alatt a kiadványok száma megduplázódott, majd az ezt követő húsz esztendő során háromszorosára nőtt. (Jellemző, hogy míg 1949-ben 106 forrást dolgozott fel a Magyar Folyóiratok Repertóriuma, addig 1980 júniusában 615 periodikumot). Miközben a feldolgozásba bevont források száma hatszorosára nőtt, a repertorizált cikkek mennyisége is ötször annyi lett.

Az 1950-es évek nemcsak abban a tekintetben jelentettek erőteljes fejlődést, hogy a földolgozandó periodikák száma megkétszereződött, hanem minőségi ugrás is bekövetkezett: megnövekedett a felsőoktatási- és kiépült a kutatóintézeti hálózat, és ez új, szakosodott könyvtári tájékoztató apparátust igényelt. Így indultak meg az első szakrepertóriumok: 1957-ben a Magyar Orvosi Bibliográfia nyitotta meg a sort, 1960-ban a Magyar Mezőgazdasági Bibliográfia jelent meg. A Magyar Nemzeti Bibliográfia Időszaki Kiadványok Repertóriuma (továbbiakban: MNB IKR) mellett a szakcikkeket feltáró repertóriumok száma ma már meghaladja a negyvenet. Mi indokolta ezt a nagyfokú szakosodást? Elsősorban a már említett hazai szakcikktermés gyorsan növekedő mennyisége. Különösképpen a társadalomtudományi tematika arányának erősödése figyelmet ébresztő. A feldolgozott társadalom- és természettudományi cikkek számának növekedését és arányaik alakulását az alábbi táblázat szemlélteti.

	1949	*1959*	*1969*	*1979*
Társadalomtudomány	1593	3814	5834	9902
	37,1%	37,0%	44,5%	46,1%
Természettudomány	416	1614	1579	2740
	9,7%	15,7%	12,0%	12,7%[1]

Világosan látható, hogy 1979-re az MNB IKR-ben feldolgozott társadalomtudományi témájú cikkek aránya az egész cikktermés közel felét tette ki. Ugyanakkor más tudományágak publikációinak visszaszorulása, illetve stagnálása figyelhető meg.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

	1949	1959	1969	1979
Orvostudomány	1073	1626	2015	2606
	25,0%	15,8%	15,4%	12,1%
Agrártudomány	380	847	865	1332
	8,9%	8,2%	6,6%	6,2%
Műszaki tudomány	827	2400	2822	4923
	19,3%	21,5%	21,5%	22,9% [2]

Az orvostudományi közlemények aránya jelentős mértékben visszaesett (25%-ról 12,1%-ra), kevésbé csökkent az agrártudományi cikkek aránya (8,9%-ról 6,2%-ra), a műszaki tudományok körébe tartozó föltárt publikációk száma ötszörösére nőtt, de ez csak részarányának szinten maradásához volt elegendő.

A tudományos igényű közlemények mennyiségi növekedését, valamint belső arányaik módosulását szükségszerűen követnie kellett a repertorizálás munkájának is.

A változás tendenciája egyértelmű. A fölhasználó-centrikus és az információellátás gyors térhódítása következtében a csupán egy ország egy dokumentumtípusára korlátozódó, ugyanakkor egy mindenkinek szóló szolgáltatásnak törvényszerűen veszítenie kellett jelentőségéből. Ez pedig azt az alternatívát veti föl, hogy megszűnik-e az ilyen típusú repertórium létjogosultsága, vagy csupán funkciójának – és ezzel szerkezetének – módosítására van szükség?

A világméretű információcserébe bekapcsolódó információs tevékenység nem fogja át a lehetséges fölhasználók körét. Mellettük nem csekély azoknak a száma sem, akik igénylik hazánkban a dokumentumok fölötti viszonylag nem késedelmes áttekintést, illetve azoknak, akiknek szükségletei csak erre terjednek ki. A nemzeti szakbibliográfiák – gyarapodó számú – léte erre enged következtetni – állapítja meg Sonnevend Péter.[3] Ha a kurrens szakbibliográfiák léte realitás, akkor természetes igény velük szemben a teljesség. Ez viszont a közlemények egy tekintélyes hányadának „szórtsága" miatt csak teljességigényű forrásbázison alapulhat. Ami pedig feltételez egy központi helyről a nemzeti szakbibliográfiákat előállító szakközpontokba irányuló kliring típusú szolgáltatást. Újabb kérdés vetődik fel ennek kapcsán: szükséges-e a kurrens szakbibliográfiák teljességének biztosítása egy központi (válogató) feldolgozás és kliring jellegű ellátás, valamint az azok által le nem fedett szakterületeken az MNB IKR folytatása?

Végül is négy lehetőség állt a Repertórium szerkesztői előtt:

Variánsok	Előnyök	Hátrányok
A. Az MNB IKR megmarad általános cikkbibliográfiának (tárgymutatóval)	– teljes anyagot tár föl – tárgyi visszakeresés biztosított	– megmarad a párhuzamosság a kurrens szakbibliográfiákkal – megnő a ráfordítás

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

B. A központi feldolgozás és maga az MNB IKR megszűnik	– párhuzamosság megszűnik – más célra lesz felhasználható a kapacitás	– a szakbibliográfiák teljessége nem biztosítható – a szakbibliográfiáktól le nem fedett területekről nincs áttekintés
C. Az MNB IKR helyett egy tartalomjegyzék típusú szolgáltatás (current contents)	– tartalmi teljesség biztosított – kapacitás szabadul fel – megrövidül az információnyújtás ideje	– párhuzamosságok megmaradnak – problematikus a visszakeresés – a szakbibliográfiáktól le nem fedett területeket nem lehet visszakeresni
D. Az MNB IKR funkcionális kliring kapcsolatban a szakbibliográfiákkal	– tartalmi teljesség biztosított – minden szakterület visszakereshető – párhuzamosságok megszűnnek – nem igényel kapacitásbővítést	– megszűnik az átfogó „nemzeti" jellegű cikkbibliográfia[4]

A D. jelű lehetőséggel szemben – ha az említett előnyök ténylegesen megvalósulnak a gyakorlatban, és csak akkor! – egyetlen kifogás támasztható: elvész az MNB IKR „nemzeti" bibliográfia jellege. Ilyen fenntartását fogalmazta meg Zöldi Péter is. „Kétségtelen, hogy a műszaki tudományok, orvostudomány, mezőgazdaság irodalmának kiválásával a Repertórium nemzeti bibliográfiai jellege megszűnt, és ez némi tűnődésre késztet. A felszeletelés folytatása csak attól függ, hogy van-e olyan kurrens szakbibliográfia, amelyik ‚kiváltja' a Repertórium megfelelő részét. Ha ezek a bibliográfiák a könyveket is tartalmazzák, akkor az MNB Könyvek Bibliográfiája is feloszthatő? Ha minden terület le van fedve, a kurrens szakbibliográfiák összege egyenlő a nemzeti bibliográfiákkal?"[5] Jogos kérdések. De azt is tudni kell, hogy egyrészt a világszerte elterjedt felfogás nem tekinti az általános cikkbibliográfiákat a nemzeti bibliográfiai rendszer nélkülözhetetlen elemének, másrészt a nemzeti cikkbibliográfia léte inkább az illető ország információs rendszerének a függvénye, semmint valamilyen elméleti „alaptörvényé" – védelemzi álláspontját Sonnevend Péter.[6]

Ezek a kérdések és gondolatok vezettek el azután odáig, hogy 1979. május 10-én Sonnevend Péter „Javaslat a Magyar Nemzeti Bibliográfia Időszaki Kiadványok Repertóriuma szerkezeti reformjára" című előterjesztését tárgyalta meg a Vezetői Tanács az OSZK-ban.

A javaslat szerint célszerű lenne, ha az MNB IKR kizárná a földolgozás köréből az orvostudományi, a mezőgazdasági és a műszaki tudományok cikkeinek közlését és föltáró tevékenységét a társadalom- és természettudományokra korlátozná. Ilyen módon az új MNB IKR csak a 0–3, 5, 7–9 ETO főosztályok anyagát nyújtaná. A megvalósítás határidejét 1981 januárjában állapították meg, amikor már az új szerkezetű Repertórium lát napvilágot.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Ezt a megoldást, vagyis az elképzelhető variánsok közül a D. jelűt Sonnevend Péter szerint öt érv is alátámasztja.

1. A mind nagyobb mennyiségű cikktermés földolgozása egyre nehezebben oldható meg a jelenlegi feltételek között.

2. A nemzeti cikkanyag jelentős részének feltárását a gyorsan szaporodó szakbibliográfiák is elvégzik.

3. A repertorizálandó cikkáradat (körülbelül évi 25 ezer tétel) 400 szakcsoportba sorolása, éves kumuláció nélkül illuzórikussá teszi a tematikus visszakeresést. (A szakbibliográfiák általában tárgyszavaznak).

4. Az országok többsége nem tartja az általános cikkbibliográfiákat a nemzeti bibliográfiai rendszer feltétlenül szükséges részének, annál is inkább, mert a nemzeti cikkbibliográfiák megléte az adott információs struktúrának a függvénye, és nem valamilyen egyetemes törvényszerűségé.

5. A hazai felhasználók a régi MNB IKR-nek inkább csak hiánypótló, kontrolláló szerepet szántak, az alapvető tájékozódás eszköze eddig is a szakbibliográfiák sora volt. (Ez alól természetesen kivételek a kisebb települések könyvtárai, ahol nagy gondot okozhat a nagyszámú szakbibliográfia.)[7]

Az ilyen, D.-vel jelzett megoldás nagyon ésszerűen megszervezett együttműködést követel más, információkat nyújtó intézményekkel. „A cikkbibliográfia szolgáltatás kooperációs alapra való helyezése a (...) minőségi kívánalmak (tartalmi teljesség, megfelelő átfutási idő, igényes feltárás és mutatózás) mellett még olyan szempontok figyelembevételét igényli, mint a társadalomtudományok iránti igény, valamint az új rendszer megbízhatósága (korlátozott számú, szakmailag felelős partnerek)."[8] A hazai cikktermelés repertorizálása elvileg teljesíthető a szakbibliográfiai központok és az OSZK munkamegosztása révén. A jelenlegi időszakban ez a következő intézmények együttműködését teszi szükségessé: MÉM Információs Központja (mezőgazdaság, élelmiszeripar, állatorvostudomány = Magyar Mezőgazdasági Bibliográfia); Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár (orvostudomány, egészségügy = Magyar Orvosi Bibliográfia); Országos Műszaki Könyvtár (műszaki tudományok, iparágak = Műszaki Lapszemle sorozatai); Országos Széchényi Könyvtár (társadalom- és természettudományok = MNB IKR).

Az OSZK szerepe és jelentősége ebben az együttműködésben igen nagy. A társadalom- és természettudományi anyag feltárása mellett, a partner intézményeknek biztosítja a „szóródó" anyag feltárását. Ezzel könnyebbedik és szakmailag biztosabbá válik a szakintézmények munkája; az OSZK számára pedig azzal az eredménnyel jár, hogy 25–30%-kal kevesebb leírást kell készítenie és az így felszabaduló erő tárgyszavazni tudja a társadalomtudományi anyagot. Éves tárgymutató összeállításával pedig a visszakeresést könnyítik meg a felhasználók számára.

Tehát az OSZK az MNB IKR lehetséges társsorozatainak elkészítésére az előbb felsorolt intézményekkel megállapodást kíván kötni. Az együttműködés lényege, hogy az OSZK fenntartja felelősségét a hazai cikkirodalomról nyújtott bibliográfiai ellátásért, s ennek érdekében a kötelespéldány szolgáltatásra alapozva változatlanul áttekinti a teljes magyarországi időszaki kiadványtermést, hogy partnereinek biztosíthassa a szóródó irodalmat (az általuk nem figyelt forrásokból), míg az adott szakma folyóiratainak feldolgo-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

zása, a szakbibliográfia összeállítása az adott szakközpontok feladata. Ezzel lehetővé válik az az ésszerűsítő megoldás is, hogy egy periodikát csak egyszer dolgozzanak föl és a partnerek a meghatározott forrásokból kicédulázott anyagot kicserélik egymás között. Az együttműködést a teljes kiadványtermést áttekintő OSZK koordinálná.[9]

Elemzés (a FSZEK néhány szempontja szerint)

Az 1981-gyel induló új MNB IKR szerkesztői alapvető célként a következőket tűzték maguk elé:

1. A párhuzamosságok csökkentése a feldolgozás és a kiadványok útján történő tájékoztatás területén, a felhasználói alapérdekek (teljesség, folyamatosság, visszakereshetőség) sérelme nélkül.

2. Az új Repertórium minőségi előrelépést is jelentsen: a teljesség megbízható teljesítésén túl a társadalomtudományok vonatkozásában a gyűjtőkör bővítése és a tartalmi feltárás mélyítése által.

3. Megoldást kellene keresni a szépirodalom repertorizálására.[10]

Tegyük fel, hogy – elvben – az új MNB IKR léte önmagában eleget tesz a célkitűzések 1. pontjának. Ezért nézzük meg közelebbről, miként felel meg a 2. pontban foglalt kívánalmaknak.

A főbb gyűjtőköri elvek változatlanok maradtak, tehát a tudományos értékű, illetve a tudományok számára is hasznosítható cikkeket gyűjti. Annyi módosítást terveztek csupán, hogy szélesebb körben repertorizálják a művészeti tárgyú (színházi, kiállítási) bírálatokat.

Az új szerkezetű MNB IKR a régivel való összevetésében ismerhető meg leginkább. Ezért kiválasztottuk az 1980. év márciusi, júniusi és augusztusi számait, valamint az immár új Repertórium 1981. évi folyamából ugyanezen három hónap számait.[11]

Azonnal szembeötlik a terjedelem erőteljes csökkenése. Ez egyfelől a tipográfiai megújulásból, másfelől a feldolgozott anyag zsugorodásából következik. Az új Repertórium bibliográfiai tételeket közlő oldalainak száma (a mutatók oldalait nem számolva) így alakultak a két esztendő minta hónapjai során:

	1980 márc.	*1981* márc.	*1980* jún.	*1981* jún.	*1980* aug.	*1981* aug.
oldal	112	40	106	38	112	37

Összevetést végeztünk a társadalom- és természettudományi főszakokban (3 és 5) feldolgozott tételek számát illetően.

	1980 márc.	*1981* márc.	*1980* jún.	*1981* jún.	*1980* aug.	*1981* aug.
Társadalomtudomány	460	561	560	519	514	427
Természettudomány	519	223	195	191	269	279

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Mint a táblázatból leolvasható – nyilvánvalóan számolva a tudományos cikktermelés időben ingadozó mennyiségével – nemhogy gyarapodás lenne megfigyelhető, inkább valamelyes csökkenés tapasztalható mindkét tudományág területén.

Vizsgálódásunkat kiterjesztettük – a FSZEK központ profilját szem előtt tartva – a szociológia, a helytörténet, a zenetudomány és az irodalomtudomány szakokra. (Sajnos, az új MNB IKR nem sorolja külön szakba a helytörténetet, hanem Magyarország történetébe osztva közli). Lássuk tehát a négy tudományszak tételeinek számát a vizsgált három-három hónapban.

	1980 márc.	*1981* márc.	*1980* jún.	*1981* jún.	*1980* aug.	*1981* aug.
szociológia	13	38	20	–	15	21
helytörténet	13	–	13	–	3	–
zenetudomány	6	26	12	78	16	29
irodalomtudomány	80	135	106	92	92	99

A táblázat alapján úgy tetszik, hogy a szociológiai cikkek száma lényegesen nem módosult; a zenetudomány feltárásában egyértelmű növekedés tapasztalható; az irodalomtudomány ingadozik; a helytörténeti tételek összevetésére gyakorlatilag nincs mód.

Az új szerkezetű MNB IKR kidolgozásakor azt is célul tűzték ki, hogy a szakrendet jelentős mértékben egyszerűsítik. A régi 400 szakcsoport következtében egy-egy szakcsoportra átlagosan csak öt leírás jutott. Ráadásul a szakcsoportoknak körülbelül egyharmada nem is volt „produktív". A tervek szerint a társadalom- és természettudományok cikkanyagának rendezése legfeljebb 100 szakcsoport segítségével is jól megoldható, ha az kellőképpen követi az adott tudományág logikáját, valamint a cikktermés tematikai megoszlásának arányait.[12]

Elvégeztük ezen a területen is az összehasonlítást: hány társadalomtudományi és hány természettudományi szakkal dolgozott a régi és az új MNB IKR? (Az 1980 augusztusi és az 1981. augusztusi füzet alapján).

	1980 aug.	*1981* aug.
Társadalomtudomány	87	28
Természettudomány	18	12

Radikálisan csökkent a társadalomtudományi szakok száma (körülbelül egyharmadára), kisebb mértékben a természettudományokéi. Mindez koncentráltságot jelez, amelyet a tipográfiai elrendezés tovább erősít. Összeszedettebbé vált az anyag és áttekinthetőbbé.

Mennyiben tett eleget az új MNB IKR annak a célkitűzésnek, hogy a gyűjtőkört szélesíti és a tartalmi feltárás mélységét növeli? Ezt a négy – a FSZEK számára legfontosabb – szak részére feldolgozott lapok számának alakulásával elemeztük (egy periodikum egyszeri előfordulását számlálva össze).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

	1980 márc.	1981 márc.	1980 jún.	1981 jún.	1980 aug.	1981 aug.
szociológia	11	23	13	–	11	20
helytörténet	4	–	11	–	4	–
zenetudomány	3	12	8	32	9	12
irodalomtudomány	24	31	28	33	36	33
összesen	42	66	60	65	66	65

A táblázat – amennyiben érvényes következtetéseket lehet levonni három-három hónap anyagának összevetéséből – azt mutatja, hogy valamelyest szélesedett a földolgozott folyóiratok, lapok mennyisége. „Színesebbé" vált egy-egy tudományág számára repertorizált lapok skálája. A legerőteljesebb gyarapodás itt is a zenetudományi szakban észlelhető.

Mélyítve az elemzést, arra is kíváncsiak voltunk, hogy a célként megjelölt gyűjtőköri szélesítés miként valósult meg a periodikák megoszlásában, a tekintetben, hogy a napilapok fölhasználtsága bővült-e a repertorizálásban?

	1980 márc.		1981 márc.		1980 jún.		1981 jún.		1980 aug.		1981 aug.	
	nl	p	nl	p	nl	p	nl	p	nl	p	nl	p
szociológia	2	11	10	28	2	18	–	–	4	11	2	19
zenetudomány	–	6	2	24	–	12	8	70	5	11	2	27
irodalomtudomány	7	73	15	120	14	92	7	85	13	79	6	93

(nl = napilap; p = periodikum)

Általánosságban az a kép rajzolódik ki a táblázatból, hogy valamelyest nőtt a feldolgozott napilapok száma. Lényeges – tendenciaként mutatkozó – változás azonban e területen sincs. Hiszen összeadva e három szak feldolgozott napilapjainak számát, a következő képet kapjuk:

	1980 márc.	1981 márc.	1980 jún.	1981 jún.	1980 aug.	1981 aug.
összes napilap	9	27	16	15	22	10

Tehát míg az 1980. évi három minta hónapban a felmért három tudományágban összesen 47 napilap cikket közölt az MNB IKR, addig az 1981. év ugyanezen három hónapjában összesen 52-t.

Ismerve azt a tényt, hogy napilapjaink is közölnek a tudomány számára hasznosítható írásokat, mindenképpen kívánatos volna nagyobb figyelmet fordítani rájuk. Különösen, ha emlékezünk arra a célkitűzésre, amely szerint az új MNB IKR a művészeti bírálatokra, kritikákra nagyobb figyelmet kíván fordítani. Márpedig napilapjaink igen szép számmal közölnek efféléket.

Az elemzés következő fázisában azt néztük meg, milyen teljességgel dolgozza föl egy-egy folyóirat anyagát az új MNB IKR. A hat minta hónap Repertóriumainak tételeit

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

szúrópróbaszerűen összevetettük néhány általa közölt folyóirat tényleges közleményeivel. Vizsgálódásunk a szociológia, a zenetudomány és az irodalomtudomány területét érintette.

Az MNB IKR 1981. augusztusi füzete zeneművészet szakja 4 közleményt emel ki a Muzsika 1981. 5. számából, holott abban 14 jelent meg. A Repertórium ugyanezen száma az irodalomtudomány, az egyes nyelvek irodalma és a magyar irodalom szakja a Literatura 1981. 1–2. számából 22 publikációt tart nyilván az ott ténylegesen megjelent 33-mal szemben. Teljességre törekvőbben dolgozta fel az Irodalomtörténeti Közlemények 1980. 5–6. számát: a 16 cikkből 15-öt vett fel (a recenziókat nem számolva). Az MNB IKR 1981. júniusi száma a Helikon 1980. 3–4. számában megjelent 21 eredeti közleményből hetet vett számba. Legteljesebbnek mutatkozott a szociológia szak feldolgozottsági szintje. Az MNB IKR 1981. márciusi számában közölt anyagát összevetve az általa feldolgozott Valóság 1980. 12. számával és a Szociológia 1980. 2. számával – valóban teljesítette a teljességre törekvés igényét. A felmérés összképe azonban korántsem ilyen kedvező. Túlságosan „alapos" a szelektálás – ezáltal igen fontos írások maradtak feldolgozatlanul. Például az MNB IKR 1981. augusztusi száma a Kritika 1981. 3., 4. és 5. számából mindösszesen 6 közleményt talált érdemesnek arra, hogy közölje. Olyan fontos és terjedelmesebb írások maradtak ki mint Bokor Péter: Egy év Kovács Imre életéből (3.sz. 7–11.p.); Sík Csaba: Komlós Aladárról (3.sz. 26.p.); Mocsár Gábor: Tények, Tanú, Napló (4.sz. 18–19.p.); Testvérkiadók. (5.sz. 2–6.p.); Vörös T. Károly: Pro és kontra a krimiről (5.sz. 14–16.p.). Nekrológot nem, megemlékezést csupán egyet vett föl a Repertórium (Poszler György írását Szerb Antalról). Ilyen jellegű és nagyjából hasonló terjedelmű írás pedig még 7 volt a lap e három számában. Mindez cáfolja azt a korábban jelzett törekvést, hogy az új Repertórium minőségi előrelépést fog jelenteni: a teljesség megbízható teljesítésén túl a társadalomtudományok vonatkozásában a gyűjtőkör bővítése és a tartalmi föltárás mélyítése által.[13] Ugyancsak megfogalmazódott az a terv is az új Repertóriummal kapcsolatban, hogy szélesebb körben dolgozzák föl a művészeti tárgyú bírálatokat. Nos – az összevetések tanulsága szerint – szinte nem, vagy alig fordít figyelmet az MNB IKR erre a műfajra. Továbbá önként adódik a kérdés: az irodalomtudomány szempontjából egyáltalán nem közömbös irodalmi kritikák föltárására vajon miért nem vállalkozik a Repertórium?

Tájékozódásképpen egy viszonylagos pontosságra törekvő becslést végeztünk arra nézve, hogy három általunk kiemelt szak anyagát milyen mélységgel és alapossággal tárja föl a FSZEK megfelelő részlege: a szociológiai dokumentációs osztály, a bibliográfiai osztály valamint a Budapest-gyűjtemény. (Az összevetés alapját csakis a hazai periodikumok repertorizálása adta természetesen).

A szociológiai osztály havi átlagban 250 címfölvételt készít a hazai szakirodalomból, szemben az MNB IKR 20–30 között mozgó tételszámaival. A bibliográfiai osztály teljesítménye az irodalomtudomány szakban (kritikákkal együtt) havi 450 folyóiratcikk rögzítése, az új Repertóriumé 100–130 körül van. A Budapest-gyűjtemény – csak a főváros területére vonatkozó – címfölvételi mennyisége 380-as havi átlagot mutat, a Repertóriumé 10 körül volt az országos viszonylatú helytörténeti publikációk föltárásában.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Mindezek ugyan hozzávetőleges adatok, de az arányokat feltétlenül tükrözik így is. Nyilvánvalóan nem lehet messzemenő következtetéseket levonni a – szükségszerűen válogató – nemzeti cikkbibliográfia tételszámainak és a FSZEK adott osztályai által készített havi cédulatermés mennyiségének különbözőségéből. A mechanikus szemlélet ugyanis nem venné figyelembe a széles körben publikált MNB IKR és a könyvtári cédulakatalógusok (egyebek között: funkcionális) különbözőségét. Ám az arányeltérések mégis meggondolkodtatóak.

Mindenképpen fejlődést mutat az új Repertórium mutatója a korábbihoz képest. Az 1981. előtti MNB IKR csak a személy- és földrajzi neveket, illetve a testületi neveket közölte. Az újhoz már igazi tárgymutató csatlakozik és külön került a szerzői névmutató is. A tárgyszavak lehetővé teszik a társadalomtudományi cikkek tartalmi feltárását. (Csak a társadalomtudományi anyagot tárgyszavazzák, a természettudományit nem).

És egy feladatról: a szépirodalmi cikktermés repertorizálásának igénye mind sürgetőbb. Legalább a primér irodalmi folyóiratok ilyen jellegű feldolgozását mielőbb meg kellene kezdeni.

Végső összegezésként talán azt a tanulságot vonhatjuk le a régi és az 1981-gyel indult Repertórium összevetéséből, hogy a tematikában – ésszerűen – zsugorodott MNB IKR még nem tudott eleget tenni azoknak a megnövekedett minőségi követelményeknek, amelyeket indulásakor a szerkesztői vállaltak, s amelyet valamennyi használója joggal elvárna. Egyszóval: elveszett a „nemzeti" cikkbibliográfiai jelleg, ám a számára megmaradt területeken sem teljességre törekvően repertorizál.

Véleményünk szerint előbbre mozdítaná az MNB IKR ügyét egy olyan megoldás, amit Sonnevend Péter is megfogalmazott óhajként: „A feltárás tekintetében a kívánatos irány egyértelműen az egyszeri feldolgozás. Ennek legegyszerűbb (legegyszerűbb, de nem egyszerű) megoldása az, ha a megosztott (kooperációs) feldolgozásban részt vevő partnerek meghatározott források feltárását vállalják, s a más szakterület körébe eső leírásokat közösen kicserélik egymás közt. Ezt az együttműködést a teljes kiadványtermést áttekintő OSZK koordinálná."[14]

Valóban elgondolkodtató: napjainkban a legfontosabb kéttucatnyi hazai folyóiratot, lapot talán több száz helyen is áttekintik és feltárják. Ezért volna *nagyon kívánatos,* hogy megvalósuljon egy olyan *központi feldolgozás,* amely ezeket az alapvető periodikumokat 100%-os teljességgel repertorizálná (a lapok körének pontos meghatározása után), így azokat *az országban egyetlen helyen kellene átnézni* csupán, s a többi szakközpontok az ezeknek a körén kívül eső lapokra összpontosíthatnák figyelmüket, kapacitásukat. Ezzel csakugyan megbízhatóbbá válna a hazai cikktermés repertóriumi feldolgozása, temérdek erő szabadulna fel a párhuzamosan végzett munkák sora alól. Egyszóval egy efféle kezdeményezés mindenkinek az érdekeit hasznosan szolgálná: felhasználókét, könyvtárosokét egyaránt. Indokolt lenne tehát szót váltanunk erről – s nem is a távoli jövőben.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

JEGYZETEK

1. SONNEVEND Péter: Válaszúton a kurrens magyar cikkbibliográfia. Könyvtári Figyelő 1980. 6.sz. 603.l.
2. Uo.
3. SÁNDOR Ernő: Vita a MNB Időszaki Kiadványok Repertóriuma fejlesztéséről. OSZK Hiradó 1979. 1–2.sz. 9.l.
4. SÁNDOR Ernő: i.m. OSZK Hiradó 1979. 1–2.sz. 10.l.
5. ZÖLDI Péter: Meghalt a király, éljen a király! (Az új Repertóriumról) OSZK Hiradó 1981. 1–2.sz. 29.l.
6. SONNEVEND Péter: A repertóriumról: döntés után, változás előtt. OSZK Hiradó 1979. 9–10.sz. 183.l.
7. SONNEVEND Péter: i.m. OSZK Hiradó 1979. 9–10.sz. 182–183.l.
8. SONNEVEND Péter: i.m. Könyvtári Figyelő 1980. 6.sz. 606.l.
9. SONNEVEND Péter: Együttműködés a hazai cikkirodalom feltárásában. Könyvtáros 1980. 9.sz. 510.l.
10. SONNEVEND Péter: i.m. OSZK Hiradó 1979. 9–10.sz. 184.l.
11. MNB IKR 35.évf. 1980. 3., 5., 8. füzet; 36.évf. 1981. 3., 5., 8. füzet.
12. SONNEVEND Péter: i.m. Könyvtáros 1980. 9.sz. 510.l.
13. SONNEVEND Péter: i.m. OSZK Hiradó 1979. 9–10.sz. 184.l.
14. SONNEVEND Péter: i.m. Könyvtári Figyelő 1980. 6.sz. 607.l.

JOBB A FÜRDŐKÁDBAN! – Virginia Choate egy richmondi (Kentucky, USA) művelődési központ néhány helyiségében meghúzódó könyvtár bibliobusz-könyvtárosa lett. A könyvtári adminisztráció a konyhában folyik, s ennek kényelmesebb zugait már elfoglalta a könyvtárvezető és a három régebbi kolléga, így az újonc a tűzhely és a kiöntő közötti asztalkán dolgozott a bibliobusz-körútak közötti szünetekben. Miután a központban háztartási tanfolyam is indult, s a résztvevők természetesen a tűzhelyet is használták, Virginia ésszerűbbnek találta, ha a fürdőszobában rendezi be munkahelyét. (Aki nem hiszi, járjon utána! – a szerk.)

(American Libraries, 1981. 4.no.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

AZ ETO 37 ÁTDOLGOZÁSÁNAK PROBLÉMÁI*

ARATÓ FERENC

Az ETO szakkönyvtári alkalmazásáról mindig megoszlottak a vélemények. A politikai-ideológiai-szakmai ellenzések 40 év óta nem vittek közelebb a tisztázódáshoz. Vannak országok, ahol egyáltalán nem alkalmazzák, és vannak – adott esetben még egy könyvtáron belül is –, ahol felemásan. Az OPK 1958-as újraalakulásakor a Szabó Ervin Könyvtártól átvett pedagógiai anyagot nem ETO szakrendszerben szakozva kapta, miközben az átadó könyvtár más szakanyaga e szerint volt feldolgozva. A mai helyzet pedig az, hogy a pedagógiai szakkönyvtárak közül csak az OPKM alkalmazza az ETO-t következetesen. A pedagógusképző főiskolák könyvtáraiban általában a hozzáértő és kellően szakképzett munkaerőhiányra való hivatkozással nem ETO szerint szakoznak.

Jogosan vetődik fel a kérdés, hogy ennyi ellentmondás, nehézség, tisztázatlanság ellenére mi indokolja, hogy időről-időre napirendre tűzzük az ETO revízióját. Nagyon leegyszerűsítenénk a kérdést, ha csupán a tudományok egyre bővülő nemzetközi kapcsolataira hivatkoznánk. Ugyanis, ha egy könyvtáron, vagy országhatáron belül a könyvtárak közötti megegyezés alapján lehetne is egyszerű osztályozási rendszerekkel dolgozni, a tudományok nemzetközi áramlatába való bekapcsolódást nehezítené, provincializmust, elszigetelődést eredményezne. Vagyis a külföldi és idegen nyelvű szakirodalom fogalom- és kifejezés rendszerének megértése a besorolás nemzetközileg egyeztetett alapjainak építését sürgeti. Szintén ebbe az irányba hatnak mindazok a törekvések, irányzatok és többé-kevésbé kiépített rendszerek, amelyek a visszakeresés meggyorsítását kívánják az információáramlás hatékonyabbá tétele érdekében. Az ETO revíziója nem csupán szűk könyvtárszaki kérdés, hanem mindazon igényeknek, követelményeknek a számbavétele, mérlegelése, amelyek a szakkönyvtárak szolgáltatási rendszere fejlesztésének sürgetően időszerű gondjai.

---

* A FID C/3 1980 március 24–28 között tartotta Budapesten 40. ülésszakát. Ennek keretében indult el a Pedagógiai Bizottság újbóli szervezése. Előzetesen a magyar munkabizottság (Arató Ferenc, Pozsár Istvánné, Gráber Jánosné, Ternák Dániel (OPKM) problémagyűjteményt és struktúrajavaslatot készített, amelyet általánosságban vitattak meg. Az előterjesztést egyetértőleg továbbította a Bizottság elnöke – Hans H. Sträter, a Pädagogisches Zentrum (Berlin) igazgatója. Ezt követően a Bizottság 1980 őszi athéni és 1981 tavaszi koppenhágai, valamint 1981 őszi zágrábi ülése folytatta az átfogó revízió előkészítését.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Az OPK, illetőleg az OPKM abból a helyzetéből eredően, hogy az ETO 37-es szakrendjét legrendszeresebban alkalmazta, mindig fontos feladatnak érezte a revízióval való foglalkozást, az alkalmazással kapcsolatos problémák megoldásában való részvételt.

Intézményünk képviselője 1964-ben a FID hágai konferenciáján a szocialista pedagógia elhatárolására, követelményének érvényesítésére terjesztett elő javaslatot. A szakozás tapasztalatai szerint a decimális szakrend túlzottan tág keretei miatt a kevés jelzet nagyon viszonylagossá tette a beosztást. Azért a decimális szakrenddel párhuzamosan szisztematikus tárgyszó-katalógust dolgoztak ki, és kísérletileg alkalmazták.

A szocialista és a kapitalista világrendszer ellentmondásai, az ideológiai különbség, a nemzeti oktatási rendszerek permanens reformja, a pedagógiai szakirodalmi anyag osztályozását tartalmilag befolyásolta. A mennyiség is a revízió lényeges tényezőjévé vált. A pedagógia, az oktatáspolitika fogalomrendszere világméretekben, robbanásszerűen megnőtt. Az ETO-ban lévő jelzetek nem bizonyultak elégségesnek.

Úgy gondolom, magától értetődő, hogy a szakozást a könyvtáros nem öncélúan csinálja. Amikor a szakozó megadja az ETO-számot, besorol, elsősorban nem önmaga eligazodására, nemcsak a tájékoztató könyvtáros tevékenységére gondol, hanem sokkal inkább az olvasók igényeire. A szakozás és a szakkatalógus „szolgáltatási végtermék", amelynek értékét az adja meg, hogy a tájékozódást, az eredményes visszakeresést a szakirodalomban milyen hatásfokon teszi lehetővé. A szakkatalógus alapján visszakeresett és ajánlott művek milyen mértékben közelítik meg az olvasó igényét. A szakkönyvtárakban az olvasók különböző rétegei közül a kutatókat kell alapul venni. Az irodalom feltárásában ez a réteg hatol a legmélyebbre. A kutatók számára az irodalom nem általában érdekes: új tudományos eredményeket, tendenciákat keresnek.

A világ pedagógiájában általánosan érvényesülő törekvések, világtendenciák érzékelhetők. E globális problémák egyike a béke védelmére, a népek közötti megértésre való nevelés. Nem nehéz észrevenni, hogy ez nem fedi pontosan a békére nevelés jelzetet (37.036:327.36). Világtendencia a természeti környezet védelmében folyó felvilágosító, meggyőző, nevelő munka, amely az oktatás tárgya és nevelési feladat. Az oktatásgazdaságtan olyan számítások rendszere, amely szakszerűvé teszi a tervezést, és a pedagógiai folyamatot nem csupán az egyoldalú gazdasági racionalizmus szempontjából vizsgálja, hanem pedagógiai szempontból is, több tényező alapján. Ez a fogalom tehát nem lehet azonos sem a 37.014.544 (a nevelésügy racionalizálása /egyszerűsítés, gépesítés, automatizálás/), sem a 37.015.6 (pedagógiai gazdaságtan) jelzetekkel.

A tőkés országok pedagógiai elméletében újszerűnek tűnő sok esetben azonban utópisztikus tartalmú szakkifejezések jelennek meg a dezorientált nevelési tendenciák megnyilvánulásaként. Ide soroljuk a globális nevelést (Education globále), amely pedagógiai program, az emberiséget fenyegető veszedelmek kiküszöbölésére irányuló nevelés. A forradalmi humanizmus címszó az emberi értékek megmentését szolgáló etikai forradalom kifejezője. Ide sorolható az optimális elsajátítás (mastery learning) vagy a mikrotanítás, új felfogásban az oktatás individualizálása, a nem irányított nevelés mozgalma, a korszerű törekvések látszatát keltő, ún. recurrens nevelés, amely lényegileg az alapiskola hiányát kívánja pótolni az eredeti elképzelések szerint. Az önmegvalósítás, a kreativitás új értelmezésben nem azonosítható a 37.036.5 (az alkotóképességek kibontakoztatása,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

fejlesztése), sem a 37.037.5 (önművelés szellemi koncentrációval és autoszuggesztióval), illetőleg a 37.041 (önképzés, autodidaxis) jelzetekkel.

A szocialista neveléstudományban kiemelt és alapvető helyet kapott a hetvenes években a személyiségfejlesztés, mint olyan, amely a szocialista embereszmény felé haladva a motivációs rendszer, a magatartás szükségleti összetevőit, a tudatosítást és a harmonikus fejlődést foglalja magában. Ez új értelmet ad a 37.03 (értelmi nevelés és a személyiség formálása) jelzet egészének. A közösségek pedagógiai funkciója is megváltozott a hetvenes években. A szociológia, a szociológiai pszichológia által megtermékenyített közösségi nevelésnek azonban tartalmilag kifejező jelzete jelenleg nincsen. Megújult tartalmú jelzet a tanítás-tanulás vagy a tanulás-tanítás mint új értelmezésű oktatási folyamat. Itt szemléleti fordulatról van szó, amelyben dinamikusan kapcsolódik egymáshoz a tanulói és a pedagógusi aktivitás, beleértve a tevékenység sokoldalú motiválását és az oktatástechnológia által kívánt modern eljárásokat csakúgy, mint a teljesítménymérést és az értékelést. Ennek a tartalmi kifejezésére a 37.02 (a didaktika ‚oktatáselmélet' és szakmódszertan általános kérdései) jelzetrendszerben nem találunk megfelelőt.

A pedagógiai világtendenciák nem jelentik a neveléstudomány egységét. A kutatás, az oktatáspolitikai gyakorlat, az iskolarendszerek nemzeti sajátosságai egyfelől divergálják, másfelől sajátosan tartalmilag egységesítenek bizonyos jelzeteket. A divergancia következtében a fogalmak jelentős része inkább „homonim" mint „szinonim". A nyugati és a szocialista pedagógia elméleti kérdéseit kifejező fogalmak homonimák. Ezért lényeges a marxista pedagógia, mint neveléselméleti irányzat, a szocialista embereszményű pedagógiai ideál, az internacionalizmusra nevelés fogalmának a felvétele. Nyugati kollegáink csak látszólag érvelnek tárgyilagosan a neveléstudomány egységével. A létező szocializmuson belül, amely a világ pedagógiai szférájának egyáltalán nem elhanyagolható, nagyon lényeges részét teszik ki, van szocialista pedagógia. S az ETO rendszer e világszférában való elismertetése ennek tudomásulvételével lehetséges. Az ETO 37 szakrendi tagolását figyelemmel kísérő és az azt elemző kutató pedagógus számára kissé nevetségesnek tűnik, hogy a .013-on belül jelzetet kap a metafizikai pedagógia, theista pedagógia, a „filozófiai megalapozású" pedagógia stb., de nincs helye a marxista pedagógiának.

Lassan ott tartunk, hogy lehetetlen a pedagógiai értelmező szótár nélkül dolgozni a magyar szakirodalomban is. Ilyen azonban nincs. Még inkább szükségesnek látszik a pedagógiai szakszótár a több nyelv szakterminológiájának összevetéséhez. A pedagógiában kb. 2500 pedagógiai szakkifejezést használnak. Ha ennyi kifejezésben sikerül a nyelvek közötti ekvivalenciát megteremteni, kétségkívül nagyot lehetne lépni a szakterminológia bábeli zűrzavarában.

Talán nem nagyképűség az ekvivalencia kapcsán ekvivalenciakutatásról beszélni. Egyre nehezebb a szakkifejezések behasonlítása és kvázi adaptálása. Körültekintő megalapozottság híján jónéhány fogalom nehezen sorolható be és a visszakeresés során teljesen bizonytalan értelmezést kap, vagy egyáltalán nem is érthető. Ilyenek: funkcionális alfabétizáció, oktatásexportorientáció, tanulási esély-egyenlőség, nevelési infrastruktúra, nyitott oktatás, szabadegyetem (open university) előnyprogram (headstart), iskolátlanítás (descooling society), oktatástechnológia, egységcsomag, modulrendszerű (központú) oktatás, modellálás, moduláris oktatás, multimediális program, csoport dinamika, mikro-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

tanítás, ontopedagógia, tárgyközpontú integráció, nyugdíj előtti (preretirement) stb. oktatás.

A 37-es szak revíziója során egyértelműen tisztázni kell, hogy melyek azok a fogalmak, amelyek önállóak és kapcsolásuk ritkán szükséges, vagy teljesen lehetetlen. És ennek fordítottjára is szükség van. Meg kell nézni, hogy éppen a korlátozott használhatóság miatt mely főtáblázati számokat kell alosztássá átalakítani. Az előzőnek példaként említem a 37.0 (a nevelés és oktatás alapjai és típusai) számot, melyet kis százaléktól eltekintve főtáblázati számként kell használni. A másodikra pedig a 371 (az oktatás és nevelés szervezési kérdései) a példa, ezen alosztáson belül a következetlenség is érvényesül, amely tömeges viszonyítást tesz szükségessé. A 37.018 „a nevelés alapformái"-nak a tagolása zavaros, feltétlenül átrendezésre szorul. A 371.13 „pedagógusképzés" címszóval több vonatkozásban van probléma. Feltétlenül tisztázni kell kapcsolatát a 377.8 „tanítóképzés" tárgyszóval. Ez utóbbi alól pedig hiányzik az „óvónőképzés". Nem teljesen világos az előbbi két szám kapcsolata a 378.637-tel, ide sorolták a pedagógiai főiskolákat, amelyek pedig köztudottan tanító, illetőleg tanárképző főiskolák.

Szintén átrendezésre szorul a 374-es pont az „iskolánkívüli nevelés és oktatás". Ebben pedagógiai és iskolaszervezeti szempontból is egyeztetett vezérfonalat kell alkalmazni az alosztásokban. Egyértelművé kell tenni, hogy az ifjúsági mozgalmak ide tartoznak-e, és árnyalt kifejezésekkel érzékeltetni a kapitalista és a szocialista viszonyok között tevékenykedő mozgalmakat.

A FID C/3 1980 márciusi budapesti ülésén az OPKM munkabizottságának javaslatával lényegében egyetértettek. A fentieken túlmenően még két megjegyzésünk volt. A tudományág és az oktatásügy gyors változását, fejlődését csak úgy tudjuk a szakozásban követni, ha a 37-es szak számait levegősebben szerkesztjük. Üres helyekre, számokra van szükség, hogy a felmerülő új fogalmak, kategóriák bővítéssel beilleszthetők legyenek. Mindenféle változtatásnak nagyon alaposnak és átgondoltnak kell lennie, ügyelve arra, hogy a neveléstudomány és az oktatásügy, iskolaszervezet fő szektorait, a szocialista, kapitalista és a harmadik világ oktatásügyét, neveléselméleti igényeit egyaránt kielégítse. A nemzetközi méretekben egységes dokumentálásból természetszerűen következik, hogy túl gyakran táblázatot módosítani nem lehet, viszont, ha egyszer módosítjuk, akkor az következetes és egyértelmű legyen.

Az ETO osztályozási rendszer lassú, tapasztalataink szerint mérsékelten hierarchikus fazettás szerkezettel való továbbfejlesztését látjuk célszerűnek. A fejlesztésnek kompatibilisnek kell lennie, elsősorban a tezaurusz-rendszerekkel.

A FID/C/37 bizottság 1980 őszi, athéni ülésén 3 témakör került javaslatra: struktúra javaslat a 37 osztály egy vagy több részére, teljes részletességgel a felnőtt képzésre és strukturált fogalmi lista egyes részterületekről. A bizottság elnökének, H. H. Sträternek az elképzelése szerint a munkacsoport két éven belül tervezi elvégezni a revíziót. A terv és az eddig tapasztalt munkastílus mérsékelt revízióra enged következtetni. Az előzetes jelzésekből úgy tűnik, hogy a fazettás szerkezeti revíziót fogjuk alkalmazni.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

IRODALOM

1. RUTTKAY Kálmán: A pedagógiai szakirodalom könyvtári osztályozásának kérdései, különös tekintettel az ETO-ra. Az Országos Pedagógiai Könyvtár Évkönyve, 1962. Bp. 1964. 24–26.p.
2. WALDAPFEL Eszter: Az Országos Pedagógiai Könyvtár első öt éve. (1959–1964.) Az Országos Pedagógiai Könyvtár Évkönyve 1963–64. Bp. 1965. 17–18.p.
3. WEGER Imre: A pedagógiai szak átdolgozása. Könyvtáros 1964/9. 526–528.p.
4. Egyetemes tizedes osztályozás I. kötet. Bp. 1966. 79–81.l.
5. Egyetemes tizedes osztályozás. 37. Nevelés és oktatás. Bp. 1977. 33.p.
6. SZARKA József: Törekvések és irányzatok a jelenkori neveléstudományban. Magyar Pedagógia. 1980/1. 13–20.p.
7. BABITZKY Béla: Uj szakasz az egyetemes tizedes osztályozás fejlődésében. Könyvtári Figyelő. 1978/6. 659–671.p.
8. A FID C/3 1980. márciusi budapesti FID/C37 ülés munkadokumentumai.

900 HIVATALOS IDŐSZAKI KIADVÁNYT szüntettek meg az USÁ-ban, az államháztartás takarékossági kampánya keretében. Nem jelenik meg többé az Agricultural Charts, a Commerce Department Library Bulletin, az Environmental Data and Information Service Magazine, a Directory for Consumer Health Education Sources stb.

(Information Retrieval and Library Automation, 1981. nov.)

HIVATÁSOS KÖNYVTOLVAJT fogtak az Oberlin College (USA) könyvtárában. Fel volt szerelve olyan készülékkel, amellyel ellenőrízni tudta, melyik könyvben van az elektronikus védőberendezést riasztó jelzőcsík, s természetesen volt nála a csík kivágására alkalmas szerszám is. Szállodai szobájában 3 könyvtár 63 ritka könyvét találta meg a rendőrség, értékük mintegy 30 000 dollár.

(American Libraries, 1981. 6.no.)

OBSZCÉN KIFEJEZÉSEKKEL tarkította az OCLC adatbázisát az Albany-i Kulturális és Oktatási Központ egyik operátora. Többen panaszt tettek, akik termináljukon az így kicifrázott bibliográfiai tételekkel találkoztak. A tételszámok alapján három hónapos nyomozással felderítették a tettest; a hölgyet azonnal elbocsátották, de a tételek kijavítása 11 000 dollárba került.

(American Libraries, 1981. 4.no.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

GONDOLATJELEK KÖZT: A KÜLFÖLDI HUNGARIKA-IRODALOM KURRENS BIBLIOGRÁFIAI FELTÁRÁSÁRÓL

FERENCZI ZSUZSANNA

Sem Szabó Károly, sem Petrik Géza nem érezte szükségtelennek a hungarikák felvételét, mikor Régi Magyar Könyvtár illetve Magyarország bibliographiája 1712–1860. című műveikben magától értetődő természetességgel beiktatták a külföldi magyar nyelvű és magyar vonatkozású műveket. A hungarika anyag csak utánuk, lényegileg kényszerítő szükségből maradt ki a későbbi ciklusbibliográfiákból – és a kurrens feltárás kereskedelmi jellege akadályozta a magyar nyelvű és magyar vonatkozású irodalom széleskörű és folyamatos feltárását. Bár magányos hegycsúcsok ezután is kiemelkedtek (Apponyi, Kont, Gragger).

Ilyen előzmények – s olyan nagyszabású hungarika-program felvázolása után, melyet Havasi Zoltán írásából ismerhettünk meg[1] –, elgondolkodtató Mohor Jenő cikkének szemléletmódja.[2]

Nem tagadom, hogy „érzelmi színezete" lesz a következőknek. Úgy vélem, hogy a nemzeti bibliográfia, illetve a hungarika bibliográfia nagy ügy –, és a mi ügyünk. Ha a magyar bibliográfusok nem csinálják meg, helyettük senki nem végzi el. Az UBC-program minden ország felelősségét hangsúlyozza a saját dokumentumtermés feltárásában. Itt az a kérdés, hogy mit tekintünk a sajátunknak vagy a miénknek is. Egyetlen ország nemzeti bibliográfiájától sem várhatjuk el, hogy sajátosan magyar szempontokat is érvényesítsen. A nemzeti bibliográfiák dokumentumokat regisztrálnak tartalmuktól függetlenül, nem jelzik, hogy egy-egy tétel a másik nép legnagyobb költőjének műveit tartalmazza, vagy jelentéktelen könyvecske perifériális témáról.

Az 1977-es nemzeti bibliográfiai világkongresszus sem tagadta a patriotika-anyag jelentőségét, óvatos és toleráns, noha az ajánlások megfogalmazásában bizonyára nem olyan népek képviselői voltak többségben, akiknek egyharmada az országhatáron kívül él. A territoriális alapozású nemzeti bibliográfiába belenyugodhatnánk – ha ez lesz általános világszerte. Pesszimizmus lenne nem bízni a nagy hálóban, melynek valamennyi szeme egy-egy nemzeti bibliográfia, s egyszer majd beborítja a földet sok évszázados vágyálmokat valóra váltva.

De ezen túl is van valami. Tudatában kell lennünk annak, hogy mindenhez közünk van, ami magyarul jelenik meg – bárhol; s minden érdekes és figyelemre méltó, ami ránk vonatkozik bárhol, és bármilyen nyelven jelent meg. Hogy ez sok? Bizonyára. Erőink végesek? Kétségtelen. De önmagunkat csonkítjuk, ha nem leszünk képesek a magyar nemzeti bibliográfia mellé hungarika bibliográfiát (bibliográfiákat) állítani. Nem egy akármilyen „listá"-ról van szó. A nemzeti tudat zavarai megszüntetésének hatékony eszköze

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

lehet a hungarika bibliográfia, s ennek megfelelően kell kezelni. Nem szívesen idézem fel a „Milyen nyelven beszélnek a székelyek?"-vitát, vagy azt a szűkkörű, de elszomorító felmérést, mely francia és magyar középiskolások történeti tudatát vizsgálta, de az összefüggéseket látni kell.[3] Talán ennek is van olyan jelentősége, mint néhány tudós kutatási szokásainak. S ha a Hungarika Irodalmi Szemle és a Külföldi Magyar Nyelvű Kiadványok még nem tölti be azt a szerepet, melyre hivatott, akkor népszerűsíteni kell, és az eddigieknél nagyobb mértékben ráirányítani a figyelmet.

Mohor Jenő megállapításai közül nem érthetek egyet azzal, hogy „a fejlesztés – magától értetődően – elsősorban tartalmi módosulást kell hogy jelentsen, és a tartalmi módosulás (módosítás) nem képzelhető el a funkciók megváltoztatása, új funkciók megfogalmazása nélkül".[4]

A hungarika bibliográfia funkciói megítélésem szerint tisztázottak, nem látszik szükségesnek ezen változtatni. S főleg az kérdéses, hogy a „valamiféle teljesség" elvetése járható út. Mert mit vessünk el? Magyar szerzők (hazaiak és külföldiek) műveit? Mikor még annak is jelentősége van, hogy melyik magyar kutatónak milyen témában, milyen folyóirat közli írását? Vagy a tükröt, melyet a világ tart elénk? S ha Magyarországon nem regisztráltatnak ezek a dokumentumok, honnan, hogyan szerzünk tudomást létükről? Már így is milyen sokan végzik el külföldön azt, aminek itthon kellene megvalósulnia. (Ezt éppen a Hungarika Irodalmi Szemléből tudjuk!) A hungarika kategóriák megválogatása lehetetlenné teszi az általános jellegű bibliográfiák alapanyagként való felhasználását. Nem nyílik mód pl. személyi bibliográfiák összeállítására, magyar eredmények és események külföldi visszhangjának és hatásának megítélésére. Nem fogjuk tudni, melyek azok a magyar problémák, eredmények, személyek stb. – melyek az egyes országok tudósait vagy publicistáit foglalkoztatják. Az összehasonlító jellegű kutatások csorbát szenvedhetnek bizonyos kategóriák hiánya miatt. Nem feledkezhetünk meg azokról a nem kutatókról, nem szakemberekről – „csak" érdeklődőkről – sem, akiket érdekel hírünk a világban, s a nemzeti teljesítményeket nemcsak az országhatáron belül értékelik.

A „különböző tudományágak és szakterületek" megválogatásának kérdése sok problémát hordoz. Ha a magyar kurrens szakbibliográfiai rendszer olyan teljes lenne, amennyire nem az, s hungarika szempontból olyan kifogástalan amennyire nem az, általánosan akkor is szükség lenne egy műszerre, s nemcsak a határterületek kényes kérdése miatt. Jelenleg is nem egy kurrens szakbibliográfia ezekből meríti anyagát, pl. a Szociológiai Információ.[5]

A regisztratív és informatív funkció merev szétválasztása szinte lehetetlen, hiszen a Magyar Nemzeti Bibliográfia Könyvek Bibliográfiája is sokkal több mint regisztráció.

Bizonyos, hogy a két hungarika bibliográfia nem tökéletes. Javítani kell és lehet: több folyóirat feldolgozásával, talán mutatók, kumulációk készítésével. De csak azt lehet kumulálni, ami van.

A „hungarika-információ" nem sokakat érint, úgyhogy még személyre szóló SDI szolgáltatások is elképzelhetők. De bizonyára jóval többen vannak, akiknek számára a hungarika vonatkozások mintegy holdudvart alkotnak, alig felismerhető kapcsolatokat, hatásokat világítanak meg, illetve az összehasonlítást teszik lehetővé. Rájuk is figyelve lehetne javítani a hungarika bibliográfiát. Itt az alkalom az oly sokat emlegetett együtt-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

működés és kooperáció megvalósítására. De együttműködésre más vonatkozásban is gondolhatunk. Látható, hogy a teljes magyar nemzeti bibliográfiai rendszer mozgásban, változásban van. A Magyar Nemzeti Bibliográfia Időszaki Kiadványok Repertóriuma változtatásait az idő igazolni fogja, vagy kétségessé teszi. Hallani, hogy meg fog szünni A magyar bibliográfiák bibliográfiája. A hungarika bibliográfiai kérdés is előtérbe került. De a nemzeti és patriotika-bibliográfia nemcsak a szerkesztőség, de még csak nem is egyedül a nemzeti könyvtár ügye. *Gyakrabban kellene a szélesebb szakmai közvélemény elé tárni,* hogy mi a célja, indítéka a változtatásoknak, milyen alternatív elképzelések vannak. *Többeknek kellene állást foglalni,* időnként a felhasználó könyvtárosoknak is. Meglepő, hogy e kérdésben még csak a Hungarika Irodalmi Szemle felelős szerkesztője, „szellemi atyja" Szentmihályi János fejtette ki nagyon meggondolkoztató álláspontját.[6]

Ne csak a végeredményekről értesüljenek azok, akik végülis a központi szolgáltatásokat használni és hasznosítani fogják, s akik a legtöbbet tehetik azért, hogy a hungarika bibliográfiák is eljussanak mindazokhoz, akiknek ismerniük kell.

JEGYZETEK

1. HAVASI Zoltán: Kultúránk írott és nyomtatott emlékeinek kutatása. = M. Könyvszemle. 1979. 4.sz. 347–368.p.
2. MOHOR Jenő: Kérdőjelek a külföldi hungarika-irodalom kurrens bibliográfiai feltárása körül. = Könyvtári Figyelő. 1981. 2.sz. 101–109.p.
3. KÖTELES Pál: Fordított optika. = Mozgó Világ. 1981. 1.sz. 62–65.p.
4. MOHOR Jenő id. cikke.
5. Kurrens szakbibliográfiáink hiányairól legutóbb SZABÓ Sándor: A bibliográfia helyzete Magyarországon. = Könyvtári Figyelő. 1981. 2.sz. 94–100.p.
6. SZENTMIHÁLYI János: Felkiáltójelek a külföldi hungarika irodalom kurrens bibliográfiai feltárása kapcsán. Reflexiók Mohor Jenőnek a Könyvtári Figyelő 1981/2. számában megjelent cikkéhez. = Könyvtári Figyelő. 1981. 5.sz. 356–365.p.

A Bogens Verden illusztrációiból.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

KÖNYVTÁRI HELYBENOLVASÁS ÉS KÖLCSÖNZÉS AZ EGYETEMI TANULMÁNYI MUNKA SZOLGÁLATÁBAN

Műhelytanulmány a szegedi József Attila Tudományegyetem Központi Könyvtárából

KLUKOVITSNÉ PARÓCZY KATALIN

Az egyetemi könyvtárak fejlesztésével foglalkozó dokumentumok[1] az egyetemi könyvtárak alapvető feladataként jelölik meg az egyetemen folyó oktató-nevelő munka támogatását. Ennek során a könyvtár azonosul a felsőoktatási intézmény oktatási és nevelési céljaival, állománya fejlesztésekor figyelembe veszi a tantervi programokat, követelményeket, — sőt, — az előírt tankönyvek, jegyzetek, tanulmányi segédletek, kötelező és ajánlott olvasmányok számontartásával (ha egyeteme minderről tájékoztatja, s ha maga a könyvtár is tesz lépéseket ezen információk megszerzése érdekében[2]) — tételesen is folyamatosan nyilvántartja azoknak az olvasmányoknak az adatait, amelyek az egyetemi tanulmányi követelményrendszer immanens részei.

Mi a kritériuma az egyetemi könyvtári ellátás hatékonyságának az egyetemi *tanulmányi* munkában? Úgy hisszük, elfogadhatjuk azt a tételt, hogy mindahhoz az írásos-nyomtatásos ismerethordozóhoz, amelyre a hallgatónak szüksége van ahhoz, hogy az egyetem által előírt tanulmányi követelményeknek megfeleljen, vagyis hogy diplomáját elnyerhesse, az intézmény könyvtári rendszerén belül, s a gyakran forgatott tanulmányi anyag esetében az egyetem központi könyvtárán keresztül kell a hallgatót hozzájuttatni.

A hallgatók könyvtári ellátásának a feladata nem korlátozódik az egyetem központi könyvtárára. Vizsgálatok kimutatták: „Tanulmányi éveik alatt a hallgatók nagy többsége nem elégszik meg egyetlen könyvtár, általában a legtermészetesebbnek tartott Egyetemi Könyvtár szolgáltatásaival, hanem egyre növekvő arányban látogatják a közművelődési könyvtárat, illetve annak fiókkönyvtárait és az intézeti, kari könyvtárakat."[3]

Az egyetemi hallgatóknak *az egyetem központi könyvtára* által végzett szakirodalmi ellátását számtalan tényező megléte és egymásra hatása teszi hatékonnyá vagy kevésbé hatékonnyá, kielégítővé vagy kevésbé kielégítővé. Az alábbiakban két alapvető könyvtári szolgáltatás: a könyvkölcsönzés és a könyvek helyben olvastatása közötti néhány összefüggésre, ugyanakkor e szolgáltatásformák egyes egyedi vonásaira s e vonások által hordozott, a két szolgáltatás egységes rendszerré alakítása, valamint az egyetemi oktatásba való bekapcsolása során jelentkező problematikus vonásokra szeretnék rámutatni.

Az 1970-es évek derekán a szegedi József Attila Tudományegyetem Könyvtárában több olyan változtatás történt, amely az egyetemi hallgatók hatékonyabb könyvtári ellátását kívánta elősegíteni.[4] A kínálkozó lehetőségek közül az egyik kézenfekvő, egyszersmind belátható időn belül realizálható megoldásnak a helybenolvasás körülményeinek a jobbátétele kínálkozott. Több ötlettel, mint költséggel, a hagyományokra építkezve, de egyben radikálisan új megoldásokat keresve és találva, 1975-ben az igazgatói

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

kezdeményezés eredményeképpen mintegy 60 százalékkal megnövekedett a könyvolvasótermek alapterülete, 140-ről 220-ra emelkedett az ülőhelyek száma, 16 ezer kötetre emelkedett a szabadpolcos tanulmányi anyagot tartalmazó olvasótermi állomány, amely földrajzilag összeolvad a mintegy 12 ezer kötetes referenszkönyvtárral. Négy egymásba nyíló helyiségből álló szakolvasóterem-együttes alakult ki. A szabadpolcos olvasótermi állomány az egyetemi tanulmányi munka fontos bázisává fejlődött. Kialakításának alapját az Egyetem tanszékeitől – azóta is folyamatosan – bekért kötelező és ajánlott olvasmányjegyzékek képezték, valamint a kereslet állandó figyelése, s – igen nagy mértékben – a hallgatóktól és az oktatóktól közvetlenül és folyamatosan szerzett információk, amelyek a leggyorsabban adnak jelzést a változó szükségletekről.

Ugyanekkor sor került egy közel 100 ezer kötetet kitevő, a könyvraktárakban elhelyezett állományrész kölcsönzésből való kivonására. Ez az 1945 előtt kiadott könyvekből álló, javarészt „egy mű – egy példány" karakterisztikummal jellemezhető állományrész részben bizonyos védelemre szorult a könyvtárat olcsó antikvárnak tekintő olvasókkal szemben, részben pedig a könyvtáron belüli állandó jelenléte növelte az állományhoz való hozzáférhetőség biztonságát. Az új megjelenésű könyvek esetében számos mű egy-egy példányát helybeni használatra jelöltük ki, mintegy szaporítva ezzel az olvasótermi kézikönyvtár „háttér"-állományát. A könyvtárban meghosszabbodott az olvasótermek nyitvatartási ideje. A napi 11 órás nyitvatartást kiterjesztettük a szombati napokra is, s folytattuk a termek vasárnap délelőtti nyitvatartását. 1976-ban a téli és a tavaszi egyetemi vizsgaidőszak idejére, hat-hat hetes időtartamban bevezettük könyvolvasótermeinkben az este 10-ig tartó szolgálatot.

E reformokkal egyidőben – ezzel is az egyetemi és főiskolai hallgatók érdekeit tartottuk szem előtt – némileg módosítottuk a felsőoktatási intézményekhez, tudományos kutatóhelyekhez nem tartozó olvasóink számára kölcsönzés útján rendelkezésre bocsátott könyvek körét. A „városi" lakosság részéről jelentkező tudományos és szakirányú könyvek kölcsönzésére irányuló igényeket minden megkötés nélkül kielégítettük abban az esetben, ha azok nem érintették az egyetem hallgatóinak a tanulmányi anyagát, gyakran keresett szakirodalmi olvasmányait. Az egyetemi és főiskolai diákság közművelődési és rekreációs olvasmányigényeinek a kielégítése érdekében a „városi" olvasóközönségnek – elsősorban magyar nyelvű – szépirodalomra vonatkozó kölcsönzési igényeit igyekeztünk a gazdag állománnyal rendelkező városi közművelődési könyvtárhálózat felé orientálni.

A JATE hallgatói az Egyetemi Könyvtárban

Beiratkozás

Ha a könyvtárunkba beiratkozott JATE-hallgatók körét tekintjük, adataink nem utalnak előremutató „fejleményekre".[5] Így például az 1970–1971. tanévben az egyetem hallgatóinak 78,5%-a iratkozott be az Egyetemi Könyvtárba. Fokozatos emelkedés után 1976–1977-ben 88,6%-ot kitevő kimagasló érdeklődés nyilvánult meg, majd újabb

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

hanyatlás, amelynek eredménye, hogy az 1979–1980. tanévben hallgatóink 77%-a volt beiratkozott olvasó.

A könyvolvasótermek látogatottsága

E téren érdemes részletesebb adatsor alapján tájékozódni.

Naptári év	A könyvtárba beiratkozott nappali tagozatos JATE-hallgatók száma	A látogatások száma	Az év folyamán egy könyvtári tag hallgatóra eső olvasótermi látogatások átlagszáma
1971	1589	20 476	12,9
1975	2135	45 086	21,1
1976	2108	49 176	23,2
1977	2004	35 644	17,8
1978	1911	35 907	18,8
1979	1839	34 147	18,6
1980	1740	32 286	18,6

Az egy könyvtári tag hallgatóra eső látogatások átlagszáma a könyvolvasótermekben kétségtelen emelkedést mutat, bár a terembővítés esztendejét (1975), valamint az este 10 óráig való nyitvatartás bevezetését (1976) követően, e két évhez képest hanyatló ívbe hajló „stabilizálódást" észlelünk.

Ha az átlagszámoktól eltekintünk, úgy egyértelműen kimutatható a forgalom csökkenő tendenciája. Óhatatlanul felmerül a kérdés: az általunk elmélyült, önálló tanulmányi munkára alkalmasnak vélt könyvtári környezet miért nem gyakorol nagyobb vonzerőt az egyetemi hallgatók számára? Korábbi elemzéseink során a szűkös férőhelyviszonyoknak, az alacsony kötetszámú olvasótermi kézikönyvtárnak tulajdonítottuk azt a ma is tapasztalható jelenséget, hogy az egyetemi hallgatók elsősorban kölcsönözni jönnek a könyvtárba, s legfeljebb másodlagosan élnek a helybenolvasás lehetőségével.

Megállapítható: a könyvtárhasználat *számszerű* mutatóin az olvasótermi helybenolvasás feltételeinek lényeges javítása nem módosított. A bölcsészek korábban is, ma is a legkitartóbb olvasótermi látogatók: 1971-ben 33,1 látogatási alkalom esett egy könyvtári tag bölcsészhallgatóra, 1980-ban 32,7 alkalom. Az olvasóteremben végzett tanulmányi munka *minőségének* a megváltozása viszont jól érzékelhető, bár számadatokkal nem tudjuk alátámasztani: az olvasótermi állomány használata ugyanis házi-könyvtárszerűen kötetlen. Az olvasótermekből eltűnk az „egykönyvűség", még a klasszikusan tankönyvből, jegyzetből tanulónak elkönyvelt jogászok vagy természettudományi kari hallgatók előtt is több nyitott könyv fekszik az asztalon. A könyvtárunkban dolgozó hallgatók tanulmányi munkájának stílusváltására, minőségi változására utal az a körülmény is, hogy a könyvolvasótermek 92–93%-ban egyetemi és főiskolai hallgatókból álló közönsége évről évre emelkedő mértékben olvas az olvasótermekben raktári példányokat, s nem egyszer olyan könyveket, amelyek kölcsönzése semmiféle korlátozás alá nem esik. (1975-ben

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

mintegy 4000 kötetet, 1980-ban csaknem 6000 kötet könyvet kértek az olvasótermekben olvasó látogatóink a könyvraktárakból.)

Kölcsönzés

Tíz év kezdő (1971) és záró (1980) évét nézve a kölcsönzés JATE-hallgatókat érintő mutatószámai többek között arról tanúskodnak, hogy egy könyvtári tag hallgató a tanulmányi időszakban havonta átlag nem egészen két kölcsönzési kérdéssel fordult könyvtárunkhoz. 1971-ben egy hónapban a könyvtári tag JATE-hallgató átlag 1,2 kötet könyvet kölcsönzött, 1980-ban 1,4 kötetet, ami a teljesítés mértékében jelent csaknem 17%-os előrelépést.

A könyvtári ellátás hatékonyságát a *ki nem elégített kölcsönzési kérések* tükrében vizsgáltuk. A hallgatók ki nem elégített kölcsönzési kéréseinek figyelemmel kísérése könyvtárunkban állandó része a kölcsönzés munkafolyamatának, hiszen e nélkül a kölcsönözhető könyveknek a hallgatók számára való fenntartása, illetve többespéldányok utólagos beszerzésének a szorgalmazása nem megoldható. A ki nem elégített kölcsönzési kérések átfogó elemzésére és értékelésére, az elemzés eredményeinek táblázatba foglalására első ízben 1980-ban kerítettünk sort, amikor a Tudományegyetem hallgatóinak az 1979–1980. tanévben, a januártól júniusig terjedő hathónapos időszak folyamán ki nem elégített kéréseinek bizonylati anyagát elemeztük, részben karok, részben tartalom szerinti bontásban, részben pedig tételről tételre.

A hat hónap alatt összesen 3552 olyan kérőlap gyűlt össze, amelyek JATE-hallgatók ki nem elégített kölcsönzési kéréseit tartalmazták. Az egyetemi karok szerinti megoszlás kimutatta: kölcsönzéskor a legszorgalmasabb könyvtárlátogatók, a bölcsészhallgatók 60%-os aránnyal „részesülnek" kudarcélményekben, a ki nem elégített kérések 30%-a esik a Természettudományi Kar, 10%-a pedig az Állam- és Jogtudományi Kar hallgatóira.

E tükörben részben azt vizsgáltuk, milyen képet mutat a helybenolvasásra kijelölt állomány. A végeredmény egyértelműen pozitív: a JATE-hallgatóktól származó 3552 ki nem elégített kérés közül 2628 kérés, a kérések 74%-a olyan könyvekre vonatkozott, amelyek helybenolvasás útján a kérés beadásakor hozzáférhetőek voltak. Ebben a tekintetben a bölcsészhallgatók bizonyultak a legszerencsésebbeknek: 2130 ki nem elégített kérésükből mindössze 315 kérés, vagyis 15% bizonyult adott pillanatban helybeni olvasás útján sem kielégíthetőnek. A természettudományi kari hallgatók 1049 ki nem elégített kölcsönzési kérésének 22%-a (227 kérés), a joghallgatókénak pedig 21%-a (78 kérés) esett bele adott pillanatban az „abszolút hozzáférhetetlen" kategóriába.

Különös figyelmet érdemel viszont az a körülmény, hogy a ki nem elégített kölcsönzési kérések között igen nagy a tankönyvekre, jegyzetekre vonatkozó kérések aránya: jegyzetet és tankönyvet érintett

a természettudományi kari hallgatók	616 kérése (58,7%)
a bölcsészhallgatók	1343 kérése (63,0%)
a joghallgatók	253 kérése (67,8%).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Az adatok arra vallanak, hogy mindhárom egyetemi kar hallgatóinak a tanulmányi munkájában nagy szerepe van a jegyzeteknek és a tankönyveknek, valamint az is bizonyos, hogy a tankönyv- és jegyzetellátás körüli problémák az ellátás javulása, az ún. „házi jegyzetek" kiadásának a fellendülése ellenére sem nyertek még megnyugtató megoldást.

A tankönyvi és jegyzetanyagra voantkozó ki nem elégített kölcsönzési kéréseket az olvasótermek állományával összevetve azt tapasztaltuk, hogy az érintett műveknek mintegy 10%-a (2218 ki nem elégített kérés közül 233) egyetlen példányban van meg a könyvtár állományában. Ezeket — természetesen — az olvasótermekben helyeztük el. Le kell azonban szögeznünk, hogy a könyvtári olvasóteremben elhelyezett tankönyvnek, jegyzetnek nem lehet elsődleges funkciója, hogy a memorizáló tanulás, vizsgára, beszámolóra készülés eszköze legyen. E szerepe legfeljebb másodlagos. A tankönyv, a jegyzet legújabb kiadása azért áll az olvasótermi kézikönyvtárban, hogy mint korszerű ismereteket hordozó dokumentum, a gyors konzultáció, utánanézés eszközeként álljon a tájékozódni vágyó könyvtárlátogató rendelkezésére.[6]

A tankönyv- és jegyzetkiadás nehézségeit látva, valamint a hallgatók tankönyv- és jegyzetvásárlási szokásait is figyelembe véve megoldásra vár az egyetemi könyvtárban a hallgatók által gyakran és tömegesen, nem egyszer egyidőben keresett könyvek — legyen az tankönyv, jegyzet vagy ún. kötelező olvasmány — magas példányszámban való beszerzése és e többespéldányoknak kölcsönzés útján való rendelkezésre bocsátása.

Ha visszagondolunk az olvasótermi látogatások mutatószámaira, s arra, hogy a JATE hallgatóinak több, mint 20%-a be sem iratkozik a könyvtárba, valamint arra, hogy egy könyvtári tag JATE-hallgató a tanév 10 hónapjában átlag 18—19 alkalommal látogat be a könyvolvasótermekbe, világossá válik, hogy a biztonságos könyvtárhasználatot megteremtő helybenolvasás mellett gondoskodni kell a másik alapvető könyvtári szolgáltatás, a kölcsönzés hatékonyabbá tételéről, biztonságának fokozásáról is.

A hathónapos időszak ki nem elégített kölcsönzési kéréseinek szakterület szerinti megoszlása alapján olyan képet kapunk, amely jól érzékelteti a JATE-hallgatók kölcsönzéssel kapcsolatos, megoldásra váró problémáit az Egyetemi Könyvtárban.

	Ki nem elégített kölcsönzési kérések	Társadalomtudományok (ETO 0/3+7+9)		Természettudományok és alkalmazott tudományok (ETO 5/6)		Nyelv- és irodalomtudomány (ETO 82.0 82(0...)		Szépirodalom (ETO 82—1/—9)	
		szám	%	szám	%	szám	%	szám	%
Természettudományi kari hallg.	1049	228	21,7	526	50,1	37	3,6	258	24,6
Bölcsész	2130	586	27,5	28	1,3	570	26,8	946	44,4
Jogász	373	254	68,1	6	1,6	13	3,5	100	26,8
Összesítve	3552	1068	30,0	560	15,8	620	17,5	1304	36,7

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A problémák két fő irányba mutatnak. 1. Kimutatható, hogy az egyes egyetei karok hallgatóinak ki nem elégített kölcsönzési kérései nagyrészt szorosan vett szakterületükről adódnak. Ezekre különös figyelmet kell fordítanunk, hiszen főként szaktárgyaik elsajátításának eszközeiről van szó, s nem várhatjuk el, hogy a zömében heti 35–40 egyetemi tanórával leterhelt hallgatók napi tanulmányaik végzéséhez szükséges anyagfeldolgozó munkáját kizárólag, vagy elsősorban a könyvtár helybeni használatához kössük. 2. A másik irány a kulturális nevelőmunka irányába hat. Erre ugyan e dolgozat keretei között részletesen nem térünk ki, de utalnunk kell arra, hogy ez utóbbi probléma szorosan összefügg az egyetemi tanulmányi munkával, nevezetesen annak céljával: a *sokoldalúan művelt* szocialista értelmiségi szakember képzésének a követelményével. A kölcsönözhető anyag kialakításánál, propagálásánál, hozzáférhetővé tételénél tekintettel kell lenni a hallgatók művelődését szolgáló irodalomra. Adataink felhívják a figyelmet a természettudományi kar hallgatóinak sokoldalú érdeklődésére. Ki nem elégített kölcsönzési kéréseik magas aránya akár a társadalomtudományok, akár a szépirodalom körében elriaszthatja őket attól, hogy ilyen irányú irodalmi igényeikkel könyvtárunkhoz forduljanak. A bölcsészek és a jogászok esetében pedig a természettudományok és a technika iránt mutatkozó érdeklődés hiánya olvasható ki az adatokból: alig kérnek ilyen tárgyú könyveket, így természetes, hogy a ki nem elégített kérések mutatószáma is alacsony.[7] Ezen a téren az igények, az érdeklődés felébresztése a könyvtár kötelessége.

Néhány tanulság és következtetés

Összefoglalásul megállapíthatjuk, hogy az egyetemi hallgatók számára megfelelő könyvtári helybenolvasási körülmények megléte esetén is rendkívül fontos a tanulmányaikhoz és művelődésükhöz szükséges könyvtári könyvek kölcsönzés útján való hozzáférhetősége. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy az egyetemista diák számára az otthoni, a kollégiumi környezet vonzóbb, meghittebb s ezért inspiratívabb a könyvtári olvasóteremnél. Emellett a hallgatók magas óraszáma, egyéb elfoglaltsága igen gyakran a könyvtári zárvatartás idejére kényszeríti a könyvvel való foglalkozást.

Tudatában kell lennünk annak, hogy ha a tanulmányi anyag kölcsönzés útján való hozzáférhetősége nehézségekbe ütközik, ez nem egy hallgató esetében veszélyezteti a tanulmányi munka színvonalát. A kölcsönzési kérések átnézésekor feltűnt, hogy a hallgatók nagy része jegyzetből és tankönyvből tanul. Mindennapi kölcsönző munkánk során is gyakran tapasztaljuk: az ajánlott és kötelező irodalom tanulmányozásáról a hallgatók könnyű szívvel lemondanak, amikor arról tájékoztatjuk őket, hogy a keresett könyv kölcsön van, de előjegyeztethető, s addig is, amíg kölcsön nem tudjuk adni, egy másik példány az olvasóteremben rendelkezésükre áll.

Elemzésünk fontos tanulsága: hallgatóink eredményesebb könyvtári ellátása érdekében szükség van a tanulmányi anyag nagyobb példányszámban való beszerzésére.

Elengedhetetlen követelmény a Tudományegyetemen folyó oktató-nevelő munka szakirodalmi követelményeinek naprakész figyelemmel kísérése a könyvtár részéről. Könyvtárunkban egyre több reményre jogosító kooperáció van kialakulóban: hálózati

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

könyvtárosok, gyarapító könyvtárosok, olvasáskutató szociológus-könyvtárosok keresik az olvasószolgálati könyvtárosokkal együtt a kapcsolatot egyetemi oktatókkal, tanszéki könyvtárosokkal, egyetemi hallgatókkal.

A *kölcsönző könyvtárosok* a maguk sajátos „belső" eszközeikkel, lehetőségeikkel sokat tehetnek a hallgatók megfelelő kiszolgálása, az alacsony példányszám okozta problémák enyhítése, sőt áthidalása érdekében.

Legütőképesebb eszközünk a kölcsönzői „indikátor"-ból adott tájékoztatás, amely elárulja, hogy a keresett könyv kinél van kölcsön. „Indiszkréciónkkal" megakadályozzuk, hogy egyetlen „szerencsés" hallgató foglaljon le esetleg hetekre valamely fontos olvasmányt. Régi szegedi hagyomány: a hallgatók megkeresik egymást és megosztoznak a könyvtárból kölcsönzött könyvek használtán.

A kölcsönzési határidő lejártát azonnal követő felszólítás a könyvtárhasználati fegyelem betartatásának fontos eszköze. Ennek alapján tudtuk fokozni az *előjegyzési rendszer* hatékonyságát, biztonságát.

A kölcsönzési fegyelem betartatása terén mutatkozó javulás fokozódásában bízva vezettük be egyes gyakran keresett könyvek rövid időre, egy, legfeljebb két hétre szóló kölcsönzését, sőt kísérletezni kezdtünk a helybenolvasásra kijelölt raktári állomány egy-két napra való kölcsönzésével is.

Nem véletlen, hogy a könyvtári szakirodalom a kölcsönzést és a helybenolvasást egyaránt könyvtári alapszolgáltatásnak tekinti. Dolgozatunk célja az volt, hogy rámutassunk: mennyire fontos az egyetemi hallgató számára, hogy az egyetem könyvtárában mindkét könyvtári szolgáltatásforma biztonságos igénybevételére számíthasson.

JEGYZETEK

1. Vö. A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1976. évi 15. számú törvényerejű rendelete a könyvtárakról. 13.§., – FÉNYES Miklós – FOGARASSY Miklós – MADER Béla: Szakmai irányelvek az egyetemi könyvtárak fejlesztéséhez. = Könyvtári Figyelő. 1981. 5.sz. 328.p.
2. Vö. MOHOR Jenő: Egyetemi és főiskolai könyvtáraink néhány problémája. = Könyvtári Figyelő. 1976. 3.sz. 252.p.
3. SZENTIRMAI László: Az olvasó egyetemi hallgató. (Időben és intézményben.) Szeged, 1980. Gépirat. 96 p.
4. A szegedi egyetemi és főiskolai hallgatók egyetemi könyvtári ellátásának korábbi problémáival kapcsolatban ld. NÉMETH Zsófia: A szegedi felsőoktatási intézmények hallgatói az Egyetemi Könyvtárban. = Könyvtári Figyelő. 1975. 1.sz. 27–40.p.
5. A hallgatók létszámát egy-egy tanévben a Statisztikai tájékoztató. Felsőoktatás c. időszaki kiadvány tartalmazza. – A JATE Központi Könyvtárába történő beiratkozások adatait, a forgalomra vonatkozó számadatokat ld. Beszámoló jelentés a József Attila Tudományegyetem Központi Könyvtára 19.... évi működéséről c. kiadvány vonatkozó köteteiben.
6. Vö. NÉMETH Zsófia: A Természettudományi Kar hallgatói az Egyetemi Könyvtárban. Szeged, 1973. (Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Bibliothecaria. Tom. 7. fac. 4.) 25–26.p.
7. Vö. SZENTIRMAI László: i.m. 81.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

KITEKINTÉS

AZ ILMENAUI MŰSZAKI FŐISKOLA 12. INFORMÁCIÓS ÉS DOKUMENTÁCIÓS KOLLOKVIUMA
Oberhof, 1981. november 9–12.

REICH GYÖRGY

Huszonöt éve áll fenn az INER, az Ilmenaui Műszaki Főiskola Tájékoztatástudományi, Találmányügyi és Iparjogvédelmi Intézete, amely immár tizenkettedik alkalommal rendezett információs dokumentációs témakörű nemzetközi kollokviumot 600 fő részvételével. Ebből 40 fő a Szovjetunióból és mintegy 50 fő a többi KGST országból érkezett. Magyarországot 6 fő képviselte (3 fő KG-INFORMATIK és egyben a Tájékoztatástudományi Társaság, 1–1 fő az Országos Találmányi Hivatal, a Távközlési Kutató Intézet, illetve a MTESZ Iparjogvédelmi Egyesület képviseletében).

A kollokviumot 5 párhuzamos szekcióban rendezték meg és összesen 110 előadás hangzott el. A megvitatott témák a 80-as évek új információs és dokumentációs hatásai és elvei, az egyetemi és főiskolai információs rendszerek, a képernyős terminálok és kisszámítógépek információs és dokumentációs alkalmazása, a nagyvállalatok, a kutató és termelői egyesülések információs rendszerei, a szabadalmi információ és iparjogvédelem, valamint a teljesítménynövelés jobb módszerei voltak. Az előadásokat szakaszonként élénk vita és a szekciók záróülésein valamennyi előadó részvételével kerekasztal megbeszélés követte. Az előadások általában magas színvonalúak voltak, de esetenként távol álltak a gyakorlattól, elvont elvi kérdéseket tárgyaltak.

Az egyes témaköröket lezáró viták és kerekasztal konferenciák igen éles polémiákra adtak alkalmat, általában tanulságosak voltak, de olykor az előadásokhoz hasonlóan elvi síkra csúsztak. Igy pl. közel két órás vita folyt afelől, hogy önálló tudomány-e az információ és dokumentáció, ha igen hol helyezkedik el a tudományok rendszerében, műszaki tudomány-e vagy társadalomtudomány... E vitában a nézetek erősen konfrontálódtak és a magas színvonalú vitavezetés ellenére sem sikerült közös nevezőre jutni.

E beszámoló szerzője a plenáris üléseken kívül az első szekció munkájában vett részt, mert az információtechnika jövőbeni fejlődése érdekelte a legközveltenebbül, részben pedig azért, mert a többivel szemben ennek a szekciónak ez ideig nem publikálták az előadásait. Az alábbiak úgyszólván távirati tömörséggel számolnak be – a szerzők és az előadáscímek mellőzésével – az e szekcióban hallottakról.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Információs képzés műszaki főiskolán

Az Ilmenaui Műszaki Főiskola az NDK egyetlen főiskolai intézménye, ahol felsőfokú intormációs és dokumentációs, valamint ezzel kapcsolatos szervezési képzés folyik. A Főiskolán, – amelynek fő profilja villamosmérnökök képzése, – immár 25 éve önálló intézet foglalkozik tájékoztatástudományi, találmányügyi és iparjogvédelmi kérdésekkel. Az Intézet a közelmúltig csak posztgraduális módon képezte a más fakultásokon már oklevelet szerzett információval és dokumentációval foglalkozó szakembereket. A posztgraduális oktatás több tanfolyam keretében folyik és felöleli a könyvtártudomány, az információ és dokumentáció, az iparjogvédelem és a számítástechnikai ismeretek anyagát. Az intézet átlagban évi 20 információs és dokumentációs szakmérnöki másoddiplomát adott ki. Foglalkozott az „információs munkás" képzéssel is és oktatási anyagot dolgoztak ki az egyetemeken és főiskolákon folyó általános információs és dokumentációs képzés tematikájához is.

1981. szeptemberében első alkalommal indult meg a nappali információs és dokumentációs mérnökképzés. A 9 féléves képzés első két évében a hallgatók alaptudományi ismereteket szereznek, a tanterv majdnem azonos a villamosmérnökök első két évének tantervével. Az ötödiktől kilencedik félévben a hallgatók részletesen megismerkednek a könyvtártudománnyal, a szabadalmi joggal, a számítástechnikával, majd mindezek integrációjaként a számítógéppel segített információs és dokumentációs munkával. Ezen belül mintegy 300 órás gyakorlati képzést is kapnak, úgy, hogy a végzett hallgatók azonnal alkalmasak az üzemekben folyó információs és dokumentációs munkában való részvételre.

Az Ilmenaui Műszaki Főiskola vezető tanárai azért tartják döntő fontosságúnak az információs és dokumentációs szakemberek képzését, mert

- az információ és dokumentáció a kutatómunka szerves része és ez leghatékonyabban a kutatóintézetek keretében folytatható, az így elosztottan végzett szakmai spektrumú információs és dokumentációs munkában viszont felsőfokú képzettségű szakemberek folytathatnak csak eredményes tevékenységet;
- az információs és dokumentációs munka csak szakmailag, technikailag és nyelvileg magas képzettségű káderekkel folytatható kellő hatásfokkal;
- csak az aktuális feladatokra orientált információs munkának van létjogosultsága, az információ nem lehet öncélú, mindig és minden helyen aktuális igényekhez kell alkalmazkodnia és az információs és dokumentációs munkának naprakészen kell illeszkednie a kutatás és fejlesztés során felmerülő problémákhoz;
- a könyvtárakat helyi dokumentációs és információs tárrá kell továbbfejleszteni, olyanokká, amelyek a helyben folyó kutatás és fejlesztés súlypontjának megfelelően gyűjtik a dokumentumokat és tárják fel az információkat.

Mindehhez számos magasan képzett szakember szükséges.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Az egységes információs rendszerért

Országos szinten az elosztott információs és dokumentációs munkát egységes elvek alapján, egységes módszerekkel kell végezni úgy, hogy az elosztott feldolgozás integrált információs rendszert alkosson. Ehhez

- a túl nagy terhet jelentő párhuzamos referálás helyett elő kell fizetni és az érdekeltek számára hozzáférhetővé kell tenni a legjelentősebb nemzetközi mágnesszalagos információs szolgáltatásokat, szocialistákat és tőkéseket egyaránt;
- a 80-as évek során ki kell építeni a legátfogóbb információs rendszerek párbeszédes (dialóg) üzemmódban való lekérdezésének lehetőségét;
- országosan koordinált rendszerben biztosítani kell az információk alapján kiválasztott primér dokumentumok hozzáférhetőségét;
- helyileg fel kell dolgozni az érintett szakterület nem publikált irodalmát, ezen belül az útijelentéseket, konferencia-anyagokat, kiállítási beszámolókat, stb.;
- terminálként is felhasználható mini- és mikroszámítógépek munkábaállításával és nagykapacitású számítógépes adatbankok kialakításával integrált országos információs rendszert kell kiépíteni, biztosítva az információk helyi feldolgozásának, ill. az országos rendszerből való lekérdezésének lehetőségét annak függvényében, hogy melyik módszer gazdaságosabb;
- a szabadalmi információt — mint az egyetlen hivatalból is rendezett nemzetközi információs rendszert és egyben jogrendszert — az eddiginél lényegesen magasabb szintre kell emelni és ki kell dolgozni a rendszerben rejlő műszaki információtartalom feltárásának optimális módszereit.

Az Ilmenaui Műszaki Főiskola e munka keretében a közelmúltban sokcélú szabadalmi információs feldolgozó rendszert fejlesztett ki, amely az INPADOC alapján dolgozza fel a német nyelvű szabadalmak teljességét.

A termelés, a kutatás információellátása

Az információs munka egyben politikai munka, az információ hatalmi eszköz és egyben a gazdasági tevékenység alapja, az információ az innováció, a minőségemelés és a költségcsökkentés döntő tényezője — hangzott el az egyik előadás keretében — majdhogy nem úgy módosítva az ismert lenini tézist, amely szerint a kommunizmus egyenlő a szocializmus + villamosítás, hogy a kommunizmus egyenlő szocializmus + információ.

A szocializmus társadalmi és gazdasági előnyei csak az információk széles körű és mélyreható feltárásával és hasznosításával aknázhatók ki, a kellő mélységű feltárás a dokumentációs bázis óriási és még mindig növekvő méretei miatt csak nemzetközi összefogással és igen intenzív munkával valósítható meg. Ezért a Szovjetunió és az NDK fokozza információs együttműködését és ez az együttműködés új, magasabb fázisba lépett, amikor megszületett a SZU-NDK közös vegyipari információs rendszere, amely (az előadó állítása

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

szerint) egyes vonatkozásokban egyenértékű, más vonatkozásban túlszárnyalja a világ eddigi legfejlettebb információs rendszereit. Most dolgoznak a biotechnikai közös információrendszeren és tervezik a közös elektronikai információs rendszert is.

Az NDK-ban ez idő szerint mintegy 125 nagyüzemben, kombinátban, illetve kutatóintézetben működik szakmai információs központ (Informationsleitstelle). E központok elégítik ki a szakterület vezetői, műszaki tudományos, szabadalmi, gazdasági információs igényeit. Az információs központok közvetlenül a vezérigazgatók irányítása alatt állnak, de a központok egyes munkatársai egyben tagjai a kutatói teameknek és így részlegesen a kutatás vezetőjének is alá vannak rendelve, közvetlenül felelősek a kutatási eredményekért is. Az információs központok munkatársait bevonták a népgazdasági és nagyvállalati tervezésbe, főleg a távlati tervek kidolgozásába.

Az információs és dokumentációs tervezőmunka előtt álló további feladatok:

- a kombinátok és kutatóközpontok információs és dokumentációs munkájának továbbfejlesztése és e munka hatásfokának emelése;
- a kombinátok és kutatóközpontok információs és dokumentációs munkájának egységes rendszerré való integrálása;
- a nemzetközi információs és dokumentációs együttműködés továbbfejlesztése;
- szakosított adatbankok és faktografikus adatbankok kiépítése;
- a nagyvállalati és népgazdasági tervezés egyre inkább információs alapokra való helyezése.

Az előadók hangsúlyozták, hogy a jó, hatékony információs munka elképzelhetetlen a helyi és felső vezetés információigényessége, információs beállítottsága, valamint a vezetők, a kutatók és a magas képzettségű információs szakemberek aktív együttműködése nélkül.

Az NDK-ban 1980-ban az információs központok mintegy 800 000 dokumentumot dolgoztak fel, amelyből információt szolgáltattak a kutatás és termelés számára. Az ipar nagy tartaléka a szabadalmi információ, amely részben az idegen eredmények megismerése által, részben a saját új eredmények levédése folytán hozhat jelentős népgazdasági eredményeket.

Az információ asszociatív szellemi tevékenység és asszociációra csak az ember képes. Az asszociáción túli tevékenység mind algoritmizálható, tehát gépesíthető, algoritmusokkal a gép sokkal gyorsabb és sokkal pontosabb munkára képes mint az ember, de az algoritmusok megteremtéséhez azonban emberi agyra van szükség. E vonatkozásban a fejlődés az emberi gondolkodásmódban a matematikai-fizikai jellegű rendteremtésre szorítkozhat csak. A gép nem tanulhat meg emberiül gondolkodni, de az ember megtanulhat gépül gondolkodni és éppen ez az algoritmizáció. Folyamatosan fejlesztett algoritmizálással kell a mai ismeretekből a holnap várható tényeire gépi módszerekkel következtetni. Ebben segíthetnek az elvi módszerek. Ilyen a Kuhn-féle paradigma módszer, amely az új tudományos problémákat igyekszik már megoldott problémákra visszavezetni. A paradigma módszer az új problémákat részekre, lépésekre bontja, e részeket, lépéseket, adatokat, módszereket mátrixba rendezi. Igyekeznek e részeket egy korábbi probléma

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

már megoldott részével adekvátá tenni és a megoldandó problémát logikailag visszavezetni a már megoldottra. Ha az egyes lépésekben sikerül az adekvatitást, azonosságot vagy legalábbis a hasonlóságot biztosítani, várható, hogy a mátrix eredménye is azonosságot, illetve hasonlóságot mutat és ezzel irányt mutat az új probléma megoldására.

Paradigmatikus adekvatitás lelhető fel például a hagyományos könyvtárügy és a modern informatika között a szervezési, visszakeresési és elosztó módszerekben, a tárgyszavazásban, a tezaurusz készítésben stb. Nehezen paradigmatizálhatók a politematikus, interdiszciplináris témakörök.

Paradigmatikus fejlesztési módszerekkel lehet az emberi ítélőképesség gépesítését megközelíteni és ezzel az információs és dokumentációs munka gépi hatékonyságát fokozni. A számítógépek csak formalizált információk formalizált feldolgozására képesek. A számítógépesítés érdekében az agymunkát is formalizálni kell és az információk betáplálását, ill. ennek módszereit a formalizálás irányába kell fejleszteni.

A grafikus információk információsűrűsége rendszerint nagyobb mint a szövegeseké (mint ahogy egyetlen ujjlenyomattal azonosítani lehet egy embert, holott ez az ember csak nagyon sok szöveggel lehetne egyértelműen azonosítható). Az információtechnika mégis mind ez ideig alig foglalkozott a grafikus információk analízisével, feldolgozásával. Ezt meg kell teremteni a tudományok minden területén, így a műszaki tudományokban, biológiai és orvostudományokban egyaránt. Minden eszközt és módszert meg kell ragadni az információk hatásfokának és hatékonyságának növelésére, illetve a releváns információk sűrűségének növelésére.

Az NDK egyik kutatóintézetében végzett felmérés szerint az intézetben a profiljának megfelelően szelektált folyóiratokban évi mintegy 6000 folyóiratcikk található. Ezekből az aktuális kutatási tervek ismeretében az információközpont átlagosan évi 1300 referátumot készít (21,6%). A referátumok alapján a kutatók jó esetben 700 cikket kérnek ki a könyvtárból (11,5%), de alig 140 cikkben (2,3%) találnak olyan információkat, amelyeket az aktuális kutató-fejlesztő munkánál fel tudnak használni. A feltáró munka tehát igen rossz hatásfokú. A feltáró munka hatásfokát csak automatikus gépesített szöveganalízissel lehetne növelni. Ez az információ és dokumentáció egyik megoldásra váró nagy problémája. Világszerte folynak ez irányú kutatások, de a fogalmazás és címadás jelenlegi szabadossága mellett még nem sikerült kielégítő megoldást találni. A feltáró munka jelenleg az aranymosáshoz hasonlatos, amely csak ritkán hoz racionális eredményeket. Az a cél, hogy előbb hazai (NDK) majd nemzetközi szinten a szerzők önmaguk tárják fel dolgozatuk tartalmát, kódolják, tárgyszavazzák cikküket, ma még elérhetetlennek látszik. Egy felmérés szerint a műszaki tudományos cikkek címeinek alig fele, a társadalomtudományi cikkeknek pedig csak néhány százaléka tükrözi a cikk tényleges tartalmát. A kódolás, tárgyszavazás alapja csak egy jó szakmai tezaurusz lehetne, de ebben sem sikerült még nemzetközileg megállapodni. Nehéz a megállapodás akkor, amikor a tudományok soha nem látott evolúcióját, ha nem revolúcióját éljük át, amikor is egyes szakmákban átlagosan évi 4% új fogalom születik, a tezauruszoknak évente 4%-kal módosulniuk kell.

Külön problémát jelent az a tény, hogy egy-egy fogalom különböző oldalakról nézve mást-mást jelent, nem is beszélve a nyelvi eltérésekről. A kutató az informátor

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

számára csak körül tudja írni problémáját, de azt információs szempontból szakszerűen megjelölni, indexelni, tárgyszavait megadni rendszerint nem tudja. Emiatt az informátornak nemcsak a dokumentumokat kell indexelnie, hanem a kérdéseket is, és az indexek egybevetése alapján kell a relevanciát vizsgálnia. Ez a kétoldalú munka nagyon nehéz és csak esetenként jár teljes sikerrel.

A kutató arra törekszik, hogy szűk spektrumban minél mélyebb információhoz jusson és ehhez mély tárgyszó lebontás lenne szükséges a kellő szelektivitás eléréséhez, az informátor pedig arra törekszik, hogy viszonylag kis számú tárgyszóval tudjon mindent meghatározni, tehát széles spektrumban dolgozik és szelektál. Ennek az ellentmondásnak a feloldása a tudományos informatikára vár.

Vitathatatlan, hogy az informatika és a számítástechnika édestestvérek (a német szövegben közös ágybérlők), együtt kell hogy fejlődjenek, az egyik fejlődése magával hozza a másik fejlődését is. Az információ és környezete határozza meg a jövő társadalmát, a posztindusztriális társadalmat, amelyet több döntően nyugati szerző, így például Servant Schreiber „Az információ társadalmaként" határoz meg. Az információ – amely egyre nagyobb mértékben köti az egyént a társadalomhoz – az információs eszközök révén egyre jobban elszigeteli az egyént a társadalomtól. A képernyős információközlő eszközök, amelyek nagyrészben felszabadítják az embert az írásbeli rutinmunkájától, és magasabb rendű szellemi munkára teszik alkalmassá, csak köldökzsinórként kötik össze az embert a külvilággal és elidegenítik attól. Az információk társadalma felé vezető úton az emberi tényezőket felvető gondolatokat a gépekkel kapcsolatos gondolatok kell, hogy kövessék.

A számítógépek

A számítógépek teljesítménye, sebessége, feldolgozó és tároló kapacitása rohamosan növekszik. Ma már viszonylag kisméretű és olcsó számítógépek is jelentős információs feldolgozó- és tárolókapacitással rendelkeznek. A nagy- és kisszámítógépek már alig különböznek egymástól másban mint a hozzáférhető memória kapacitásában a nagy gépek javára és az egyszerűbb programozhatóságban, kezelhetőségben és olcsóbb árban a kis gépek javára. Ma már esetenként vizsgálandó meg, hogy egyes probléma nagy géppel, vagy kis géppel oldható meg gazdaságosabban. A helyi igények autonóm kielégítésének optimális eszköze általában a kis gép, amely egyben terminálként egy nagy géphez kapcsolva, a helyi adatátalakítás, adatkomprimálás és az adattranszport eszköze is.

Egy integrált nagy rendszeren belül a kis gépek feladata lehet a helyi adatfeldolgozáson túlmenően

- a betáplált adatok adat és alakhűség szempontjából való rendszeres ellenőrzése;
- az információk tömörítése;
- a kapott információk inverz tárolása és ezzel SDI információszolgáltatásra való alkalmassá tétele, stb.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Egy nagy, országos, esetleg nemzetközi rendszerben meg kell valósítani a kis- és nagyszámítógépek együttműködését, az egyedi intelligens gépeket nagy rendszerré kell integrálni. A tárolt információknak integrált adathalmazzá kell összeállnia.

Az NDK számos tőkés mágnesszalagos információszolgáltatást fizet elő, így többek között az INIS-t, INSPEC-et, MEDLARS-t, Chemical Abstracts-t, kapcsolatban áll a IIASA-val, amelyen keresztül on-line kapcsolatban majd valamennyi világszolgáltatás elérhető. Emellett az NDK intenzíven együttműködik a Szovjetunióval és a többi szocialista országgal a KGST adatbankok kialakításán, de saját nagy információs rendszert is fejleszt, amelyben a német nyelvű műszaki irodalom teljességét kívánja feldolgozni. Teszi ezt elsősorban azért, mert az előadók véleménye szerint az anyanyelvi rendszer jobban lesz kiaknázható és egyes információs szolgáltatások importjánál gazdaságosabb lesz csereanyagként saját adatbázist felajánlani, mint csak vásárolni. Az információ áru, amelynek értékét információval is ki lehet egyenlíteni.

A 80-as évek információjával foglalkozó szekció ülése valamennyi előadó részvételével tartott kerekasztal beszélgetéssel zárult. Ezen *összegezték a 80-as évek feladatait és problémáit:*

- on-line információszolgáltatás megvalósítása az évtized végéig;
- telekonferencia lehetőség kiépítése már a közeljövőben;
- nagy adatbankok kiépítése, folyamatosan;

  (Itt hangzott el az, hogy ismereteik szerint a világon ez idő szerint mintegy 1400 jelentős adatbázis létezik. Hogy az NDK ipari pozícióját megtartsa, elengedhetetlen egy saját adatbank kiépítése – esetleg nemzetközi kooperációval.)
- az adatanalízis módszerek továbbfejlesztése;
- a szelektív kutatási és fejlesztési információszolgáltatások továbbfejlesztése;
- a számítástechnikai eszközök és módszerek továbbfejlesztése, ezen belül súlypontot képez az információ sűrűségének gépi úton való növelése és a feltárás hatékonyságának gépi eszközökkel való fokozása;
- a kommunikációs eszközök és módszerek tökéletesítése;
- az ember – gép kapcsolat tökéletesítése, ezen belül talán a legnehezebb probléma az egységes információs nyelv kialakítása;

  (Még az olyan világnyelvnek, mint a német, is jelentősek az információs korlátai. Egyre több és egyre fontosabb információk származnak a fejlődő és távol-keleti országokból, például Japánból és Kínából. Nem igen látszik más nyelvi kiút, mint az eszperantó, amely kiválóan alkalmas gépi információ feldolgozására, de ennek elfogadtatása elég hihetetlen akadályokba ütközik.)
- a faktografikus és grafikus információk analízisének, és feldolgozásának fejlesztése;
- az információk tömegének korlátok közé való szorítása, ma az információk tömege sokkal nagyobb, mint amelynek feldolgozására valaha is sor kerülhet;
- a visszakereső módszerek tökéletesítése, visszakereső nyelvek, tezauruszok továbbfejlesztése;
- az információáramlás és információcsere meggyorsítása;

  (Ma egy szerző kézirat leadásától az információ terjesztéséig optimálisan még a legfejlettebb rendszereknél is 9–12 hónap telik el – kézirat leadása, folyóirat-szerkesztés,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

nyomdai kivitelezés, terjesztés, információ-szelektálás, feldolgozás, tömörítés, információterjesztés... – . Ajánlatos lenne egy cikk leadásával egyidejűleg, esetleg a szerző által készített tömörítvénnyel már megkezdeni az információs munkát.)

Az információ és dokumentáció kérdéseivel foglalkozó legközelebbi összejövetelt, az INFORMÁCIÓ '82-t – a KGST országok Tájékoztatástudományi Egyesületeinek közös konferenciáját – ez év májusában Karl-Marx-Stadt-ban rendezik, amelyen a felhasználók különböző rétegeinek információellátását és az automatizált információs rendszerek és mikrofilmek használatát elsősorban nemzetközi szinten vitatják meg.

■■■

A GÉPI SZÖVEGFELDOLGOZÁS (word processing): az információ eljuttatása az egyik vezető szájától a másik vezető papírkosaráig, bármelyik agyának érintése nélkül.

(A Word Processing Newsletterből idézi: Information Services and Use. 1981. 2.no.)

MUZEÁLIS TÉRKÉPEIRŐL másolatokat ad közre a Kongresszusi Könyvtár. Húsz dollárért kapható másolat Prunesnek a Földközi-tengert és Nyugat-Európát ábrázoló 1559. évi térképéről. Törzsvevőknek már tíz dollárért kapható a Manhattan legrégibb térképe 1639-ből.

(LC Information Bulletin. 1981. 48.no.)

TARTÓS-E A MIKROFILM? – erre vonatkozó aggályait hozta nyilvánosságra 1981 márciusában az USA Országos Levéltárának (National Archives and Records Services, NARS) igazgatója, miután egy szúrópróbaszerű vizsgálat károsodást mutatott ki a NARS mikrofilm-állományának néhány százalékában. Mikrofilmes körökben nagy felzúdulást keltett a hír; kétségbe vonják a vizsgálat szakszerűségét. A részletesebb adatok szerint csaknem kizárólag olyan felvételek rongálódtak meg, amelyek más laboratóriumokban, nem a NARS szabványos eljárásai szerint készültek. A NARS most megbízást adott egy mikrográfiai cégnek, dolgozza ki egész mikrofilm-állománya minőségi ellenőrzésének technológiáját.

(Library Journal. 1981. szept. 15.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

HAJÓK A TEMPLOMBAN
AV dokumentumok és zenei részlegek a dán könyvtárakban

SKALICZKI JUDIT

Az országról

Dánia területe 44 000 km^2: egy félszigetet és 406 szigetet foglal magában. Ez 7300 km hosszú tengerpartot jelent, aminek következtében egy dán sem él 52 km-nél távolabb a tengertől. A tenger életük szerves része. Utazás, kereskedelem, ipar, sport elképzelhetetlen nélküle. Hatalmas kéksége, amely az őszi és téli hónapokban opálos szürkévé változik, a mezők zöldjei és a házak fehér és barna színfoltjai adják a dán táj jellegzetes színeit.

Dánia egyike a világ 10 legmagasabb kereseti átlaggal rendelkező országának. Mezőgazdasági és könnyűipari termékei világhírűek. A 70-es évek végén az ország exportjának 30%-a a mezőgazdaságból, 70%-a pedig az iparból származott.

A hajók, amelyek a viking korszak óta a hatalom, függetlenség és szabadság jelképei, ma is ott függenek a templomokban.

Az emberekről

Nem félve az egymondatos megállapításokban rejlő csapdáktól, bízva inkább azok közhelyszerű igazságában, azt mondhatom, hogy nem tudom, hogy a dánok műveltek-e, de az biztos, hogy kulturáltak. A 9 éves tankötelezettség, a népfőiskola, az 5 egyetem, a felnőttoktatás biztosítja a különböző szakmák megfelelő szintű elsajátításának lehetőségeit. Amit emellett még majdnem mindenki megszerez, az a tolerancia képessége.

A könyvtárakról

A szakirodalom által felcsigázott kíváncsiság és várakozás nem marad kielégületlenül. A valóság nemcsak megegyezik az olvasottakkal, de sok esetben felül is múlja azt. Nem találkoztam látványos könyvtártani elméletekkel, metodikákkal, de szép, korszerűen berendezett könyvtárakkal, sok és sokfajta, kellőképpen feltárt állománnyal és képzett könyvtárosokkal igen, akik idejük nagyobb részét, – mivel létüket és fontosságukat nem kell különböző módon bizonyítaniuk – a tényleges szakmai feladatok megoldására fordítják.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Az AV dokumentumok

Az AV dokumentumok a készülő törvényben

A Bibliotekstilsyn (Közművelődési Könyvtári Felügyelőség) jelenleg az új közművelődési könyvtári törvényen dolgozik. Ebben a törvényben az AV dokumentumok könyvtári gyűjtése már nem a *lehetőség* szintjén fog jelentkezni, hanem *kötelező* érvénnyel. Ettől a módosítástól azt remélik, hogy sikerül az AV dokumentumokat egyenrangúsítani a könyvekkel. Irányelveik szerint a közművelődési könyvtárak gyűjtik:

a hangfelvételeket
a diafilmeket
a fényképeket
a posztereket, grafikákat.

Mozgófilmeket csupán a gyermekkönyvtárak gyűjtenek, a videofelvételek rendszeres gyűjtéséhez igen kevés könyvtárnak van meg az anyagi lehetősége. Az említett dokumentumok az egész állományba integrálódnak, külön AV részleg létesítését nem érzik indokoltnak.

Az AV dokumentumok a könyvtárosok képzésében

A Dán Királyi Könyvtárosiskolában a 4 éves alapképzés első két évében a hallgatók évi 40 óra zenei könyvtárismeretet hallgatnak. A tantárgyak: zenei szakirodalomismeret, hangszerismeret, zenei könyvtári normatívák, a gyarapítás segédeszközei. A négy éves alapképzésen kívül továbbképzés keretében is fejleszthetik zenei könyvtárosi ismereteiket. Ezek a képzések 18 naptól több hónapig terjedhetnek.

Akik az alapképzésen belül a zenei könyvtárosságra kívánnak szakosodni, évenként még további 45 órában hallgatnak „zenei könyvtártant".

Az audiovizuális szolgáltatások c. tantárgy keretében a hallgatók nemcsak megismerik a különböző dokumentumokat és a gyűjteményszervezés kérdéseit, de vizsgafeladatként olyan könyvtári foglalkozási tervet állítanak össze, amelyekhez egyaránt felhasználják a vizuális és az auditív dokumentumokat.

A könyvtárak AV dokumentumokkal való ellátása

A központi ellátást teljes egészében a könyvtárellátó végzi (Bibliotekscentralen). A központi ellátás kiterjed a tároló bútorokra, a dokumentumokra (transzparensek, diák, filmek, videoszalagok), a katalóguscédulákra, a propaganda-anyagokra stb., vagyis mindenfajta AV dokumentumot – természetesen feldolgozva – ettől az intézménytől vásárolhatnak a könyvtárak.

A könyvtárellátó szoros munkakapcsolatban áll az AV dokumentumokat előállító kiadókkal (200 ilyen kiadó működik az országban). A különböző kiadók érdekeltek

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

abban, hogy termékeiket elküldjék a könyvtárellátónak, hiszen az jegyzékeken propagálja a kiadványokat, tehát megkönnyíti a kiadóknak a terjesztést. A kiadók minden dokumentumból két darabot küldenek a könyvtárellátónak. Ebből az egyiket mindjárt megkapja a dokumentum címleírója, és így válik lehetővé, hogy a dokumentumok kézhezvétele utáni második héten a könyvtárak már megkaphatják a dokumentumokat leíró katalóguscédulát. Ez három cédulát tartalmaz, perforált, és mindegyiknek más a rendeltetése. Az első karton tényleges katalógusként is funkcionálhat a könyvtárakban, a második rész a könyvtárban marad a megrendelés bizonylataként, a harmadik karton pedig maga a megrendelő rész, amelyen együtt lehet megrendelni a dokumentumot és a további katalóguscédulákat. Katalóguscédulát egyébként dokumentumvásárlás nélkül is lehet rendelni. A megrendelőn betűjelzet mutatja, hogy a dokumentumot iskolai könyvtár számára, gyermekkönyvtár számára vagy a felnőttek számára javasolják-e beszerezni.

Annotációval csak az iskolai könyvtárak számára javasolt AV dokumentumokról készült leírásokat látják el, miután ez az a könyvtártípus, melyet az AV dokumentumok elsődleges gyűjtési helyének tekintenek. A címleírást (évenként kb. 600 cím) a könyvtárellátó munkatársai végzik, az annotációkat külső munkatársakkal íratják.

A dokumentumleírás az ISBD alapon álló saját adaptációjuk alapján készül. Jóllehet az ISBD-t meglehetősen nagyvonalúan alklmazzák; a címfej lehetőség szerint minden esetben a szerzővel kezdődik.

1980. áprilisa óta működik az AV dokumentumok nyilvántartására szolgáló számítógép, az EDC (Elekctronical Dates Computer). Távlati elképzeléseik szerint a katalóguscédulákat is géppel készítik majd.

Kiemelt feladatként kezelik a vakok és csökkentlátók számára kiadásra kerülő hangos könyveket (lydbog – talking books). A hangos könyvek előállítása igen költséges. Egy kb. 150 oldalas könyv 4 kazettára fér rá, ami azt jelenti, hogy a hangos könyv átlagos ára kb. 300 DKr, míg a nyomtatott könyv átlagára kb. 50 DKr. Egy munkabizottság válogatja ki, hogy miből készüljön hangos könyv.

A kifejezetten zenei anyagot elkülönítve kezelik a többi AV dokumentumtól. Ennek feldolgozását a *zenei osztály* 8 főhivatású könyvtárosa végzi. A könyvtárak ugyanolyan formátumú íven értesülnek a zenei anyagról (hanglemezről, kazettákról és kottákról), mint az AV dokumentumokról. A dokumentumok és a katalóguscédulák megrendelhetősége is hasonló módon történik.

Külön szerkesztőség dönti el, hogy a zeneműboltokban található bőséges zenei termésből mit ajánljanak a könyvtáraknak. Ez évente körülbelül 3000 hanglemez és kazetta.

1981-től tervezik a lemezek és kazetták leírásának füzetben történő megjelentetését is, tematikus rendben, amit a szerzők, előadók és a címek alfabetikus indexe egészít majd ki.

A Királyi Könyvtárral közösen jelentetik meg évente a Zeneművek a dán könyvtárakban (Musikalier e Danske Biblioteker) c. lelőhelyjegyzéket, ami – ahogy erről később meggyőződhettem –, minden zenei gyűjteménnyel rendelkező könyvtárban megtalálható, lehetőséget adva arra, hogy a kis könyvtárak is részesei lehessenek a nagy könyvtárak gyűjteményeinek.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Miután az 1981. évi IFLA közgyűlésen is szó esett a könyvtárak AV dokumentumokkal való ellátásáról, talán érdemes – az IFLA dokumentumok alapján – itt is szót ejteni néhány más ország gyakorlatáról.

Hollandiában a könyvtárellátó, a Nederlands Bibliotheek en Lektuur Centrum (NBLC) kilenc év óta ad ki folyamatosan jegyzékeket az AV dokumentumokról, amelyek 1977 óta annotáltak. Terveik szerint egy-két éven belül ezeket géppel állítják elő. A jegyzékek kumulációja több mint 20 000 címet tartalmaz.

Az NBLC-nek hat rádió társasággal van olyan szerződése, amely lehetőséget ad arra, hogy a közművelődési könyvtárak ingyen megkaphassanak bizonyos rádiós programokat.

A könyvtárellátó azt a holland könyvtári normatívát tekinti szem előtt, amely szerint a közművelődési könyvtárak teljes állományának 20%-a legyen audiovizuális dokumentum. S ezt az arányszámot éppen a könyvtárellátó tudja elősegíteni a központi szolgáltatásaival.

A svéd könyvtárellátó, a Bibliotekstjänst (BTJ) az audiovizuális dokumentumok három típusát különbözteti meg:

hangos könyvek,
zenei dokumentumok,
diák, filmcsíkok, nyelvleckék.

A hangos könyvek közül évente 150 db jelenik meg a BTJ kiadásában (emellett a különböző kiadók összesen megközelítőleg 1700 db-ot jelentetnek meg évenként!). Ebből az 1700 db-ból a könyvtárellátó 600-at javasol megvételre, és ugyanennyit lát el katalóguscédulákkal. Svédországban a 24 megyei könyvtár évente körülbelül 20 000 hangos könyvet szerzeményez. Ezeket a könyveket nemcsak a vak és csökkentlátó könyvtárhasználók kölcsönözhetik, hanem mindenki, aki bármely ok folytán képtelen a hagyományos könyvek olvasására, azaz a nyelvvel most ismerkedő vendégmunkás éppen úgy, mint a szellemileg visszamaradott könyvtárhasználók.A hangos könyveket olyan kazettatartókban helyezik el, amelyekre braille írással is ráírják a könyv adatait.

A zenei dokumentumok közül a BTJ a következő zenei műfajokat ajánlotta – katalóguscédulákkal ellátva – a közművelődési könyvtárak számára 1980-ban:

	hanglemez	kazetta
klasszikus zene	268	59
népzene	45	5
dalok	28	8
jazz, blues, stb.	111	4
popzene	199	81
gyermeklemezek	33	28
vegyes gyűjtemények	9	16

Egy évben a BTJ körülbelül 25 000 db hanglemezt és kazettát ad el a könyvtáraknak.

A dokumentumok harmadik csoportja közül a legnagyobb kereslet a nyelvleckék iránt van. Bár egyre több videokazetta jelenik meg a piacon, addig míg a berendezések sztenderdizálásában nem lesz egységesítés, a könyvtárellátó érdemben nem tud foglalkozni ezekkel.

A Német Szövetségi Köztársaság beszámolója szerint az elmúlt 10 évben az audiovizuális dokumentumok lényegi részeivé váltak a könyvtárak állományának. A könyvtárellátó, az „EKZ" (Einkaufszentrale für öffentliche Bibliotheken GmbH), az auditív dokumentumok közül mind a zenei felvételeket mind az irodalmi és nyelvi felvételeket szolgáltatja – katalóguscédulákkal – a könyvtáraknak. A könyvtárakban egyre nagyobb a kereslet a kazetták iránt, mert egyszerűbb a használatuk, mint a hanglemezeknek.

A videofelvételeket még nem nagyon vásárolják a könyvtárak annak ellenére, hogy a német Video Catalogue 50 cég 2000 felvételét tartalmazza.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Tapasztalatok a könyvtárakban

A gyakorlatban, azaz a könyvtárakban arra kerestem választ, hogy:
- a zenei részleg milyen súllyal foglal helyet a könyvtárak szervezetében,
- mi az AV dokumentumok szerepe a könyvtárakban,
- milyen a gyermekkönyvtár kapcsolata az AV dokumentumokkal.

A zenei részlegekről

Az újonnan épült könyvtárak 3 nagy részből állnak:
- a felnőttek számára szóló szolgáltatás,
- a gyermekkönyvtár,
- a zenei részleg.

Ez a területi megoszlás jelzi azt a helyet is, amit a zenei részleg a könyvtár struktúrájában elfoglal. Például a Holte-i fiókkönyvtár (Koppenhágától 25–30 km-re fekvő gazdag település, 27 000 lakossal) alapterülete: 1675 m^2, a zenei részleg ebből 385 m^2. Jóllehet a hangzó anyagokat helyben is lehet használni, a részlegek olvasószolgálatában a fő hangsúly a kölcsönzésre esik. A részlegek neve is ezt jelzi: zenei kölcsönző könyvtár. A hanglemezkölcsönzésnek csupán egyetlen feltétele van, a kölcsönzőnek be kell hoznia az otthoni lemezjátszó pick-upjét. A kölcsönzés időtartama 1 hónap. A hanglemezek épségének ellenőrzésére és gyors tisztítására szolgáló berendezések mindenütt vannak.

A zenei részlegekben, ugyanúgy, mint nálunk, az állomány eltolódik a hangzó anyagok javára, csak éppen az abszolút számok mások. Például a Lyngby-i könyvtárban (1963-ban Dániában elsőként itt nyílt közművelődési zenei könyvtár), a jelenlegi állomány:
- 27 492 hanglemez
- 1713 kazetta
- 4624 zenei referensz könyv
- 8183 kotta;

Holtéban:
- 40 000 hanglemez
- 6000 kazetta
- 6000 kotta
- 40 folyóirat;

Arhusban:
- 40 000 hanglemez
- 2814 kazetta
- 20 000 kotta.

A könyvtárakban a zenei részlegek költségvetése olyan, hogy a tervszerű és következetes szerzeményezést biztosítani tudják. A részlegekben mindenütt nagyon jó referensz állománnyal találkoztam. A dokumentumokat szabadpolcon helyezik el, ETO szakrendben. A katalógusokban való feltárás betűrendes és szakrendi. Előadók szerint nem tárják fel az állományt, aminek hiányát – a könyvtárosok szerint – naponta érzik.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Az olvasószolgálati munka fontos része, a rendezvények. A könyvtár igen sok zenei rendezvényt tart. Dániában jóllehet az intézményes zeneoktatás nem olyan fejlett mint hazánkban, hihetetlen sok hangszeres és vokális amatőr együttes van. A részlegek költségvetésébe beépítik azoknak a koncerteknek a költségeit is, amelyeket a könyvtár által patronált amatőr együttesek adnak.

Az AV dokumentumok a könyvtárban

A könyvtárakban lévő AV dokumentumokat – ahogy már említettem – a zenei hanganyag kivételével, integrálják a könyvek közé. Csupán egy helyen, az Arhusi Városi Könyvtárban találhatóak külön csoportban az AV dokumentumok, az ún. AV részlegben. A külön részleg létrehozását hátrányos helyzetűek megfelelő ellátásával indokolják, amelyet kiemelt feladatnak tartanak. (Dániában egyébként az élet egésze – a tömegközlekedési eszközök, az üzletek, a színházak, a könyvtárak, stb. – úgy van berendezve, hogy mindenkinek helye legyen benne: a rokkantaknak is, a vendégmunkásoknak is.) Így hogy ezek a dokumentumok egy területen helyezkednek el, megkönnyítik a rokkantaknak, vakoknak, csökkentlátóknak, nagyothallóknak a könyvtárhasználatot. A részleget 8 éves kortól látogathatják a használók, a fiatalabbak a gyermekkönyvtárból kölcsönöznek.

A részlegben a következő dokumentumok találhatók:

- beszélő (hangos) könyvek – a vakok számára;
- könyv + kazetta – a csökkentlátók számára;
- nagybetűs könyvek – a csökkentlátók számára;
- hangos folyóiratok – vakok és csökkentlátók számára;
- lassan, nagy hangerővel mondott hangos könyvek – nagyothallóknak.

Az egészségesek számára ebben a részlegben találhatók az irodalmi lemezek, a nyelvleckék és a diafilmek. Videokazettáik és mozgófilmjeik anyagi okok miatt nincsenek, annak ellenére, hogy ennek a részlegnek a legmagasabb a költségvetése a könyvtáron belül: csak a hangoskönyvekre évente mintegy 300 000 DKr-t fordítanak.

Az AV dokumentumok további fontosabb helye a *kórházi könyvtár*. A kórházi könyvtárat – pl. Arhusban – a modern klinikai központban helyezték el, az egyik egyetemi épületben. 1975-ben nyitották meg, jelenleg az állománya: 240 db hangoskönyv, 1000 db irodalmi műveket tartalmazó kazetta. 26 kazettás magnetofonjuk van, amelyeket a kórtermekben együtt kölcsönöznek a kazettákkal. A nagyothallók számára egy speciális készülék a megfelelő hangerőre erősíti fel a hangot.

Három főfoglalkozású könyvtáros dolgozik itt, de potenciálisan minden ápolónő könyvtáros, mert – amennyiben szükség van rá – megállapodásuk szerint, a kórtermekben ők kezelik a betegek készülékeit. Hetente kétszer látogatják végig a könyvtárosok mozgó kis kocsijaikkal a kórtermeket, hogy a betegek cserélhessék a náluk lévő kazettákat.

A járóképesek a könyvtárat látogatják, ahol 5–6000 kötet könyvből válogathatnak. A könyvtár az Arhusi Városi Könyvtár fiókkönyvtáraként működik, állományát letétként kezelik, és a városi könyvtár állományából töltik fel.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A gyerekkönyvtárról

A gyerekkönyvtár mindenütt éppen olyan fontos része a könyvtárnak, mint a felnőtt olvasószolgálat. A gyerekkönyvtárat a felnőttek tereivel a zenei részleg köti össze. A gyerekkönyvtárakban emellett van külön zenei részleg. A gyerekek e részleget általában 12 éves korig használják. Itt mindenütt nagyobb hangsúlyt fektetnek a helybenhallgatásra, mint a felnőtt részlegekben. A hanglemezek mellett a gyerekrészlegben kották és zenei könyvek is vannak. A zeneművek nagyobb része könnyűzenei felvétel és örökzöld, népszerű klasszikus felvételek. A gyerekrészlegben ezen kívül diafilmek is vannak, a hozzájuk tartozó gépekkel (kb. 40–50 000 diafilm).

A gyerekkönyvtárak a rendezvényeiket az AV dokumentumok felhasználásával, a különböző témák szakembereinek a közreműködésével tartják.

Nincs mit összegeznem. A tényekhez és a számokhoz nem kell magyarázat. *Tudtam*, hogy Dániában a könyvtárügy igen fejlett és most – nagy szerencsémre – *láttam* is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. ED SPRINT: National Service to Public Libraries in the field of Audiovisual Media. The situation in the Netherlands. IFLA Council, 1981. 4 p.
2. JAN GUMPERT: Central Service of Audiovisual Media in Sweden. IFLA Council, 1981. 2 p.
3. WILLI WIEMERS: Audiovisuel Zids in the Federal Republik of Germany. IFLA Council, 1981. 11 p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

IRÁNYELVEK ANGLIA ÉS WALES KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRAINAK REFERENSZ SZOLGÁLATÁHOZ

A *Guidelines for reference and information services to public libraries in England and Wales* c. kiadvány alapján (London, Library Association, 1981. 10 p.) GÁLNÉ BALLAGI ÁGNES ismertetése.

A Library Association (Könyvtáros Egyesület) 1981-ben irányelveket jelentetett meg, melyekben szabályozza Anglia és Wales közművelődési könyvtárainak referensz szolgálatát.

A korábbi normákat a Könyvtáros Egyesület Tanácsa 1969-ben állapította meg. Időközben azonban a helyi közigazgatás átszervezése megtörtént és ez szükségessé teszi a tájékoztató szolgálat ehhez igazodó módosítását. Nem csupán strukturális változtatást körvonalaz a dokumentum, hanem ezzel összefüggő színvonalbeli emelkedést is, amit a társadalmi szükségletek növekedése, a használók jelenlegi és jövőbeni elvárásai a könyvtártól megkívánnak.

Az 1964-es könyvtári törvény minden fenntartó kötelességévé teszi a széles körű és hatékony könyvtári ellátás biztosítását, hivatkozva a modern kommunikáció hatására, mely a város és vidék közötti különbségeket csökkentette, egyenlő esélyeket ad a nagyvilág híreinek megismerésére, a látókör szélesítésére. Az ismeretek bővítése további igényeket vált ki a legkülönfélébb tárgykörök széles skálájában, eltérő szinten és mélységben. Hasonló tendenciák érvényesülnek a gazdaság, a tudomány és képzés fejlődése, a szabad idő növekedése nyomán. A társadalom különböző csoportjai egyénileg és intézményesen egyre több új információt várnak.

Az „Irányelvek..." felsorolja a legszélesebb értelemben vett információ forrásait. A tájékoztatás csatornái között szerepel a lakossági tanácsadó iroda, a különböző hatóságok információs szolgálatai, testületi, szakmai szövetségek és könyvtáraik. A potenciális olvasó komplex hálózatot vehet igénybe kérdései megválaszolásához. A közművelődési könyvtár feladata, hogy ezek főforrása legyen, ill. képes legyen más források közvetítésére. Ehhez a kommunikáció hagyományos eszközeinek koncentrálásán túl kell lépniük, bővíteni kell a kört.

A szolgáltatást a használók oldaláról nézve a személyes felvilágosítás, tájékoztatás mellett telefonon vagy levélben történő válaszadásra is ki kell terjeszteni.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Struktúra és állomány

A könyvtári referensz szolgálat szervezete a település jellegének, nagyságának megfelelően épül fel, a szolgáltatások minőségét tekintve két szint, ezen belül 3—3, a közigazgatási egység lakosságszámát követő nagyságrendi kategória megkülönböztetésével.

A függelék példákkal illusztrálva közli, hogy a referensz állományban és segédeszközökben mi a követelmény kategóriánként. Egyúttal meghatározza, hogy az általános ellátást teljeskörűen az első szintnek biztosítani kell, nagyvárosi könyvtárakban, amelyek helyi, regionális, olykor országos feladatokat is betöltenek.

A második szint szűkebb körű gyűjtést és ennek megfelelő szolgálatást jelent, de az egyes kategóriák közötti számtalan variáció lehetséges, az adott követelményeknek és körülményeknek megfelelően.

Vidéki körzetekben a könyvtár gyakran az egyetlen információs forrás, ezért a kis, de élő kézikönyvtári gyűjtemények a kölcsönző állománnyal együtt széles körű tájékoztatásra szolgálhatnak, ha a könyvtár személyzete az állományt maximálisan ki tudja használni. Ugyanakkor ezek a kis gyűjtemények önmagukban a szolgálatnak csak kis részét tudják nyújtani, ha nem épülnek rendszerbe.

Azokban a megyékben, ahol nincsenek nagyvárosok, a tájékoztató szolgálat irányításával egy referensz könyvtáros megbízása a megoldás. A régióközpontokban a tájékoztatási pontok közötti koordinálásra külön könyvtárost kell beállítani.

A rendszer működéséhez telefon, telex és más kommunikációs médiák biztosítását minden kategóriában szorgalmazni kell. A nem hagyományos dokumentumok, másolóberendezések is feltételei a hatékony referensz munkának.

A jelen és a jövő feladata, hogy a fenntartók a hozzájuk tartozó intézmények szolgáltatásait koordinálják, létrehozzák a növekvő ellátás láncolatát.

A helyi követelményekhez igazodva esetenként speciális témákban nagy mélységben gyűjtött állományrészek, szakkönyvtári funkciók betöltésére is képessé teszik a közművelődési könyvtárakat. Az így létrejött gyűjtemények többnyire a nyilvánosság számára az egyedül hozzáférhetők adott témakörökben.

Földrajzi egységenként, a határterületekkel összehangolva mindenütt szükség van átfogó helyismereti gyűjteményekre, amelyek azonban nem teszik feleslegessé a helyi könyvtárak válogatott, kisebb anyagát.

Ugyancsak a település adottságai, pl. speciális iparág, foglalkozás, a környék híres szülötte indokolhatja hagyatékok vagy egyéb forrásokból induló különgyűjtemények továbbfejlesztését, amelyek a maguk nemében olykor egyedülálló tudományos értékekké válnak.

A szakirodalmi ellátás megszervezésére az irányelvekben három megoldást találunk. Az elsőben a referensz könyvtár egységet képez, amelyben a specializálódást egy vagy több szakreferens munkája biztosítja. A másik lehetőség — ha a feltételek megengedik — egyes témák állományának és tájékoztató szolgálatának elkülönítése. Ilyen témacsoportok pl. ipar-kereskedelem, tudomány és technika, művészet, helyismeret stb. Mindkét fenti esetben a kölcsönzés elkülönül.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A harmadik forma a szakrészleges könyvtár, amelyben a teljes kölcsönzési és referensz állományt tematikus bontásban, önálló részlegekben helyezik el. Valamennyi típusra vannak eredményes példák, a választást a helyi igények és lehetőségek dönthetik csak el.

A referensz szolgálat akkor ér el igazán megfelelő eredményeket, ha kooperál egyetemekkel, kollégiumokkal, iskolákkal, az iparral. Szolgáltatásokat kell biztosítani számukra, egyszersmind hasznosítani szakkönyvtáraik értékes állományát helyi és országos viszonylatban.

Az „Irányelvek..." foglalkozik a közművelődési könyvtárak e kevésbé ismert szolgáltatásának népszerűsítésével is. A tömegkommunikáció, helyi hírközlés révén a nagyközönség figyelmét rá lehet irányítani, intézményeket, iskolákat kiadványok, szakbibliográfiák orientálhatják. Nagyon hatásosak a vállalatok, szervezetek személyes megkeresése révén kialakult kapcsolatok.

Tárgyi és személyi feltételek

Az IFLA közművelődési könyvtári normái és a legjobb angol gyakorlat alapján az anyag számszerűen is megadja a szolgálat hely- és berendezési szükségleteit.

Tanulásra, kutatásra, informálódásra elkülönített helyre van szükség, megfelelő szabadpolcos térrel. 1000 lakosra 1,5 ülőhelyet, olvasónként 2,5 m^2-es teret ír elő, amely 100 000 lakosnál nagyobb lélekszám esetén redukálható. A könyvek elhelyezésére szabadpolcon 1000 kötetenként 10 m^2 szükséges. Kitér a nagyméretű újságokkal, térképekkel dolgozók és a mikroformátumok használóinak helyszükségletére.

Külön felhívja a figyelmet arra, hogy a könyvtárat az idősek és rokkantak számára is hozzáférhetővé kell tenni, az 1970-ben megjelent – krónikus betegek és rokkantak törvénye – szellemében.

A nyitvatartási idő megállapításához a helyi igények gondos mérlegelése szükséges. A referensz szolgálat minimális heti óraszámát – a fiókkönyvtárak kivételével – 60 órában állapítja meg.

Az állomány emellett érthető módon a szolgáltatás másik fontos eleme, a személyi feltételek számszerű és feladatkörönkénti meghatározása képezi a dokumentum legrészletesebb fejezetét.

A feladatkörök létszám vonzatát pontosan megjelölik, átlagban 50%-ban szakképzett könyvtárosokat igényel a szolgálat, amelyben mintegy 3000 kérés megválaszolása egy-egy munkatárs feladata. Az egyes kategóriákban részletes számításokat találunk. A referensz könyvtárosok feladat- és hatáskörét is megadják könyvtáron belül és külső képviselet tekintetében. Végül hangsúlyozza a dokumentum, hogy a magas szintű munka arányában kell a könyvtárosok bérét megállapítani.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A KÖNYVTÁROSKÉPZÉS INSÉGSÚJTOTTA TERÜLET MARAD

MÜLLER-BENEDICT, Markus: *Bibliothekarische Ausbildung bleibt Notstandsgebiet* c. cikkének alapján (Buch und Bibliothek. 33.vol. 1981. 3.no. 258–269.p.) KATSÁNYI SÁNDOR tömörítvénye.

Hol szorít a cipő? Közelebbről: hol szorítja az NSZK könyvtárügyét a szakfőiskolai könyvtárosképzés fél-megoldottsága? – ezt a kérdést feszegeti „kritikus beszámoló" alcímet viselő indulatos cikkében egy brémai fiatalember.

Az NSZK-ban – ott is – az egykori középfokú szakképzés lépett elő főiskolai rangra. Az 1968-ban hozott kultuszminiszteri határozat után hat évig tartott a hajdani könyvtárosiskolák átszervezése, a tantervek, vizsgatervek stb. kidolgozása; 1974-ben lépett hatályba az új rendelettel az új státusz. (NB: A „szakfőiskola" kifejezés az iskolarendszerek felépítésének különbségéből adódóan nem fedi pontosan a nálunk használt fogalmat. Jelen esetben az érettségi után végezhető, hat szemeszteres, azaz három éves, diplomát adó iskolatípusról van szó.)

Négy hasonló intézmény indult el 1974-ben elvileg azonos jogalapról, ám az egyenlőtlen fejlődés (vagy inkább a megtorpanás) igen változatos formákat eredményezett: a *hamburgi* intézmény egy nagyobb főiskola önálló tanszéke lett, a *stuttgarti* önálló szakiskola, a *kölni* viszont könyvtárosképző intézmény maradt főiskolai státusz nélkül. (Ennek következtében a kölni diploma a munkaköri besorolás szempontjából képesít csak „diplomás könyvtáros"-nak, egyébként nem ad felsőoktatási végzettséget.) A *nyugatberlini* tanszék (a szerző ezt is ismerteti) más irányban haladt előre: a Szabad Egyetem része lett.

A képzés tartalmi felépítése nem kevésbé változatos. Az alapvető kérdésben, a szak-, illetve közművelődési könyvtárosi irányultság arányainak meghatározásában háromféle megoldás alakult ki: csak közművelődési könyvtárosokat képeznek (Stuttgart); közművelődési és szakkönyvtárosokat párhuzamosan képeznek (Köln és Nyugat-Berlin); három szemeszteres közös alapképzés után a kétféle irányultság szétválik (Hamburg). (A nálunk ismert „univerzális" könyvtárosképzés sehol sem folyik.)

A szorosan vett könyvtárosi tárgyak mellett szerény óraszámban ún. „melléktárgyak" is szerepelnek: egy-egy tudományterület felépítését és szakirodalmát ismertetik rövid előadások keretében, szükségszerű elnagyoltsággal, bármilyen elmélyülés lehetősége nélkül. Ezek voltaképpen egy régi terv itt felejtett kövületei. Korábban ugyanis az oktatásügy több szakot egyesítő, komplex főiskolákat tervezett, ami kiváló alkalmat teremtett

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

volna a „tiszta" könyvtárosképzés egyéb szakterületekkel való összekapcsolására. Ezt tervezte a könyvtárügy, ám a komplex főiskolák elmaradtak, csak az előkészítésük jegyében létrehozott „mellékszakok" maradtak fent, funkciótlan örökségként, mint sovány és beteg, ámde szent tehenek Indiában.

Az ismertetett cikk szerzője kísérletet tett arra is, hogy az oktatott ismereteket tartalmilag áttekintse. Kísérletének egyetlen biztos eredménye annak megállapítása, hogy az oktatott ismeretek összehasonlíthatatlanok, és nem is lehet összehasonlító tananyagelemzésre vállalkozni mindaddig, míg egységes terminológia nem jön létre. E terminológia kidolgozása és az oktatási tartalmak katalógusának megteremtése a Könyvtárosképzési Tanács feladata lenne, ám ez az 1968-ban létrehozott bizottság egyik munkát sem végezte el, s eddig egyetlen egységesítési javaslatot sem tett.

A főiskolai könyvtárosképzés alacsony színvonalának okát a szerző végső fokon mégsem a tanterv rendezetlenségében látja, hanem az oktatók munkájában. Többségüket — a cikk írója szerint — pedagógiai-didaktikai konzervativizmus és kényelmesség jellemzi, fő oktatási formájuk ennek megfelelően az előadás és a referátumra-felolvasásra épülő szeminárium. Egyoldalúan tekintélyelvűek, az oktatás kialakult tartalmát-formáját akkor is védik, ha a hallgatók tárgyszerű, jogos kritikája vagy a tananyag nyilvánvaló elévülése mást javallana.

A jellemzett oktatói magatartás részben arra vezethető vissza, hogy a hallgatók nagy része nem érdeklődik szaktárgya iránt. Hallgatva és reflexiók nélkül „fogyasztják" az előadott ismereteket, mintha azoknak semmilyen közük nem lenne jövő élethivatásukhoz. A legkisebb ellenállás irányában mozognak; azokat az oktatókat, akik önállóságot és alkotó gondolkodást követelnek tőlük, túlterheléssel vádolják.

Mindennek végső következménye: a szakfőiskolai könyvtárosképzés a hat szemeszternyi időtartam és a hangoztatott tudományos jelleg ellenére sem más, mint leegyszerűsített intellektuális munkák elsajátíttatása és gyakoroltatása. A szakképzés lemaradt a szakmai igények és szükségletek fejlődése mellett.

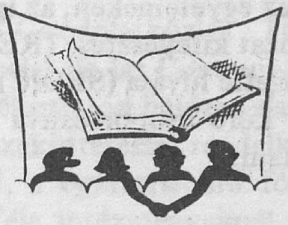

A Bogens Verden illusztrációiból.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A TÁJÉKOZTATÁSTUDOMÁNY HELYZETE SPANYOLORSZÁGBAN

CURRAS, E.: *The state of information science in Spain* c. írása alapján (Journal of Information Science. 1980. 2.no. 315–317.p.) ZOLTÁN IMRE tömörítvénye.

Mindenekelőtt a címben szereplő „tájékoztatástudomány" (informatika) kifejezésről kell megjegyeznem – írja a szerző –, hogy annak értelmezése körül nemcsak a szocialista és a tőkés országok között mutatkozik eltérés, de e tudományágat magában Spanyolországban is sűrűn nevezik még „dokumentációnak", „dokumentáció és információnak", illetve „dokumentációtudománynak"; jelen írásomban – egyetértésben több szerzővel – gyűjtőfogalomként a „dokumentációt" alkalmazom.

Spanyolországi változások kora

Az ország dokumentációs helyzetének megvilágításához az utóbbi néhány év eseményeit kell szemügyre vennünk. A megelőző évtizedben ugyanis az ország nagyvárosaiban, egyetemein, egyes iparágaiban a hagyományos szolgáltatásokra, intézményekre zömmel az egymástól elszigeteltség volt a jellemző.

A mai Spanyolország a szüntelen átalakulás korát éli, s e változások elérték a dokumentáció tudományágát is. A kormányzat néhány éve ismerte fel e terület fontosságát. Az azóta zajló folyamat főbb állomásait és eredményeit

a Nemzeti Dokumentációs Központ alapítása (CENIDOC);
a dokumentáció térhódítása az egyetemeken, az iparágakban;
a Nemzeti Tájékoztatási Hálózat kifejlesztése (RED INCA);
a Dokumentációs Egyesület életre hívása (SEDIC)

jelzik, s ezért mi is e fejezetek köré csoportosítva fogjuk a dokumentáció jelenlegi spanyolországi helyzetét megvilágítani.

CENIDOC

Az 1975-ben alakult nemzeti dokumentációs központ, ismertebb nevén CENIDOC (Centro Nacional de Documentación) azt a feladatot tűzte maga elé, hogy az alábbi három, egymástól független állami intézmény tevékenységét koordinálja. Ezek:

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

a Tudomány és Technológia Dokumentációs és Információs Intézete (Instituto de Documentación e Información en Ciencias y Technologia = ICIT);
a Humán és Társadalomtudományok Dokumentációs és Információs Intézete (Instituto de Documentación e Información en Sciencias Sociales y Humanidades = ISOC);
a Gyógyszerészet Dokumentációs és Információs Intézete (Instituto de Documentación e Información en Biomedicina).

A dokumentáció térhódítása az egyetemeken, az iparágakban

A Madridi Autonóm Egyetemen 1974-ben szervezték meg a Statisztikai Dokumentációs Központot a Közgazdasági és Vállalatirányítási Tudományos Fakultás keretében. (Centro de Documentación Estadistica of the Facultad de Ciencias Económicas y Empresariales of the Universidad Autónoma de Madrid). Ezt követően 1979-ben és 1980-ban több egyetemen vezettek be információs szolgálatásokat, így pl. Lagunában, Óviedóban, Extremadurában és Murciában.

Az utóbbi években megszaporodtak az ipart szolgáló dokumentációs és információs központok. Elsőként említjük a vegyipar területéről a barcelonai vegyipari intézetet (Instituto Quimico de Sarriá in Barcelona), amely főleg a katalóniai térség számára nyújt dokumentációs szolgáltatásokat a források eredetiben vagy másolatban való rendelkezésre bocsátása útján. A Centro de Información de Medicamentos lett a gyógyszeripar információs forrása, amely képes megválaszolni az egyes gyógyszerek elnevezésére, gyártójára, összetételére stb. vonatkozó kérdéseket. A mezőgazdaság területét a Földművelési Minisztériumhoz tartozó két dokumentációs központ fedi le. Az egyik – az AGRIS-szal összekapcsolt Centro de Información Agricola – az egész szakterületnek, a másik – a Servicio de Extensión Agraria – elsősorban a közép- és kis farmerek információigényeinek kielégítésére készült fel.

RED INCA

Néhány évvel ezelőtt a Gondolatközlés Társadalmi Fejlesztési Alapítványa (Fundación para el Desarrollo Social de las Communicaciónes = FUNDESCO) kezdeményezésére került sor a nemzeti tájékoztatási hálózat alapítására RED INCA (Inka Hálózat) néven. A RED INCA on-line összeköttetéssel rendelkezik egyéb nemzeti és nemzetközi adatbázisokkal és adatbankokkal, s egyszersmind fókusza egy központi számítógépes nemzetközi hálózatnak és különféle intézményeknél telepített termináloknak (mint pl.: ICYT, ISOC, Quimico de Sarriá in Barcelona, Centro de Información de Medicamentos) is. Mindezek az intézmények beküldik bibliográfiai adataikat a RED INCA részére, ahol ezek hozzáférhetők. A RED INCA az ún. „Socrates" terminál rendszert valósította meg. E rendszer termináljai a RED INCA központjához kapcsolódó telefonvonalból és televíziós képernyőből állnak. Mód van tehát telefonon igényelni az információt és választ

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

kapni a televíziós képernyőn. A Socrates terminálok komoly segítséget jelentenek azoknak a nagy ipari és akadémiai intézményeknek, amelyek elsősorban a nagy adatbankokhoz való gyors hozzáférést igénylik. A rendszer további előnye még viszonylagos olcsósága. A RED INCA kiépítette már kapcsolatait az eddigiekben felsorolt valamennyi ipari, egyetemi és egyéb intézménnyel, de célul tűzte ki kapcsolat létesítését további spanyolországi adatbázisokkal és adatbankokkal is. A legutóbbi ez irányú felmérés szerint jelenleg mintegy 22 adatbázis található az ország különböző területein, igen fontos tehát ezek koordinálása a hatékony információátvitel érdekében.

SEDIC – ANABAD

Spanyolországban – hasonlóan más európai országokhoz – a dokumentáció-, a könyvtár- és a levéltártudomány hosszú idő óta jól megkülönböztetett szakterületek voltak. Újabban azonban a gépesítési, reprográfiai és automatizált technika betörésével a válaszfalak már mind kevésbé felismerhetők.

Az egységesedés irányzata tényekben is nyomon követhető. A dokumentáció területén tevékenykedő hivatásos szakemberek 1976-ban még létrehozták a Tudományos Dokumentáció és Információ Spanyol Egyesületét (Sociedad Espanola de Documentación e Información Cientifica = SEDIC), 1980-ban viszont a korábbi Könyvtárosok és Levéltárosok Nemzeti Egyesülete (Asociación Nacional de Bibliotecarios y Archiveros = ANABA megnyitotta a kapuit a dokumentalisták előtt, s ily módon az ANABA neve is kibővült ANABAD-dá.

A Művelődésügyi Minisztérium Könyvtári Osztálya újabban kapcsolatot létesített a pittsbourgi egyetemmel a könyvtárosok és dokumentalisták továbbképzésére, s kidolgozta a „könyvtári törvényt", amely már egységesen vonatkozik mind a szakkönyvtárakra, mind a dokumentációs szolgálatokra és központokra; a Prognosztikai Nemzeti Intézet (Instituto Nacional de Prospectiva), továbbá a SEDIC, valamint a Könyvbarátok Spanyol Szövetsége (Asociación Espanola de Amigos de las Bibliothekas = ASEABI) és más intézetek a szakma valamennyi hivatásos szakemberének szemináriumokat és tanfolyamokat.

A mai Spanyolországban a dokumentáció szakterülete minden ágára kiterjedő élénk mozgás tapasztalható. Erre a mozgásra, fejlődésre az országnak, mivel nem élhet elszigeteltségben korunk kommunikációs világában, sürgető szüksége van, s ezért biztató jelenség a dokumentalisták, könyvtárosok és levéltárosok mind szorosabbá váló együttműködése.

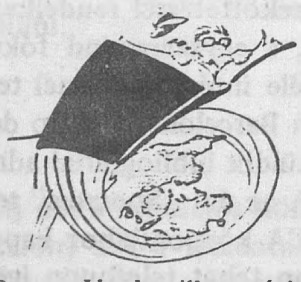

A Bogens Verden illusztrációiból.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A SZAKIRODALMI GYŰJTÉS ÉS SZOLGÁLTATÁS KÖZPONTJAI (CADIST)

Országos együttműködési program Franciaországban

A *Les Centres d'acquisition et de Diffusion de l'Information Scientifique et Technique et la politique documentaire du Ministère des Universités* c. cikk alapján (Bulletin des Bibliothèques de France. 1981. 1.no. 7–10.p.) FOGARASSY MIKLÓS tömörítvénye.

A nemzetközi könyvtári és művelődési-tudományos szervezetek, elsősorban az IFLA és az UNESCO fontos programokat hirdettek meg a tudományos és technikai tájékoztatás és az ezek alapján képező dokumentumok elérhetőségének teljessé tétele érdekében. Az egyetemes bibliográfiai számbavétel valamint a kiadványok egyetemes hozzáférhetőségének világméretű programjai minden ország számára kihívást jelentettek: a lehető legjobb megoldást megkeresni a nemzeti dokumentumok iránti külföldi igények kielégítésére és a hazai kutatás számára nélkülözhetetlen külföldi kiadványok ésszerű beszerzésének megszervezésére. A dokumentumok számának évenkénti hatalmas arányú emelkedése, a tudományos információk iránti igények folyamatos növekedése valamint a bibliográfiai visszakeresés módszereinek korszerű technikái a tervezés és együttműködés újfajta nemzeti programjainak megalkotására ösztönöznek. Franciaországban korábban semmiféle országos jellegű gyűjtőköri és tájékoztatási együttműködési rendszer nem vert gyökeret, az első átfogó kerettervet az Egyetemi Minisztérium fogalmazta meg „a tudományos és technikai információk gyűjtésének és szétsugárzásának központjai" címmel (Centres d'Acquisition et de Diffusion de l'Information Scientifique et Technique, rövidített nevén: CADIST). A CADIST-programot az alábbi könyvtári és dokumentációs politikai megfontolások alapján és célok jegyében tervezték meg.

A dokumentációs politika elvei

Az Egyetemi Minisztérium hatalmas dokumentum-vagyon felett rendelkezik. A kimondottan egyetemi jellegű könyvtárak mellett a Bibliotheque Nationale, a kutatóintézeti könyvtárak, a CNRS dokumentációs központjainak állományával is számolva 20 millió kötet és 160 ezer időszaki kiadvány tartozik ellenőrzési hatókörébe. A kérdés: ezt a gazdag információs vagyont hogyen lehetne optimálisan kihasználni, az egyetemi és egyetemeken kívüli kutatók rendelkezésére bocsátani? A nagy számok nem fedik el a hiányokat sem; a beszerzések országos egyeztetésének elmaradása miatt sajnálatos fehér

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

foltok is akadnak szép számmal. A megoldás: olyan könyvtári együttműködési hálózatot kell létrehozni, amelynek résztvevői együttesen tesznek eleget az igényeknek.

A helyzet alapvető adottságaival és a feladattal szembenézve meg kellett találni a legjobb, s az ország intézményi adottságainak legmegfelelőbb szervezeti változatot. Szóba került az angolszász példa, a British Library Lending Division-jának (BLLD) megfelelő francia könyvtári gyűjtemény felállítása, ez azonban a Bibliothèque Nationale számára túl nagy terheket jelentett volna. Az NSZK ezzel ellentétes, a tudományok nagyfokú felparcellázására támaszkodó, ám a decentralizáltság, a határterületi problémák miatt hamarosan nehézkesnek és a későbbiekben négy nagy könyvtár (Hannover, Bonn, Köln, Kiel) állományára összpontosított együttműködési szervezete pozitív és negatív tanulságokkal is szolgált. A francia minisztériumi terv egy köztes megoldást javasolt elfogadásra: a 30 tudományág gyűjtésének és a dokumentumok rendelkezésre bocsájtásának feladatát húsz-egynéhány könyvtárra kívánja ruházni. Az 1980-ban tartott tárgyalások során elfogadásra került az a kettős alapelv, hogy a rendszert a már meglévő gyűjteményekre kell építeni és a részt vevő intézményeknek szoros kapcsolatokat kell kialakítania a helyi, regionális könyvtárakkal. Bár az együttműködés gerincét egyetemi könyvtárak alkotják, más fenntartókhoz tartozó könyvtárakat is be kell vonni a feladatok ellátásába. Első lépcsőként 1981 elején 11 tudományterületen osztozkodva 10 könyvtár kezdte meg a CADIST szempontjai szerinti működést; a könyvtárak listája is arra vall, hogy az erősen Párizs-centrikus szakirodalmi ellátást vidéki intézmények (Strassbourg, Grenoble, Lyon) ellensúlyozzák.

A CADIST feladatai

A könyvtári-dokumentációs kooperáció fő feladatait két metszetben, a gyarapítás és a rendelkezésre bocsájtás szemszögéből határozták meg.

A gyarapítás megtervezésének alapelve az, hogy minden, a kutatás szempontjából alapvető fontosságúnak mutatkozó dokumentum a rendszerben résztvevő intézmények valamelyikében megtalálható legyen. Különösen fontos, hogy az ún. „szürke irodalom", a kutatási jelentések, a kongresszusi anyagok, az egyetemeken készülő munkák gyarapítási ellenőrzésének hiányait felszámolják. Szó sem lehet arról, hogy ezek a célok az egyetemi könyvtárakkal való konkurrenciához vezessenek, sőt bizonyos komplementaritás kialakítására van szükség. Míg az egyetemi könyvtáraknak elsőrendűen az a feladata, hogy a képzés 1. és 2. ciklusa számára a tanulmányi anyagokat hiánytalanul és kellő mennyiségben gyűjtse és adja a használók kezébe, s a felsőbb évfolyamok valamint az egyetemen folytatott speciális kutatások igényeihez igazítsa beszerzési politikáját, a CADIST rendszer kulcsintézményei teljességre törő gyűjtést folytatnak egy-egy tudományágban.

A CADIST rendszerben résztvevő intézmények másik fő feladata az, hogy gyűjteményük dokumentációs egységeit akár eredetiben, akár másolat formájában a használók rendelkezésére bocsájtsák. A program a könyvtárközi kölcsönzés rendszerében is szabályok betartásához kell hogy vezessen, – a kéréseknek a helyi könyvtárak útját kell körözés formájában megjárniok, s abban az esetben, ha az igények így nem teljesülnek, a CADIST vonatkozó központi könyvtára biztosítja a szolgáltatást.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Jogok és kötelességek

Minden CADIST intézmény funkciójának megfelelő éves szubvencióban részesül. A gyarapítási hiányok felszámolására 1980-ban 2,6, 1981-ben 6 millió Frankot kaptak a könyvtárak, az összegek elosztását a gyűjtőkör, a publikációk száma és ára szerint osztották el. Az együttműködés tagintézményei további kiegészítő juttatásokat igényelhetnek a központi alapból – szolgáltatási célokra.

Az országos gyarapítási Tanács jóváhagyásával a CADIST tagjainak a szakág teljes hazai és magas szintű külföldi gyarapítását kell végezniük, különös tekintettel a nem hagyományos ismerethordozókra. Az országos gyarapítási Tanács 6–8 tagból áll: tagjai a CADIST rendszer igazgatója mellett a tudományterületek vezetői, kutatói. A bizottságnak évente legalább kétszer kell ülést tartania, megjelölve a szakág dokumentumellátásának különösen fontos feladatait. A CADIST-könyvtárak minden évben – legkésőbb októberig – közzéteszik periodikus kiadványaik címjegyzékét és kötelesek az egész esztendő folyamán a hét minden napján a nyitvatartást biztosítani. A könyvtárközi kölcsönzés sebességét illetően is előírások kötik őket: huszonnégy óra alatt kell biztosítaniok a dokumentumot, eredetiben vagy másolatban; a másolatok árát az érvényes díjszabás alapján állapíthatják meg.

A rendszer működésének eredményeit megjósolni nem lehet, – sok múlik a résztvevőkön, az azonban kétségtelennek látszik, hogy a CADIST nagy lendületet adott egy országos léptékű állományépítési és szolgáltatási politika megvalósításához.

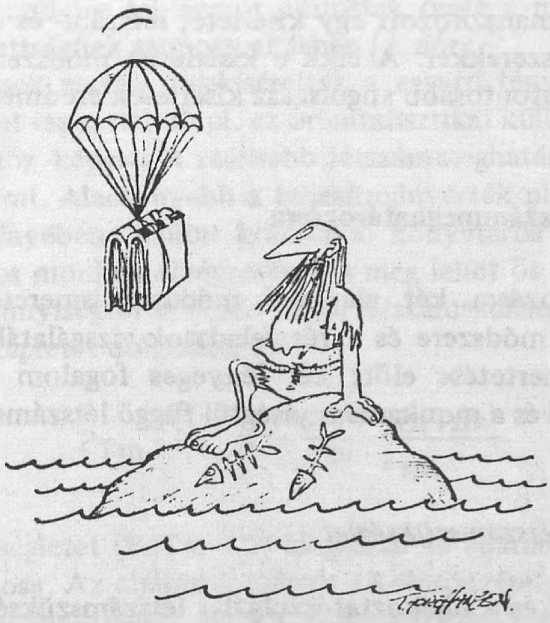

A Bok og Bibliotek humorából.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

MÓDSZEREK TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRAK LÉTSZÁMSZÜKSÉGLETÉNEK MEGHATÁROZÁSÁHOZ

MITTLER, E.: *Methoden der Personalbedarfsermittlung in wissenschaftlichen Bibliotheken* c. írása alapján (Die Schulbibliothek. Beiträge und Berichte. Frankfurt/Main, Vittorio Klostermann, 1978. 35–57.p.) KOVÁCS LÁSZLÓNÉ ismertetése.

Kiindulási helyzet

Az NSZK-ban a tudományos könyvtárak létszámszükségletének meghatározására az utóbbi öt évben számos kísérlet történt. Az ún. Mahrenholz-képlet az őt követő élénk és összességében negatív vita eredményeként már nem játszik szerepet. Klar és Funk az önfelírásos módszer segítségével végeztek megfigyeléseket egyes könyvtári munkák időtartamára, ill. központi könyvtárak könyvfeldolgozására. Az átfogóbb munkaterületekre vonatkozó Baden-Württemberg-i létszámszámítást egyszerűsített formában az 1973-as munkatervben alkalmazták is. A Deutsche Forschungsgemeinschaft a Badische Landesbibliothek-ban finanszírozott egy kísérletet létszám- és eszközigények meghatározására statisztikai módszerekkel. A cikk e kísérletek módszertani kísérleteit ismerteti és összehasonlításul a legfontosabb angolszász kísérletek eredményeit is idézi.

Módszertani kísérlet létszámmeghatározásra

Létszámmeghatározásra két alapvető módszer ismeretes az üzemszervezésben: a globális irányértékek módszere és a részfeladatok vizsgálatából kiinduló elemző módszer. E módszerek ismertetése előtt két lényeges fogalom meghatározása szükséges: a munkaterülettől függő és a munkamennyiségtől függő létszámszükséglet.

Munkaterülettől függő létszámszükséglet

A teremfelügyelet és a tájékoztatószolgálat létszámszükséglete pl. kizárólag az ülőhelyek számának és a nyitvatartási időnek a függvénye, tehát munkaterülettől függő. Csak csúcsidőben van szükség kétszeres vagy többszörös személyzetre. Az alábbi képlet fejezi ki az alapszükségletet:

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

$$\text{létszámszükséglet} = \frac{\text{nyitvatartási órák száma}}{\text{munkaidő} - \text{kieső- és pihenőidő}}$$

Könyvfeldolgozásnál a létszám kizárólag a feldolgozandó anyag mennyiségétől függ. Komplikáltabb esetben, pl. kölcsönzésnél a létszámigény a munkamennyiségtől és a nyitvatartási időtől egyaránt függ.

A munka mennyiségétől függő létszám meghatározása vagy globális mérési értékek vagy időértékek alapján történik.

Létszámmeghatározás globális mérési értékek (jellemző számok) alapján

Ezt a módszert főleg közintézetekben alkalmazzák. Az elintézett ügyek számának és a rendelkezésre álló létszámnak hányadosaként egy mérőszámot kapnak:

$$\text{mérőszám} = \frac{\text{ügyek száma évente}}{\text{az elintézéshez szükséges létszám}}$$

Több tudományos könyvtárban* alkalmazták ezt a módszert és nagy eltéréseket tapasztaltak a részeredményekben, ugyanakkor egyes munkaterületek összeredménye sok helyen megegyezett (pl. könyvfeldolgozás munkaideje). A munkaszervezési módszerek egymástól történő átvételével sokat javíthatnak a könyvtárak a részmunkák hatékonyabb megszervezése érdekében.

Tizennégy munkaterületre táblázatot állítottak össze a munkaidő-normákra alap-, közép- és felsőfokú végzettségűek csoportosításban *(1. ábra)*.

Nagyobb időeltérések esetén megkísérelték a zavaró tényezőket kiszűrni. Alacsonyabb teljesítményértéket tapasztaltak pl. az orientalisztikai különgyűjtemény katalogizálási munkáinál az átlaghoz képest. A reálisabb létszámmeghatározás érdekében ilyenkor a mérőszámtól el kell térni. Alacsonyabb a teljesítményérték pl. kisebb egyetemi könyvtárak tankönyvgyűjteményében. Külön kölcsönző könyvtáros beállítása itt csak akkor kifizetődő, ha a járulékos munkák elvégzésével is meg lehet őt bízni. Itt tehát a munkaterülettől és a munkamennyiségtől közösen függő létszámszükségletről beszélünk, aminek meghatározására külön képletet dolgoztak ki

$$P_{Tm} = PoTm + \frac{VoT - VoTsm}{W \cdot L_{sm}}$$

ahol az alaplétszámszükségletet (PoTm = 2) kiegészíti az eljárások számának és a teljesítményértéknek a hányadosa. Az eljárások számát a kölcsönzések száma (VoT) adja, levonva belőle azt a munkamennyiséget, amit a kölcsönzőkönyvtáros még elvégezni képes.

---

* A Freiburg-i, Saasbrücken-i és Tübingen-i egyetemi könyvtárban.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

1. ábra: Képletgyűjtemény

	felsőfokú képesítéssel	középfokú képesítéssel	alapfokú képesítéssel
1. Könyvfeldolgozás P_{sB}	$\frac{V_C + 0{,}3\,V_D + 1{,}1\,V_Z}{1692}$	$\frac{V_C + 0{,}3\,V_{D_1} + 0{,}8\,V_{D_2} + 1{,}3\,V_Z}{1882}$	$\frac{V_C + V_D + V_Z}{27\,000}$
2. Közös katalógus könyvek P_{sGK}	$P_{oGKg} = 2$ $P_{oGKg} + \frac{V_{GK} - 40\,000}{30\,000}$	$\frac{V_{GK}}{30\,000}$	
3. Közös katalógus folyóiratok P_{sZK}	$P_{oZKg} = 1$	$\frac{V_{ZK}}{15\,000}$	
4. Kölcsönzés és raktár P_{sE}	$0{,}1\,P_{sE}$	$0{,}5\,P_{sE} + \frac{H_o}{W}$	$0{,}4\,P_{sE}$
5. Tanuló-könyvtár Tankönyvgyűjtemény	$P_{oTg} = 0{,}5$	$P_{oTm} + \frac{V_{Tm} - 45\,000\ (\text{bzw. } 35\,000)}{40\,000\ (\text{bzw. } 30\,000)}$	
6. Könyvtárközi kölcsönzés P_{sF}	$\frac{2{,}5\,V_N + V_{G+} + 0{,}2\,V_{G-}}{42 \cdot 1359}$	$\frac{2{,}5\,V_N + V_{G+} + 0{,}2\,V_{G-}}{42 \cdot 679}$	

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

7. Jelzetadó szolgálat P_{sS}	$\frac{V_N}{10\,000}$	$\frac{V_{GB} + V_W}{30\,000}$	
8. Tájékoztatás a katalógusról P_{sI}	$\frac{V_I}{2500}$		
9. Olvasótér P_{sL}	$\frac{1,3}{42} \cdot (H_H \cdot A_{Hg} + H_N \cdot A_{Ng})$	$\frac{1,3}{42} \cdot (H_H \cdot A_{Hm} + H_N \cdot A_{Nm})$	$\frac{1,3}{42} \cdot (H_H \cdot A_H + H_N \cdot A_N)$
10. Olvasótérben rendezési munka P_{sP}			$\frac{V_P}{100\,000}$ $V_P > 100\,000$
11. Technikai részleg P_{sR}		A nagyságtól függően különböző	
12. Képzés P_{sR}	$\frac{V_R}{6}$		
13. Tudományos szolgálat P_{sWh}	$\frac{V_{HZ} + V_{HB} + V_{BZ} + V_{BB}}{42 \cdot 9}$ = magasabb szolgálat		
14. Igazgatás P_{xV}	$(P_{sG} + P_{sW}) \cdot 0,085$		

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A Votsm értéke normál esetben 45 000 egység évente. A teljesítményértéket egy ember évi összteljesítménye teszi ki, figyelembe véve heti munkaidejét (W). (W · Lsm = 39 690). A képlet szerint csak évi 45 000 egységnél többet kölcsönző részlegnél indokolt 2 fő alkalmazása. 14 könyvtári munkaterületnél lehet a fenti képlet segítségével meghatározni a létszámot *(2. ábra)*.

Egy magasan képzett munkaerő évente 1764 monográfiát, vagy 5880 disszertációt, vagy 1604 folyóiratot képes feldolgozni. A könyvfeldolgozásnál szükséges magasan képzett munkerőszükséglet meghatározására az alábbi képlet alkalmas

$$L_{Bg} = \frac{V_C + 0{,}3\ V_D + 1{,}1\ V_Z}{1764}$$

A beérkezett mongoráfiák, disszertációk és folyóiratok számának behelyettesítésével könnyűszerrel megállapítható az alkalmazandó munkaerők száma.

Munkaerőszükséglet

1000 monográfia feldolgozására

0,56 felső szinten képzett munkaerő (ill. ennek megfelelő csoport)
0,53 közép szinten képzett munkaerő (ill. ennek megfelelő csoport)
0,04 alap szinten képzett munkaerő

1,13 munkaerő

1000 német disszertáció feldolgozására

0,17 felső szinten képzett munkaerő
0,16 közép szinten képzett munkaerő
0,04 alap szinten képzett munkaerő

0,37 munkaerő

1000 folyóirat feldolgozására

0,62 felső szinten képzett munkaerő
0,69 közép szinten képzett munkaerő
0,04 alap szinten képzett munkaerő

1,35 munkaerő

Hat fő munkaterületen vizsgálták a létszámszükségletet:

1. a hozzáférést lehetővé tevő létszámszükséglet
2. használóktól függő létszámszükséglet
3. a tájékoztatás és felügyelet (= nyitvatartástól függő) létszámszükséglete
4. technikai szolgálat
5. a tudományos munka létszámszükséglete
6. a központi irányítás létszámszükséglete.

Természetesen minden statisztikai mérőszám mellett fennáll annak valószínűsége, hogy nem megfelelő munkaerővel töltenek be egy munkakört, vagy az, hogy egy munkakört nem talál valaki képzettségéhez elég magas szintűnek.

Főleg az utóbbi évek takarékos intézkedései jelentettek akadályt a fenti mérőszámok állami irányelvként történő elfogadásában, de a Baden-Württembergben kidolgozott létszámigény érvként szolgált a létszámkeretet jóváhagyó pénzügyminisztériumi vitában.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

2. ábra

A Baden-Württemberg-i könyvtártery munkaerőmodelljéhez készült tevékenységi területek jegyzéke

V = az időegység (egy év) alatt teljesített, ill. teljesítendő eljárások száma

V_A Helyben kikölcsönzött kötetek
A+ elintézett
A- elintézetlen

V_{BB} Személytől függő tevékenységek a körzeti könyvtárak tudományos szolgálatánál

V_{BZ} Személytől függő tevékenységek a központi könyvtár tudományos szolgálatánál

V_C Beszerzett monográfiák

V_D Beszerzett disszertációk
D_1 német disszertációk
D_2 külföldi disszertációk

V_E A raktári és kölcsönzési esetek (súlyra)

V_F Könyvtárközi kölcsönzési esetek (súlyra)

V_G Könyvtárközi kölcsönzés során kapott, ill. megrendelt kötetek
G+ elintézett (kötetek)
G- elintézetlen (megrendelések)

V_{GB} Könyvtárközi kölcsönzési megrendelőlapok

V_{GK} A közös katalógus folyamatos építéséhez szükséges címkártyák

V_H Szakreferensek tevékenysége

V_{HB} A körzeti könyvtárakban
V_{HB_1} szakkatalógus készítésével
V_{HB_2} szakkatalógus készítése nélkül
V_{HB_3} beszerzési kooperáció a vezetési- és feldolgozási tevékenység átvétele nélkül

V_{HZ} A központi könyvtárban

V_I A kölcsönzés módjába bevezetett olvasók

V_K Más könyvtáraktól megszerzett és a használóknak kiadott kötetek és másolatok

V_M A raktárba befutott megrendelőszelvények
M+ elintézett
M- elintézetlen

V_N Könyvtárközi kölcsönzési megrendelések

V_P Az olvasótérben levő kötetek

V_R Kiképzendő előadók és jelöltek

V_T Diákkönyvtári és tankönyvgyűjteményei kölcsönzések

V_W Jelzet nélkül leadott kölcsönzési kérések, amelyeket a jelzetadó szolgálatnál feldolgoztak

V_X Másolat szolgáltatás évente

V_Z Beérkezett folyóiratok

V_{ZK} Folyóiratcímek bevitele a helyi, ill. főiskolai folyóiratnyilvántartóba

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

4. ábra

Szerző	Pihenőidő a netto feldolgozási idő százalékában	Elaprózott idő a feldolgozásra fordítandó idő netto értékére vonatkoztatva	A kieső idő a munkaszerződés szerinti munkaidőre vonatkoztatva
Rosenkranz	12%	20–40%	10–18%*
Heinisch/Sämann	5–15%	13–48%	15%
KGSt	–	–	13–14%
Böhrs	10–18%	–	–
Hofmann	–	20%	–
Morell	–	–	16%
Höfner	–	–	14%

Számítási formák és eredmények

Az angolszász kísérletben az időértékekből kiszámították az egyes munkaterületek költségigényeit. A Colorado tanulmányban az összmunkabért elosztották az össz-produktívmunkaidővel és ebből kijött az egy percre eső átlagköltség. A számítást mindegyik képzettségi szintű csoportra elvégezték. Ezzel a különböző tevékenységek egy percre eső költsége is kiszámítható lett. A járulékos költségeket (szállítás, kötés) is hozzáadva sikerült meghatározni egy kötet feldolgozási költségeit, ami kilenc vizsgált könyvtár adatai alapján 4,50 S körül mozog.

A német létszámvizsgálatok munkakörre orientáltak. Klar és Funk az alábbi képletet használja

$$\text{létszám} = \frac{\text{munkamennyiség} \times \text{az egységnyi munkamennyiség teljesítéséhez szükséges idő}}{\text{a szabályzat szerinti munkaidő}}$$

$$P = \frac{n \cdot t}{T}$$

Ez az alapképlet még kiegészül a felkészülési, stb. idővel (a). T-nél pedig figyelembe kell venni a kieső időt (b).

$$P = \frac{n \cdot t(1 + a)}{T(1 - b)}$$

A könyvfeldolgozás létszámszükséglete Klar szerint:

t = 40	a = 0,36
T = 132 000	b = 32 000

* Itt a százalékok az elérendő netto feldolgozási munkaidőre vonatkoznak

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

$$P = \frac{1835 \cdot 40 \cdot 1{,}36}{10^5} \approx 1$$

A Baden-Württemberg-i teljesítményszámítás képlete hasonló:

$$\frac{t(1 + a)}{T(1 - b)}$$

Az egységnyi teljesítményértékkel való számolás hátránya, hogy a mellékidők (nekikészülődés) a szorzással szintén megsokszorozódnak, ami torzulást jelent a végeredményben, hiszen annak nagysága nem sokszorozódik a végzett munka mennyiségével arányosan.

A globális értékekkel való számolás előnye, hogy kiküszöbölhetők a speciális esetek teljesítményértékeinek megtöbbszörözéséből eredő torzulások. Optimális eredmény mindkét módszer együttes alkalmazásával várható. Mivel a munkavégzés globális értékeinek mérése kevésbé költséges a részmunkaidők mérésénél, érdemesebb azt rendszeresen elvégezni. A nagyobb időeltérések így könnyen felismerhetővé válnak. Ekkor következhet a részmunkaidők mérése, amellyel az eltérések okát pontosítani lehet. A globális és részletekbe menő vizsgálatot tehát egymással összekapcsolva célszerű alkalmazni.

Létszámmeghatározás alkalmazása

A létszámmeghatározás módszereinek kritikus fogadtatása ismeretes. Túlzott optimizmusra nincs is ok. Alkalmazása a könyvtártudományban nem jelent csodákra képes módszert, azonban hosszútávú könyvtártervezésnél fontos segédeszköz lehet.

Racionalizálási intézkedésekhez döntéshozatali segédeszköz

Az amerikai Colorado államban kísérletet tettek tudományos könyvtárak könyvfeldolgozási módjának új szervezeti kialakítására. Ez a kísérlet rendkívül nagy szakmai ismeretekkel és gondossággal történt, a vizsgálat végzői már régóta foglalkoztak a kérdéssel. A meglévő állapotokból kiindulva egy könyvfeldolgozó központ létrehozását tartották ésszerűnek, aminek költség- és időértékeit is kiszámították. A végeredmény egyértelmű volt: a könyvfeldolgozó központ teljesítménye nagyobb (egy egység feldolgozási ideje 63,6 perc 85,7 helyett) és olcsóbb (3,10 dollár 4,50 helyett) kell legyen. A biztató eredmények láttán megkezdték egy könyvfeldolgozó központ egyéves próbaüzemeltetését, amit a kijózanító tapasztalatok hatására fél év múltán be is szüntettek. A kiszámított átlagidők a valóságban túl optimistának bizonyultak, de a központi feldolgozástól remélt munkamegtakarítás is elmaradt. Végül is felhagytak a központi feldolgozás gondolatával. A kudarc egyik oka, hogy a kísérletnél nem vették kellően tekintetbe az emberi szempontokat. Nem készítették kellően fel az embereket, akik ezért nagyobb ellenállást tanúsítottak, ezért is bizonyult minden mérés hamisnak.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A Colorado kísérlet azzal zárult, hogy nem egy látványos szabályozókkal működő könyvfeldolgozó központ létrehozása a cél, hanem az Ohio-College-Library-Center-szerű (OCLC) rugalmas szervezeti forma. Arra, hogy az OCLC-rendszer alkalmazása célszerű-e, számos összehasonlító vizsgálat történt.

A Cornell Egyetemi könyvtárban pl. a következő feldolgozási értékek születtek monográfiánként:

LC (Washingtoni Kongresszusi Könyvtár) katalóguscédulák átvétele
idő: 13,49 perc költség 0,76 $
Saját készítésű katalóguscédulák
idő: 35,36 perc költség: 2,99 $
OCLC-katalóguscédula másolatok átvétele
idő: 20,93 perc költség: 1,89 $

Összehasonlításul néhány adat a California State Library Cooperativ Book Processing Center korábbi vizsgálatának adataiból:

„Könnyű" címleírás (LC-kártyák azonnal átvétele = az esetek 60%-ában)
idő: 24,31 perc költség: 2,25 $
„Közepes" címleírás (LC kártyák átvétele 3 hónapon vagy annál kevesebb időn belül = az esetek 34%-ában)
idő: 31,95 perc költség: 2,85 $
„Nehéz" címleírás (saját feldolgozást igénylők = az esetek 6%-ában)
idő: 83,84 perc költség: 8,55 $

Távlati létszámtervezés

Az NSZK-ban a tudományos könyvtárak létszámszükségletét először az 1973-as tervben kísérelték meg felbecsülni az alábbi szempontok alapján:

1. Minden főiskolai közös körzet évi 70 000 kötet gyarapodást tervezett, ami a Weltbuchorganisation becslése szerinti 6%-os gyarapodás, valamint 1000 tanulóra számolva további 5%-os növekedéssel számoltak. A hozzávetőleges érték ennek alapján 1975-re 107 380 kötet, 1980-ra 156 800 kötet.

2. A feldolgozási munkánál évi 1000 kötetes személyenkénti teljesítményből indultak ki. 1980-ra a produktivitást évi 1250 kötetre kívánták növelni.

3. A használat növekedését mindenek előtt a tanulók számának emelkedésétől várták. A terv szerint a főiskolánkénti évi 408 000 használat 540 000-re nő.

Ha a számok között csak egy kis releváns rész is van, már az is segítség a könyvtári létszámtervezési munkában.

A gyakorlati könyvtári munka segédeszköze

A létszámszükséglet-meghatározás módszereit nemcsak hosszútávú tervezéseknél célszerű alkalmazni, hanem – amit még kevés könyvtárban tesznek – egy-egy részleg átmeneti túlterhelésének elkerülése érdekében. A létszámmodell lehetőséget nyújt arra, hogy egyik könyvtár összevethesse teljesítményét a másikéval. Joggal várható, hogy saját könyvtárunkban is el kívánjuk érni azt a teljesítményt, amit egy másikban megvalósítani képesek.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

SZEMLE

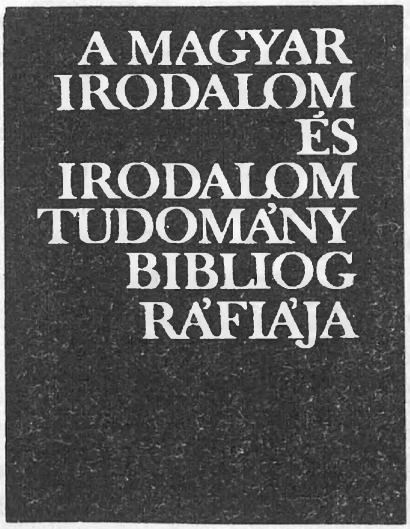

A magyar irodalom és irodalomtudomány bibliográfiája 1977. Szerk. LICHTMANN Tamás – NÉMETH S. Katalin. Bp. OSZK, 1979. 456 p.

Amikor az olvasó fellapozza ezt a maga műfajában igen terjedelmes munkát, melynek alapos, elmélyült és széles körű előkészítéséhez nem fér kétség, felötlik benne, vajon arányban van-e az erőfeszítés és a szándék a kötet felhasználhatóságának mértékével. Olvasó fogalmán itt elsősorban az irodalommal és a kapcsolódó társtudományokkal, művészetekkel hivatásszerűen foglalkozó írók, kutatók értendők.

A kötet feldolgozza a szépirodalom 1977-ben magyarul könyvalakban megjelent termését, a memoár, önéletrajz, levelezés, útleírás, ifjúsági irodalom műfajait is beleértve. Szerepelnek a bibliográfiában magyar színpadi művek magyar nyelvű színházi bemutatói az 1977-es évadban; továbbá könyvek, tanulmányok, cikkek a magyar irodalomtudomány és irodalomtörténet köréből; a mai irodalmi közélet publicisztikája, és magyar írók időszaki lapokban megjelent esszészerű vagy vallomásos, önéletrajzi jellegű közleményei is. A szerkesztők nem hanyagolták el a magyar szépirodalmi művek kritikáit és recenzióit, az irodalmi élet híradásait és megemlékezéseit sem, amennyiben azok hozzájárultak az „érdemi teljesség"-hez, ahogyan erre a szerkesztők utaltak a bevezetőben.

Megtaláljuk a bibliográfiában a magyar irodalomtudomány és irodalomtörténet, továbbá a társtudományok könyvészeti és lexikális segédeszközeit is.

A függelék számba veszi az egyetemes irodalomtudomány körében, magyar szerző által írt belföldön vagy külföldön megjelent műveket, könyveket, tanulmányokat, ide értve az irodalomtudományi vagy irodalomtörténeti jellegű elő- ill. utószókat.

A kötetben való eligazodást segíti a feldolgozott hazai időszaki kiadványok és címrövidítések, a külföldi magyar nyelvű folyóiratok és azok címrövidítéseinek jegyzéke, továbbá a tartalmilag is elemzett hazai és külföldi gyűjteményes kötetek listája. Jegyzék sorolja fel a kötetben használt magyar és gyakoribb idegen nyelvű rövidítéseket. A munkát az általános névmutató után tartalomjegyzék zárja, amely a bibliográfiai fejezetek szakbeosztását is tükrözi. Ilyen módon a „szak szerinti tájékozódásban is áttekintést

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

nyújt és indítóul szolgálhat"; legalábbis ez a szerkesztők szándéka. A szándék nem vitatható, de a szakrend olyan főcímei, mint „Az irodalomtudomány általában", vagy „A magyar irodalom története általában: korszakok, keretek kapcsolatok" sem támpontot, sem inspirációt nem adnak ahhoz, hogy honnan indulhat vagy hová érkezhet el a fejezeteken belül a laikus és „hivatásos" olvasó. Az utóbb említett főcímet követi a „fő-alcím": „Az irodalom története", ezt pedig az „Összefoglaló művek" megnevezés. Az összefoglaló művek osztályába tartoznak a következő csoportok: 1. szépirodalom (antológiák, gyűjtemények – sic!); 2. szakirodalom (értsd: irodalomtörténeti tanulmányok); 3. tématörténet – ezt a megnevezést még azok után sem értem, ha az alája sorolt összes mű címét egyenként áttanulmányozom. Ide tartozik az antiszemitizmus szerepe az irodalomban és a Ludas Matyi irodalmi feldolgozásai éppúgy, mint a szülőföld hatása költőinkre vagy a barátság jelentősége nagy írók között. Ez a felosztás nekem egy kicsit olyan, mintha a postai küldemény címzése csupán egy országnévből és házszámból állna.

„Az irodalomelmélet" című alosztályban találjuk például Csurka István: A szatíráról írott esszéjét a Magyar Nemzetből, Hernádi Miklós: A vidámság kora c. írását az ÉS-ből, és Lukács Györgynek: Megjegyzések az irodalomtörténet elméletéhez c. munkáját az Ifjúkori művek c. kötetéből. E kiragadott példák legfőbb közös jegye, hogy 1977-ben (is) megjelentek nyomtatásban. Nehezen tudok azonban más olyan szempontot elképzelni, mely szerint a felhasználó egyazon csoportban szeretné megtalálni az említett írásokat, tekintettel azok műfaji, tartalmi, stiláris és kontextuális különbözőségére.

„A magyar irodalom története általában" nevezetű főfejezet kronológikusan tagolja a magyar irodalmat: magyar irodalom a kezdetektől 1600-ig; 1600–1772 között; 1772–1848 között; 1849–1905 között; 1905–1945 között, valamint 1945 után. Az 1945 utáni korszakot feldolgozó rész tűnik a legellentmondásosabbnak, mivel itt már nem érvényesül az időben való behatárolás. A szépirodalom fejezetében felsorolt antológiák talán a teljesség igényének megfelelnek, de a kötet használhatóságát nem fokozzák. Az 1977-ben megjelent és itt felsorolt szépirodalmi antológiák szerzői között bőven akadnak olyanok, akik 1945-ben már nem éltek, tehát nem is írhattak. Ezzel kapcsolatban újra és újra felvetődik az antológiák túlzott publikálásának értelme is.

Mint minden tágabb fejezetben, itt is előfordul a Szakirodalom mint alcím. Ennek jelentése is meggondolkoztatja az olvasót. Mit nevezhetünk szakirodalomnak egy irodalmi bibliográfián belül? Mindent, ami nem szépirodalom: Almási Miklós: Fiatal írók a hetvenes években (Népszabadság), Csák Gyula: Paraszti memoárok (ÉS), Isten és én: A Vigilia körkérdése mai magyar írókhoz, Jules Romains: On the new Hungarian Poetry (1932!), (Arion lapjain jelent meg), stb., stb. Ismét egy olyan adathalmazzal van dolgunk, amivel nehéz bánni.

„Az irodalom elvi és elméleti kérdései" megnevezés, amely közvetlenül „Az irodalomtudomány általában" főcímet követi, nyilván azzal a céllal, hogy jobban pontosítsa az olvasó számára a feldolgozott szakterületet, enyhén szólva homályos.

Említhetnénk még „A mai irodalmi élet" vagy „Az irodalmi élet általában" című felosztásokat, melyeken belül ismét olyan művek és szerzők sora került egymás mellé, amely nem igazodik kellőképpen az információ-visszakeresés lehetőségeihez.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A kötet első két fejezetét a *felhasználó-központú szemlélet hiánya* jellemzi. A „felhasználó" irodalomtudományi szakember minden kétséget kizáróan más fogalmi rendszerben gondolkodik, mint amire a bibliográfia szakrendje épül.

„Az irodalmi élet és keretei"-n belül a könyvtörténet, nyomdászattörténet, sajtótörténet, sajtórepertóriumok, könyvtártörténet, valamint az írástörténet, kódextörténet, kézirattörténet feldolgozása sokkal következetesebb és tárgyszerűbb. Ez feltehetően e terület exaktabb jellegéből és a szerkesztők ebben a szférában nyilvánvaló jártasságából következik.

Az utolsó három fejezet, amely részben a külföldön 1977-ben megjelent magyar irodalomról, részben a külföldi irodalomról írt magyar szerzők műveiről nyújt hasznos áttekintést, ezen kívül betűrendbe szedi a tárgyalt szerzőket, ezzel valóban eligazítva az olvasót, végülis meggyőz az 1977-es kurrens irodalmi bibliográfia létjogosultságáról. Ezen nem változtat az a tény sem, hogy a bibliográfia a tárgyalt év után csupán három évvel látott napvilágot.

BUDA JÚLIA

A SZŰK PUBLICITÁSÚ IRODALOMRÓL ad tájékoztatást a British Library Lending Division (Brit Kölcsönző Könyvtár) SIGLE (System for information on grey literature in Europe) rendszere; az Európai Közösség országainak nagy tájékoztatási központjaiban található – kereskedelmi forgalomba nem kerülő – kutatási jelentéseket, disszertációkat, konferenciai anyagokat, fordításokat stb. – tartja nyilván.

(Information Retrieval and Library Automation, 1981. júl.)

LEXIKON VIDEODISZKEN. – A 21 kötetes Academic American Encyclopedia a nyomtatott formátum mellett már online úton is használható; most pedig arra készül a kiadó, hogy videodiszken is közrebocsássa. A kísérleti diszket már bemutatták a szakmai köröknek. Ha a 80-as évek közepére a várható mértékben nő a piac (vagyis elég sok oktatási intézmény és könyvtár szerzi be a megfelelő berendezéseket), akkor az 5 diszkből álló teljes sorozatot kb. 500 dollárért tudják adni, vagyis nem drágábban, mint a nyomtatott változatot.

(Advanced Technology – Libraries, 1981. dec.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

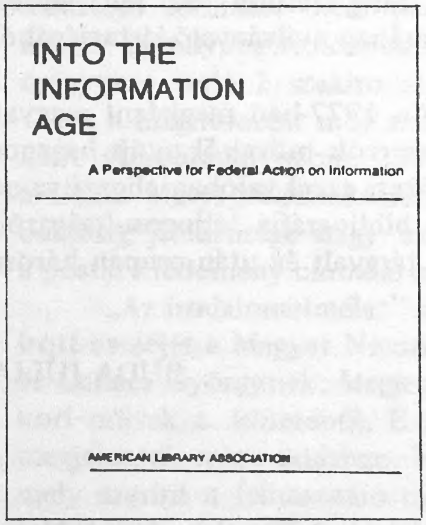

LITTLE, A. D.: Into the information age. A perspective for federal action on information. Chicago, ALA, 1978. 134 p.

Az információ korszaka felé

Helyzetfelismerés

...Érezhetően haladunk az információ korszaka felé... A dolgozó népességnek több mint a fele a jövőben várhatóan a tájékoztatással fog foglalkozni és e folyamatot nincs módunkban megállítani... Az információs szakemberek nagy száma ellenére mégsem lehetséges feldolgozni mindazokat a fontos információkat, amelyek arra hivatottak, hogy megoldják a társadalom és gazdaság problémáit... A hetvenes évek információs intézményei már most segélykérően emelik karjaikat...

Így foglalja össze az American Library Association (ALA = az Amerikai Könyvtári Szövetség) kutatócsoportja a hetvenes évek végére kialakult helyzetet az USA tájékoztatásügyéért felelős vezetők részére. A National Science Foundation (Nemzeti Tudományos Alapítvány) támogatásával készült jelentés elemzi az elmúlt évtizedekben kialakult információs tevékenységeket és szolgáltatásokat, a megvalósult információs rendszerek jellemzőit, a megoldott és megoldatlan problémákat, valamint tartalmazza a tájékoztatásügy továbbfejlesztésével kapcsolatos távlati szövetségi cselekvési program irányelveit.

Helyzetelemzés

A XIX. századtól kezdve a társadalom számára egyre újabb és újabb területek váltak létfontosságúvá *(1. táblázat)*.

1. táblázat

időhatárok	művelt terület
XIX. szd. – XX. szd. közepe	tudomány, alapvetően a természettudományok
a II. világháború és az 1960-as évek	a tudomány és a technika
a hetvenes évek végétől kezdődő „információs korszak"	a tudomány, a technika és az interdiszciplináris társadalmi és humán problémák

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A tájékoztatásügy szempontjából természetesen e területek váltak információérzékennyé. Ez a művelt területek információhordozóira, felhasználóira, az információs technikára és technológiára és az információk hozzáférése idejének rövidülésére is nagymértékben hatott, amint ez a *2. táblázatban* is szemlélhető.

A táblázat adatai azt is érzékeltetik, hogy a tájékoztatásügy egymásra épülő periódusai mindig megőrzik az előző szakasz lényeges elemeit és az ott elkezdődött folyamatok az egyre újabb és bővülő társadalmi problémák hatására fejlődnek. Így például a 3. szakaszban a differenciált felhasználói kategóriákat az egymás mellett működő könyvtárak és az elektronikus újságok kiadói egyaránt „kiszolgálják", (Nota bene: a könyvtárak is beszerezhetik az elektronikus újságokat.)

Döntő változás várható a tudományos és műszaki információ (STI = Scientific and Technical Information) terén. A tudományos és műszaki információ a hatvanas-hetvenes évek uralkodó információ-típusa. A tudomány és technika területén szerveződtek meg a korszak legfejlettebb rendszerei. Felhasználói a kutató-fejlesztő intézetek, ipari vállalatok, termelő üzemek; feladata alapvetően a K+F témák, a termelés, az értékesítés információellátása. Ezekben a rendszerekben fejlődtek ki az első számítógéppel előállított permutált indexek, mágnesszalagos szolgáltatások, központi adatbázisok.

A nyolcvanas évek társadalmi méretű problémái azonban kizárólag a tudományos és műszaki információs rendszerekkel nem oldhatók meg, mivel ezek több mint műszaki, műszaki-gazdasági kérdések. Jellemzésül a társadalom előtt álló megoldandó problémák közül néhány:

- a gazdasági jólét, életszínvonal;
- környezetszennyeződés, környezetvédelem;
- a mezőgazdasági termelés, élelmezés;
- energiaforrások, energiafelhasználás;
- egészségügy, gyógyítás, egészségvédelem;
- elemi csapások, katasztrófák megelőzése stb.

E kérdések megoldása nem csupán műszaki feladat: szociológusok, közgazdászok, pénzügyi szakemberek, jogászok, politikusok, államigazgatási adminisztrátorok és más szakmák szakembereinek közös erőpróbája. Ennek információs vetülete: a tudományos műszaki információs rendszerek mellett ki kell alakítani a „Tudományos-műszaki és társadalmi információ (STSI = Scientific, Technical and Societal Information) rendszereit; vagy a tudományos műszaki információs rendszereket ezen interdiszciplináris információs rendszerekbe bele kell építeni.

A tájékoztatásügy másik égető megoldandó kérdése a gazdaságosság, az információ finanszírozása. Nyilvánvaló, hogy a tájékoztatásügy korábbi szakaszaiban kialakult nyilvános könyvtárakat, dokumentációs hálózatokat, „non-profit" információs intézményeket továbbra is fenn kell tartani, hiszen információ-szolgáltatásuk hozzájárul az össztársadalmi kérdések megoldásához. Ugyanekkor azt is világosan kell látni, hogy – bármilyen jó szolgáltatások ellenére – a társadalom teljes információigényét nem tudják biztosítani. Ezért – a hetvenes évektől erősebben – kialakult a profit érdekeltségű információs ipar.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

2. táblázat

Az információügy fejlődése, három fontosabb periódusának néhány jellemzője (USA)

idő	művelt terület	a kialakult információs rendszer	felhasználó	tipikus információs intézmények	tipikus információhordozók	az információk hozzáférésének átlagos gyorsasága
XIX. szd. – XX. szd. közepe	tudomány	diszciplinára (tudományágra) orientált inf. rendszerek	– tudósok, – oktatók, – részben a műszaki elit, – egyéni felhasználók	– intézeti, kutató-intézeti, egyetemi könyvtárak, – tudományos kiadók	könyv, folyóirat, egyéb nyomtatott dokumentum	egy hónaptól – évekig
II. világháborútól, a hatvanas évek	tudomány + technika	feladatra, hivatásra („mission") orientált inf. rendszerek	– technológusok, – mérnökök, – K+F és – alkalmazó szakemberek	– országos, ágazati és helyi dokutációs szervek, hálózatok, – TMI központok, – inf. elemző központok, – adatbázisok	– kutatási jelentések – dokumentációs kiadványok és szolgáltatások részben számítógépes előállítással, – egyéb médiák	hetente, illetve néhány perctől több órás keresési válaszidővel
az 1970-es évek végétől a század végéig	tudomány + technika + össztársadalmi problémák	problémára orientált információs rendszerek	– állami és helyi vezetők, – szakértők, – konzulensek, – marketing szakemberek, – politikusok, – kulturális csoportok	– on-line „supermarket"-ek, – elektronikus folyóiratok, hírközlő kiadók, – automatizált hivatalok stb.	– terminál, – elektronikus rögzítésű dokumentumok stb.	néhány perctől több órás keresési válaszidővel földrészek, országvárosok, intézetek között

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Az eladásra termelő információs vállalatok, például a marketing, piackutató intézetek, mérnöki tanácsadó szolgálatok, elektronikus újság és hírközlő kiadók, adatinformációs központok stb. nagyon nagymennyiségű feldolgozott, értékelt és minőségileg ellenőrzött információval s igen gyakran gyorsaságukkal járulnak hozzá már most a jelenlegi és az elkövetkezendő időszakokban felmerülő társadalmilag hasznos és szükséges problémák megoldásához.

Az egyre dráguló információs források, az egyre bonyolultabb információs technika (a távadatközlés, műholdas hírátvétel, a számítógépes tárolás és interaktív hozzáférés stb.) mindhárom tájékozódási formánál, nevezetesen a nyilvános könyvtári rendszerekben, a non-profit információs szerveknél és az információs ipar vállalatainál, súlyos gazdasági problémákat okoztak.

A megoldás főbb irányai

A jelentés legfontosabb felismerése, hogy az Egyesült Államok kormányának, a kongresszusnak, a szövetségi hivataloknak, az egyes államok központi és helyi szerveinek irányítói számára az elkövetkező évtizedekben létérdekük az információ. Ez nemcsak általános megállapítás, hanem a központi tervezés kérdése.

A központi tervezésnél alapvetően azokat az információs tevékenységeket kell támogatni, amelyek a társadalom súlyponti kérdéseit kívánják megoldani. A kijelölt társadalmi célokhoz az információközvetítés és döntéselőkészítés rendszerét kell kifejleszteni. Ennek keretében a tudományos műszaki információs rendszereket a társadalmi problémákra orientált tudományos és műszaki információs rendszerekké célszerű módosítani. Az új típusú információs rendszerek szoros együttműködésben oldják meg feladataikat a korábbi korszakok modernizált információs intézményeivel és az információs ipar szolgáltatásaival. A kiemelt társadalmi problémák megoldását támogató információs intézményeket gazdaságilag – alapítványokkal, szerződésekkel, dotálással stb. – támogatni kell.

Nemzetközi szinten, elsősorban az ENSZ, az Unesco bizottságaiban és más fórumokon szorgalmazni kell az információáramlás, a dokumentumcsere a copyright kérdések megoldását.

SZEPESVÁRY TAMÁS

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

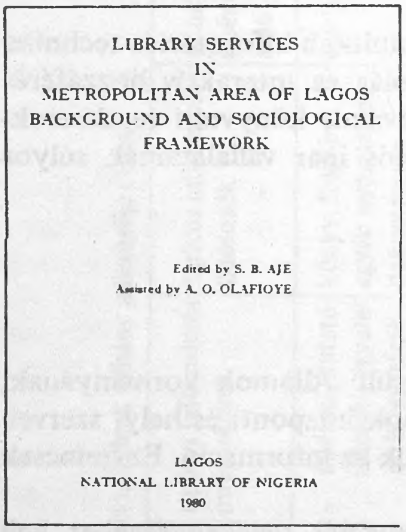

Library services in metropolitan area of Lagos: background and sociological framework. Ed. by AJE, S. B. Lagos, National Library of Nigeria, 1980. 360 p.

Igények és vélemények: szociológiai vizsgálat nigériai könyvtárhasználók körében

A 790 fős minta összetétele sok mindent elárul a helyszínről: 90% férfi, 10% nő, 31 éves és idősebb 13%. A lagosi közművelődési könyvtárakat használókat képviselik ők, a fővárosiak írástudó felének azt a kis hányadát, akik megengedhetik maguknak, hogy igénybe vegyék a közművelődési könyvtárak ingyenes szolgáltatásait. Nigéria fővárosában vagyunk, ahol a vizsgálat időpontjában, 1974-ben még évente százezer gyerek marad ki az általános iskolából, abban a városban, ahol abban az időben az általános iskola felsőbb osztályaiba csak 15%-a jut el a kisdiákoknak. Abban a városban, amelynek lakossága 1963-ban még 600 000, 1970-ben viszont majdnem másfél millió volt, a lakók fele csak gyalog vagy biciklin közlekedik, ahol egy levél 3–5 nap alatt érkezik el egy másik kerületbe, ahol a telefon még luxus. Lagos az ENSZ szakértők szerint a „túlvárosiasodás" (over-urbanization) tipikus esete, amelynek legfontosabb tünetei a szervezetlenség, a munkanélküliség, az alacsony termelékenység, a zsúfoltság, a nagyarányú bevándorlás, a személytelenség, a bűnözés, az elégtelen tömegközlekedés és egészségügyi ellátás, a szegénység. A könyvtárak egy ilyen környezetben egyben fellegvárak és oázisok is, de a távolabb lakók közül csak azok számára, akiknek van pénzük autóbuszra.

A harmadik világ tipikus modellje? Nem egészen, mert a harmadik világon belül is több világ van.

Az újságolvasó hazánkfiának először talán Biafra jut eszébe és talán azt is tudják, hogy a világ nyolc legnagyobb kőolajtermelőjének egyike, de azt már bizonyára csak nagyon kevesen, hogy a Nok-kultúra időszámításunk kezdetén korántsem tartozott a harmadosztályú harmadik világhoz. És most már a magyar könyvtárosok olvasottabb része azt is megtudhatja, hogy ebből az országból nem csak kőolajat, pálmamagot, kakaóbabot, földimogyorót, kaucsukot és ónt importálhatunk, hanem igen jó minőségű szociológiai kutatást is.

Azt a nagyszabású szociológiai felmérést, amelyet az ottawai International Development Research Develop Centre és az International Association of Metropolitan City Libraries (INTAMEL) támogatott 1974-ben bonyolították le, kérdőíves-interjús módszerrel a lagosi egyetem társadalomtudományi kara dékánjának, *O. Olokonak* vezetésével.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A szociológiai vizsgálat eredményeinek ismertetésén kívül más írásokat is tartalmaz ez a 360 oldalas nagy formátumú kötet. Ezek a lagosi könyvtárak és a nigériai könyvkiadás helyzetéről tájékoztatják a részletekre, adatokra és nevekre is kíváncsi olvasót. Remélem, hogy a kedves nigériai tudós kollégák és a nyájas magyar olvasók is elnézik nekem, hogy arról számolok be, amiben illetékes vagyok.*

Oloko kolléga azt vizsgálta, hogy a szociológiai, pszichológiai, ökológiai és gazdasági tényezők hogyan befolyásolják a világvárosi környezetben élők könyvtárral kapcsolatos igényeit és véleményeit. Háromféle tényanyagot gyűjtöttek össze: a) a kétdezettek társadalmi és gazdasági helyzetére, b) a könyvtárhasználatra, c) a könyvtárral kapcsolatos beállítódásokra és véleményekre vonatkozókat.

A lagosi könyvtárhasználók fele úgy nyilatkozott, hogy csak ritkán jut hozzá azonnal a keresett könyvekhez, folyóiratokhoz, újságokhoz, és csak ritkán sikerül ülőhelyet szereznie a könyvtárban (ne feledjük, a kérdezettek fele olyan lakásban lakik, ahol nem igen akad hely az olvasásra), harmada pedig, hogy csak ritkán kapja meg a várt segítséget a könyvtárostól. Az újonnan beiratkozottak, a ritkábban látogatók, az idősebbek, és az otthonukban csak kevés könyvvel rendelkezők kedvezőbben nyilatkoztak a könyvtári szolgáltatásokról, mint a többiek. A kérdezettek 71%-a udvariasnak tartotta a könyvtárosokat, csak 8%-uk emelt komoly kifogást viselkedésükkel szemben.

A „Mit gondol, miért járnak csak ilyen kevesen könyvtárba?" kérdésre adott válaszok 70%-át négy kategóriába lehetett sorolni: a munkájukkal vannak elfoglalva az emberek (22%), nem megfelelőek a könyvtári szolgáltatások (21%), nem tartják fontosnak az olvasást (18%), kevés a könyvtár (9%). A közép- és felsőfokú végzettségűek, a mindennapos látogatók és a sok könyvvel rendelkezők gyakrabban hivatkoznak az intézményi (a könyvtári) a többiek pedig az emberi tényezőkre. A lagosi közművelődési könyvtárügy laikus kritikusai elsősorban a könyvtárak számát kevesellik, a zsúfoltság szerepel a második, a légkondicionálás hiánya a harmadik, a kevés ülőhely a negyedik, a nem eléggé barátságos könyvtárosok az ötödik, a vécék állapota a hatodik helyen. Mindent összevetve a válaszolók 22%-a teljesen elégedett, 9%-a egyáltalán nem. Érdekes kérdés a „Hány könyvtárról tud?". A lagosi könyvtárhasználók 7%-a csak egyről, 18%-a csak kettőről, de 18%-a öt, 10%-a hat vagy több könyvtárat tudott megnevezni. Aligha hinném, hogy Budapesten magasabb arányokat állapíthatnánk meg.

Jelentős mértékben növeli vagy csökkenti a könyvtárról alkotott vélemények súlyát és érvényét az, hogy a véleményt formáló életében mennyire fontos az olvasás, mekkorát nyom az idő mérlegén, és az is, hogy milyen mértékben szorul vagy hagyatkozik rá az olvasó, a tanuló a könyvtárra. A lagosiak szabadidő-mérlege több ponton jelentősen különbözik a budapestiekétől. A legfontosabb munka utáni tevékenységek között (hétfő-

---

* A könyv első (terjedelmileg nagyobb) részének kilenc szerzője Lagosnak és közvetlen környékének könyvtári helyzetét tekinti át az alábbi témákkal foglalkozó tanulmányokban: a közművelődési könyvtári munkát meghatározó szociokulturális tényezők; a közművelődési könyvtárak használatát befolyásoló urbanizációs problémák; a közművelődési könyvtárak; a szakkönyvtárak; az iskolai könyvtárak; az egyetemi és főiskolai könyvtárak; a felnőttoktatás; a lagosi könyvkiadás 1863–1970 között; könyvkiadás és könyvterjesztés a mai Lagosban. (– a szerk.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

től-péntekig) az olvasás és tanulás vezet nagy fölénnyel (56%), a második helyen a könyvtárba járás (13%) áll, majd a pihenés (11%), barátokkal való találkozás (6%), a sport (4%) és a házimunka (2%) következik, a rádiózás és tévézés csak ez után (2%). (Rádiója a kérdezettek 50%-ának, televíziója 10%-ának van.) Szombaton a házimunka kerül első helyre (23%), de a könyvtárba járás (18%) megtartja második helyét. A könyvek beszerzési forrásai között is jóval nagyobb a könyvtár részesedése Lagosban, mint Budapesten. A könyvek 41%-a könyvtári eredetű, 37%-a kerül könyvesboltból, 17%-a barátoktól és ismerősöktől az olvasókhoz. (A kérdezettek 36%-a 1—20, 22%-a 100-nál több könyvvel rendelkezik.) A középiskolás és egyetemista diákok körében az iskolai könyvtár a legfőbb forrás (43%), ezután a könyvesbolt (24%) és a közművelődési könyvtár (21%) következik, és náluk is jelentős a másoktól kölcsönzött könyvek aránya (14%). Ebből viszont az is kiderül, hogy Lagosban is jelentős (a budapestieknél nagyobb) mértékű a párhuzamos könyvtárhasználat. Ezt a kérdést is vizsgálták a nigériai kutatók, és megkérdezték a diákokat, hogy melyik könyvtárban érzik jobban magukat. Négy diák közül három azt válaszolta, hogy a közművelődési könyvtárban.

A „Milyen gyakran látogatja a könyvtárat?" kérdés válaszainak kategorizálásakor a magyar kutatók egy része még a hetente kategória felállítását is fontolgatja. A lagosi közművelődési könyvtárak tagságának 41, használóinak 23%-a naponta keresi fel a könyvtárat, és csak 12 illetve 24%-uk ritkán. (Ez a „ritkán" azonban jóval gyakrabban fordul elő, mint a miénk.) Ismételten figyelmeztetnem kell a magyar olvasót, hogy egy olvasni tudó kisebbség könyvtárhasználati szokásairól van szó, akik egy felerészben írástudatlanokból álló fővárosi lakosságnak csak 1—2 százalékát teszik ki. Igen ám, de ez az arány jelentős mértékben megnövekedne már akkor is, ha a munkanélküliség jelentős mértékben csökkenne, mert így a könyvtárat még vagy átmenetileg nem használók jelentős része ki tudná fizetni az autóbuszjegyet, vagy meg tudná venni a kerékpárt.

A kérdezettek 84%-a úgy véli, hogy a könyvtárnak mindenkit egyformán ki kell szolgálni, tekintet nélkül arra, hogy milyen nemhez, nemzedékhez, fajhoz, társadalmi réteghez, vallási vagy politikai csoporthoz tartozik az illető. Először nem igen éreztem ennek a kérdésnek a létjogosultságát. Aztán az ország történelmét és társadalmi helyzetét tanulmányozva egyet kellett értenem Oloko kollégával. Attól, hogy hivatalos nyelve az angol, Nigéria még igazi afrikai ország, ahol a lakosság 48%-a mohamedán, 34%-a keresztény, 18%-a pedig törzsi kultuszok híve. Ezzel szemben a megkérdezettek 88%-a keresztény, 11%-a mohamedán. Miről is van szó? Többek között arról, hogy a könyvtárral kapcsolatba kerülő szerencsés kisebbség befogadná-e maga közé a kevésbé szerencsés többséget, vagyis a nyilvános könyvtár nyilvánosságának szubjektív akadályairól. Azok között találtak nagyobb arányban olyanokat, akik korlátoznák a könyvtárak nyilvánosságát, akik kényelmes és csendesebb lakásban élnek, és akik ritkábban vesznek kézbe napilapokat. Vajon milyen válaszokat kapnánk erre a kérdésre Magyarországon? A cigányokon és a bolondokon kívül vajon kiket ebrudaltatnának ki a könyvtárból egyesek, és hány százalékát tennék ki könyvtári tagságunknak ezek az egyesek? Kevésbé kényes, de érdekes az életkori elhatárolódás szükségességét firtató kérdés (ami nálunk is még mindig vita tárgya). A zömmel 30 évesnél fiatalabb kérdezettek egyharmada külön könyvtárakat nyitna a tizenéveseknek. És egy harmadik fajta korlátozással kapcsolatos állásfoglalás:

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

a kérdezettek egyötöde csak komoly irodalmat tartana a könyvtárakban. (Erről is érdemes lenne megkérdezni a magyar könyvtártagokat.)

A lagosi közművelődési könyvtárakat használók elsősorban azt várják a könyvtártól, hogy önképzésükben legyen segítségükre (61%-uk), jóval kevesebben kutatásaikhoz (13%), a hasznos időtöltéshez (7%) a közéleti tevékenységükhöz (4%) várnak segítséget.

„Milyen fajta könyvekre kellene költeni elsősorban a könyvtárnak a könyvbeszerzésre rendelkezésre álló pénzt?", kérdezték a nigériai kutatók. A legtöbben közgazdasági (57%), természettudományi (54%), az üzleti élettel kapcsolatos (50%) könyveket javasolnak. A további sorrend: alkalmazott tudományok (48%), nyelvek (45%), politika (45%), földrajz (35%), történelem (34%), vallás (33%), regények (30%), filozófia (27%), életrajzok (23%), matematika (15%). Ne gondolja senki sem, hogy minden nigériai könyvtárhasználó üzletember, hiszen a kérdezettek 25%-a fizikai munkás, 45%-a tisztviselő volt, és azt sem, hogy Lagosban egy regényre egy filozófiai mű jut, hiszen a legkedvesebb olvasmányok ranglistáját itt is a regények vezetik (21%), de a második helyen — tény és való — a közgazdaságtan áll (18%), és a harmadik helyen a természettudomány (13%), a filozófia viszont csupán a válaszolók 0,7%-ánál szerepel a legkedvesebb olvasmányok között. (Meg kell rögtön jegyeznem, hogy Magyarországon 0,5% alatt!)

„Az emberek egyik része úgy gondolja, hogy a könyvtári szolgáltatásokkal kapcsolatos döntéseket maguknak a könyvtárosoknak kell meghozni, mások viszont azt, hogy a könyvtárosoknak össze kell gyűjteni a könyvtárhasználók ötleteit és javaslatait" — olvashatták Oloko kolléga meditációját a nigériai könyvtárhasználók, és 87%-uk az utóbbi véleményen volt. Történt mindez 1974-ben, azóta (1980-ban) bevezették az ingyenes alapfokú oktatást, 800 új középiskola és 74 tanítóképző épült. 1974-ben még 60%-a sem járt iskolába a kiváltságos középiskolás diákok anyukáinak. Nem véletlen tehát, hogy Lagosban igen nagy a könyvtár becsülete. Örvendetes, hogy a könyvtár komolyan vételének egyik meggyőző bizonyítéka éppen egy ilyen, célszerű és szakszerű szociológiai kutatás, amelyet remélhetőleg újabbak is követnek, köztük talán majd egyszer egy nigériai-magyar összehasonlító vizsgálat is.

KAMARÁS ISTVÁN

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

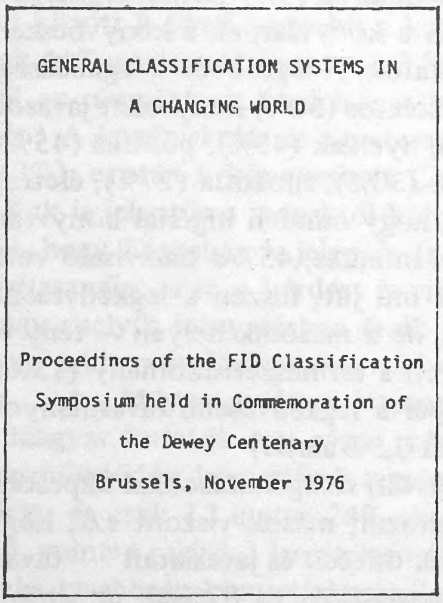

General classification systems in a changing world. Proceedings of the FID Classification Symposium held in Commemoration of the Dewey Centenary, Brussels, November 1976. The Hague, FID, 1978. 107 p.

Általános osztályozási rendszerek egy változó világban

Korunk könyvtárosai és olvasói egyre jobban rászorulnak az osztályozórendszerek használatára. Tanúi lehetünk annak, hogy mennyi próbálkozás történik az „egyetemes" osztályozórendszerek egyeduralmának megdöntésére, tezauruszok születnek, kísérletek folynak az automatikus osztályozással. Ám, ha ezeknek a sikeres vagy akár sikertelen vállalkozásoknak a történetét kinyomozzuk, akkor megállapíthatjuk, hogy genezisük – így vagy úgy – *Melvil Dewey*-hoz vezethető vissza. Dewey osztályozási rendszere alig több mint 100 évvel ezelőtt nemcsak az amerikai közművelődési könyvtárak általános osztályozási rendszere lett, hanem nagy érdeklődést keltett külföldön is, végül az egész világon elterjedt.

Időben kissé megkésve jut ugyan kezünkbe a Dewey Tizedes Osztályozásának centenáriuma alkalmából rendezett FID szimpozionon elhangzott előadások gyűjteménye, mégis úgy érezzük, hogy az abban felvetett problémák megoldásáról való elmélkedés ma éppoly időszerű.

Az ETO és a TO történetének és szerkezeti változásainak áttekintését neves szerzőktől olvashatjuk. A 15 tanulmányból álló kötetben azonban – talán éppen azért, mert kisebb a szakirodalma – azok a munkák tarthatnak számot nagyobb érdeklődésre, amelyek részben már befejezett kísérletek, részben jól átgondolt javaslatok alapján határozzák meg az ETO szerepét az automatizált rendszerekben.

Az eddigi adaptációk és fejlesztések egyike révén sem lett az ETO teljesen koordinált vagy fazettás rendszer, hanem alapjában véve megmaradt lineáris rendszernek, amely a koordinált indexeléshez vagy fazettás besoroláshoz végtelen lehetőséget nyújt, mégpedig sokkal specifikusabb szinten, mint bármely más egyetemes rendszer. Ez a végtelenség azonban csak a rendszer alkalmazására és nem a szerkezetére vonatkozik.

Malcolm Rigby munkája jól szerkesztett tagolásban és időrendi sorrendben tekinti át, milyen formai és tartalmi változásokon ment keresztül az ETO. Név szerint felsorolja azokat a szakembereket, akik kísérleteket végeztek az ETO számítógépes alkalmazásával kapcsolatban. Figyelmeztet bennünket: az ETO sohasem versenyezhet a legbonyolultabb

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

rendszerekkel; egymástól függetlenül vagy egymással párhuzamosan kell működniük! Ne változtassuk meg az ETO-t a számítógép kedvéért, inkább azt igazítsuk az ETO-hoz! A hardware és a software gyorsan változik, ne áldozzunk fel egy jó rendszert egy hamar avuló eszköz miatt!

A különböző természetes nyelvű információkereső nyelvek és rendszerek gombaszerű elszaporodása arra késztette a szakembereket, hogy megjósolják az ETO alkonyát. Ugyanakkor kísérletek történtek annak bizonyítására, hogy amíg nem találnak fel, és nemzetközi szinten nem intézményesítenek egy jobb rendszert, addig az ETO-t többékevésbé használni fogják mindenütt.

A *Szovjetunióban* érdekes kísérletsorozatot végeztek, amelynek során a teljességet, a pontosságot a csak deszkriptorokkal, majd csak ETO szakszámokkal, végül a kettő kombinációjával végzett információkeresés közben vizsgálták. *D. M. Mekhtiev* az e témába vágó munkájában felhívja a figyelmet arra, hogy az indexelési mélység optimálása szabályozza a rendszerparamétereket, csökkenti a redundanciát, az információveszteséget és -zajt. Az általános hatékonysági rátát számítógép segítségével exponenciális függvényekkel közelítve elemezték; az előbb említett változatokra kapott eredményeket táblázatokban közli a szerző.

Aki járatos az ETO fejlesztésével kapcsolatos számítástechnikai irodalomban, bizonyára ismerősként fedezi fel *Eugeniusz Scibor* nevét és érdeklődéssel fog cikkében arról olvasni, hol tartanak az ETO és a tezauruszok, ill. deszkriptorjegyzékek közötti konkordancia összeállítások.

Utoljára, de nem utolsósorban említjük az osztályozáselmélet ma élő egyik legnagyobb egyéniségének *Ingetraut Dahlbergnek* a munkáját. Részletesen bemutatja, milyen elképzelések szerint kívánja megvalósítani a munkatársaival együtt elgondolt ún. *„szisztematifikátor"* rendszerét. Ennek az elképzelésnek az az elméleti háttere, hogy egy osztályozási rendszerben az osztályok formális preorganizációjához lehessen megfelelő eszközt találni. Az alosztályok szisztematifikátora általános felépítésének leírásán túlmenően konkrét példákat hoz a különböző szerkezetű tárgycsoportokban való használatról.

A fenti kiemelt tanulmányok csak jellemzésül szolgálnak. A részletes irodalomjegyzékekkel ellátott munkák hasznos tájékoztatást jelentenek mindazoknak, akik az egyetemes osztályozási rendszerekkel, azok fejlesztésével kísérleteznek.

SZABÓNÉ TÖRS HANNA

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

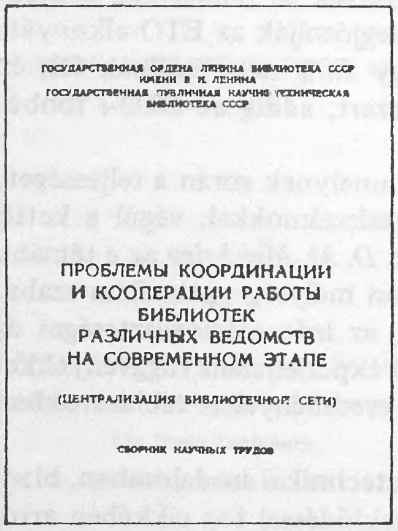

Problemü koordinacii i kooperacii rabotü bibliotek razlicsnüh vedomsztv na szovremennom étape (Centralizacija bibliotecsnoj szeti) – szbornik neucsnüh trudov. Moszkva, GBL, 1980. 141, 3 p.

A különféle hatóságokhoz tartozó könyvtárak munkájának koordinációs és kooperációs problémái (A könyvtárhálózat centralizációja)

A könyvtári munka területén az ideológiai-nevelő munka elméleti, módszertani, szervezeti és anyagi-technikai bázisának erősítése a különféle hálózatokhoz és fenntartókhoz tartozó könyvtárak munkájának intenzív koordinációjával és kooperációjával valósítható meg. Ami e téren éppen ezért fokozott figyelmet érdemel, az az *ágazatközi együttműködés* alapjainak elméleti tisztázása és a gyakorlatban való kipróbálása. Ez adta az aktualitását a Moszkvában 1979 májusában megtartott első össz-szövetségi ágazatközi tudományos-módszertani konferenciának is.

Köztudott, hogy az 1974-ben közzétett párthatározat – a könyvtárak szerepének növeléséről a dolgozók kommunista nevelésében és a tudományos-műszaki haladásban – nyomán országszerte nagyszabású változások kezdődtek a könyvtárak életében és munkájában. (A kezdeti elhatározásokról és a centralizáció során nyert tapasztalatokról a magyar olvasók folyamatosan tájékozódhattak a szaksajtó és a különféle szakmai kiadványok révén.) A szovjet könyvtárügyet a jelenlegi időszakban a különféle hatóságok könyvtárainak a centralizáció elvei alapján való fejlesztése, a könyvtári-bibliográfiai rendszerek és az információs szolgáltatások fejlődése, a könyvtárak hatókörének szélesedése, a propaganda színvonalának javulása, a tudomány és a technika eredményeinek gyorsabb elérése, a tudományos-technikai információ operatív biztosításának növekedése jellemzi.

Ma már ágazatközi erővel dolgozzák ki az ország könyvtárügyének fejlesztési, főként a távlati fejlesztési programjait, a komplex szabványosítás, a közművelődési könyvtári hálózat területi elhelyezkedési elveit, a tudományos-kutató és a tudományos-módszertani munka összevont, egységes terveit. Az elkövetkező években pedig elsősorban a különféle hatóságokhoz tartozó könyvtárak munkájának regionális szintű erősödése lesz a jellemző.

Már eddig is komoly tudományos-kutató munka bontakozott ki, mely az ágazatközi együttműködés elméleti bázisának megteremtésére irányult. Az elmúlt esztendők jelentős sikereket hoztak a könyvtári ellátás területi koncepciójának kidolgozásában, melyekben együttesen jelentkezik a különféle ágazatok könyvtárainak tevékenysége a centralizáció

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

és a koordináció elvei alapján. Sikerrel zárultak az állami és szakszervezeti közművelődési könyvtárak ágazatközi centralizációját célzó kísérletek.

A konferencián az elért eredmények ismertetése és számbavétele mellett kritikai észrevételek is elhangzottak a könyvtárügy irányító szerveinek és a módszertani központoknak címezve. Az előadók szóltak a könyvtári rendszerben még élő párhuzamosságokról, az aránytalanságokról a különféle régiók könyvtári szolgáltatásainak színvonalában, elégtelennek ítélték a könyvtári állományok koordinált kialakításának kidolgozottságát, a regionális tájékoztató-információs állományok szervezésének megoldottságát, gyengének ítélték az általános katalógusok rendszerének fejlesztését, hiányosnak vélték az ország lakosságának az egységes dokumentációs-tájékoztató-bibliográfiai ellátottságát, kevesellték az egységesítést a különféle hatóságok könyvtárainak statisztikai és elszámolási rendszerében.

Megállapították, hogy nem rendszerezték az aktuális tudományos kutatások problematikájának meghatározását, hogy gyengén fejeződik csak ki a kutatások többségénél a prognosztikus orientáció, hiányzik az ideológiai nevelő- és a tudományos tájékoztatási munka komplex megragadásának módszertana, nem tudományosan megalapozott az egyes régiók könyvtári rendszereinek együttműködése. Nem működik elég hatásosan és érzékelhetően a módszertani irányítás rendszere, nem dolgozták ki a helyi vagy ágazati ajánlások, utasítások és egyéb központi dokumentumok megvalósításának, végrehajtásának szervezeti-módszertani alapjait.

Tekintettel arra, hogy a konferencia jellegéből adódóan a legkülönfélébb területek (mind ágazati, mind helyi, mind könyvtártípusok szerinti) képviselői vettek részt és kaptak szót, roppant nehéz lenne szólni minden előadásról külön-külön. Csak néhányat megemlítve: *V. V. Szerov,* a Szovjetunió Kulturális Minisztériuma Könyvtárügyi Osztályának vezetője az állami irányítás szempontjából értékelte az eredményeket és szólt a további tennivalókról, a Lenin Könyvtár igazgatója, *N. Sz. Kartasov,* a nemzeti könyvtár szemszögéből értékelte a helyzetet. Az Országos Műszaki Könyvtár igazgatója, *I. M. Harina* előadásában a műszaki és az általános könyvtárak együttműködésének további lehetőségeit taglalta, mely az állománygyarapításnál, a nemzetközi könyvtárközi cserénél éppúgy szükséges, mint a tudományos kutatómunkában, s melynek eredményességétől függ lényegében a kisebb könyvtárak ágazat- és területközi együttműködésének megvalósulása. A centralizációs törekvések helyességét igazolta a Mezőgazdasági Könyvtár igazgatója, *Javkova,* előadásában, amikor a szakkönyvtár és a közművelődési könyvtárak közötti kapcsolat fejlődését a könyvtárközi csere adataival dokumentálta. Míg 1970-ben a könyvtárhoz 448 kérés érkezett a közművelődési könyvtáraktól, ez a szám 1978-ra már 3233-ra nőtt. Még egy előadás rövid kiemelése kívánkozik: *I. B. Sesztopalova,* a Műszaki Könyvtár osztályvezetője érdekes beszámolót tartott a külföldi könyvek központi katalógusának számítógépre alapozott össz-szövetségi rendszerének létrehozásáról. A munkát 1968-ban kezdték meg, s az első szakaszt (1969–1971) a tapasztalatgyűjtés, a hagyományos módszerek alkalmazása; a másodikat (1971–1975) a rendszer véglegesítése, a szervezeti formák kidolgozása, a rendszerben résztvevők kiképzése és a rendszer kipróbálása jellemezte. Így az 1976–81-es harmadik szakasz már a tapasztalatok és eredmények alapján kezdhette meg a rendszer tökéletesítését, továbbfejlesztését.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A résztvevők egyhangúlag megállapították az eredeti elképzelések helyességét, s a felmerült problémák elemzése után az elfogadott ajánlásokban megjelölték a további tennivalókat, meghatározták a könyvtárügy irányító szerveinek, módszertani központjainak és a könyvtáraknak a feladatait és munkájuk perspektíváit az ágazatközi könyvtári együttműködés fokozása, megerősítése érdekében.

SZINAINÉ LÁSZLÓ ZSUZSA

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

AGRIS	Agricultural Information System
ALA	American Library Association – amerikai könyvtári szövetség
ANABA	Associación Nacional de Bibliotecarios y Archiveros – Könyvtárosok és Levéltárosok Nemzeti Egyesülete (Spanyolország)
ASEABI	Associación Espanola de Amigos de las Bibliothekas – Könyvbarátok Spanyol Szövetsége
AV	Audiovizuális
BLLD	British Library Lending Division
BTJ	Bibliotekstjänst – a svéd könyvtárellátó
CADIST	Centres d'Acquisision et de Diffusion de l'Information Scientifique et Technique
CENIDOC	Centro Nacional de Documentación – Dokumentációs Nemzetközi Központ
CNRS	Centre national de la recherche scientifique – Országos Tudományos Kutatási Központ (Franciaország)
EDC	Elektronical Dates Computer
EKZ	Einkaufszentrale für Öffentliche Bibliotheken
ENSZ	Egyesült Nemzetek Szervezete
ETO	Egyetemes Tizedes Osztályozás
FID	Fédération Internationale de Documentation – Nemzetközi Dokumentációs Szövetség
FSZEK	Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár
FUNDESCO	Fundación para el Desarrollo Social de las Communicaciónes – Gondolatközlés Társadalmi Fejlesztési Alapítványa
IAEA	International Atomic Energy Agency – Nemzetközi Atomenergia Ügynökség
ICIT	Instituto de Documentación e Información en Ciencias y Technológia – Tudomány és Technológia Dokumentációs és Információs Intézete (Spanyolország)
IFLA	International Federation of Library Associations and Institutions – Könyvtáros Egyesületek és Intézetek Nemzetközi Szövetsége
IIASA	International Institute for Applied Systems Analysis – Nemzetközi Alkalmazott Rendszerelemzési Intézet

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

INER	Technische Hochschule, Ilmenau. Institut für Informationswissenschaft, Erfindungswesen und Recht – Ilmenaui Műszaki Főiskola Tájékoztatástudományi, Találmányügyi és Iparjogvédelmi Intézete
INIS	International Nuclear Information System – Nemzetközi Nukleáris Információs Rendszer (az IAEA mágnesszalagos rendszere)
INPADOC	International Patent Documentation Center – Nemzetközi Szabadalmi Dokumentációs Központ
INSPEC	Information Service in Physics, Elektrotechnology, Computers and Control – Nemzetközi mágnesszalagos szolgáltatás a fizika, elektronika, hiradástechnika, automatizálás és számítástechnika területén
INTAMEL	International Association of Metropolitan City Libraries – a nagyvárosi könyvtárak nemzetközi szövetsége
ISBD	International Standard Bibliographic Description – nemzetközi bibliográfiai címleírási szabvány
ISOC	Instituto de Documentación e Información en Ciencias Sociales y Humanidades – Humán- és Társadalomtudományok Dokumentációs és Információs Intézete (Spanyolország)
JATE	József Attila Tudományegyetem
KG-INFORMATIK	Kohó- és Gépipari Tudományos Informatikai és Ipargazdasági Központ
KGST	Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa
KGSt	Kommunale Gemeinschaftsstelle (NSZK)
KMK	Könyvtártudományi és Módszertani Központ
KSH	Központi Statisztikai Hivatal
MEDLARS	Medical Literature Analysis and Retrieval System of the United States National Library of Medicine – az Egyesült Államok Országos Orvosi Könyvtárának Szakirodalom-elemző és Információkereső Rendszere (USA)
MÉM	Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium
MKKEKK	Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtára
MNB IKR	Magyar Nemzeti Bibliográfia Időszaki Kiadványok Repertóriuma
MTESZ	Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége
NBLC	Nederlands Bibliotheek en Lektuur Centrum
OCLC	Ohio College Library Centre – Ohiói Egyetem Központi Könyvtára (új neve: Online Computer Library System)
OGYK	Országgyűlési Könyvtár
OMIKK	Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár
OPK	Országos Pedagógiai Könyvtár
OPKM	Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum
OSZK	Országos Széchényi Könyvtár

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

RED INCA	Nemzeti Tájékoztatási Hálózat (Spanyolország)
SDI	Selective Dissemination of Information – Szelektív információterjesztés
SEDIC	Sociedad Espanola de Documentación e Información Cientifica – Dokumentációs Egyesület (Spanyolország)
STI	Scientific and Technical Information – Tudományos és Műszaki Tájékoztatás
STSI	Scientific, Technical and Societal Information
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – ENSZ Nevelésügyi Tudományos és Kulturális Szervezete

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

CONTENTS

WALLESHAUSEN GYULA: **Subject specialist in reference work.**—In libraries where only two persons are working the division of labour is ideal: one person carries out the librarian's technical work while the other performs the activities related to the subject field. In the horizontal organization (acquisition, processing, readers' service) the number of staff increases, the competency becomes indistinct and parallel working processes are instituted. The vertical organizational form: the subject specialist system, which assures both the competency and the more effective work. In the beginning, towards the end of the century the subject specialists (nowadays still active in Anglo-Saxon libraries) had some co-workers in order to carry out library and aministrative works in addition to the tasks of primary importance. These are called subject departments. In a pure subject specialist system the subject specialists are performing only works suitable to their professional knowledge. [117—132.p.]

MEZEY LÁSZLÓ MIKLÓS: **Renewal? The old and the new Hungarian National Bibliography Repertory of Periodical Publications.**—From January 1981 the Repertory appears —in respect of scientific theory logically—with a restricted content. Certain fields (medicine, agriculture, technical sciences) are given up to special bibliographies while in the relation of the remaining disciplines (social sciences and natural sciences) the editors have promised a more absorbed and comprehensive processing. However, according to surveys, in this respect the Repertory is still indebted to the users. At the same time, it has not developed a necessary co-operation between research libraries of both fields which—in the author's opinion—would meet more the users' demands. [133—142.p.]

ARATÓ FERENC: **Revision problems of the UDC 37.**—The revision of the UDC 37 has become necessary due to the quick development of pedagogy, the growth of the international scientific life and the strengthening of interferences. Concepts indicating world tendencies have appeared in terminology. The concepts of pedagogy and didactics in capitalist and socialist countries are of an increasingly divergent content. In the past 15 years the proportion of the used terms, concepts and words of comparison, increased to 1:8. The growing "machine language" and the relation of UCD terms must be cleared up. The author deems it proper that further development should take place with a slow, moderately hierarchical faceted construction of the system, compatible with theasurus system. [143—147.p.]

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

FERENCZI ZSUZSANNA: **Between dashes: current bibliographical processing of foreign Hungarica literature.**—In the discussion connected with the further development of the Hungarica bibliography (see Könyvtári Figyelő, 2.no. 1981. 101—109.p. and 5.no. 1981. 356—365.p.) the author emphasizes the role of patriotica bibliographies, which would strengthen the national consciousness. She considers necessary to maintain the series issued till now. Further on she deems it useful to discuss with a wider professional public the modification of the national bibliographical system, prior to decision making. [148—150.p.]

KLUKOVITSNÉ PARÓCZI KATALIN: **Library readers and loans in the service of university education.** Workshop study carried out in the Central Library of the József Attila University, Szeged.—The study investigates the effectiveness of library provision offered by the Central Library of the József Attila University, Szeged, to university students in the light of unsatisfied loan requests. The analysis was carried out on the basis of loan request cards during the academic year 1979-1980, in the 6 month period from January to June. The unsatisfied loan requests were analysed and evaluated according to faculties and subject content. It was examined to which extent the loan requests would have been satisfied by reading documents not available for lending. It was stated that though university students prefer lending to reading on the spot, their satisfying library provision might be solved only by the parallel development of these library services. [151—157.p.]

Guidelines for reference and information services to public libraries in England and Wales. — *Summary* of the publication, issued in London by the Library Association, 1981. 10 p. [173—175.p.]

MÜLLER-BENEDICT, M.: **Bibliothekarische Ausbildung bleibt Notstandsgebiet.** Library training remains a distressed area.—*Summary* of the article published in Buch und Bibliothek. 33.vol. 1981. 3.no. 258—269.p. [176—177.p.]

CURRAS, E.: **The state of information science in Spain.**—*Summary* of the article published in Journal of Information Science, 1980. 2.no. 315—317.p. [178—180.p.]

Les Centres d'Acquisition et de Diffusion de l'Information Scientifique et Technique et la politique documentaire du Ministère des Universités. *Centres for collecting and service of professional literature. National cooperation programme in France. CADIST.*—*Summary* of the article published in Bulletin des Bibliothèques de France. 1981. 1.no. 7—10.p. [181—183.p.]

MITTLER, E.: **Personalbedarfsermittlung in wissenschaftlichen Bibliotheken.** *Methods for fixing the need of staff number in research libraries.*—*Summary* of the article published in Die Schulbibliothek. Beiträge und Berichte. Frankfurt am Main, Vittorio Klostermann, 1978. 35—57.p. [184—194.p.]

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Reviews

A magyar irodalom és irodalomtudomány bibliográfiája. 1977. *Bibliography of Hungarian literature and literary scholarship 1977.*—Ed LICHTMANN Tamás—NÉMETH S. Katalin. Bp. OSZK. 1979. 456 p. (Rev.: BUDA Júlia.) [195–197.p.]

LITTLE, A. D.: Into the information age. Chicago, ALA, 1978. 134 p. (Rev.: SZEPESVÁRY Tamás.) [198–201.p.]

Library services in metropolitan area of Lagos; background and sociological framework. Ed. AJE, S. D., Lagos, National Library of Nigeria, 1980. 360 p. (Rev.: KAMARÁS István.) [202–205.p.]

Panorama

REICH GYÖRGY: **12th Information and Documentation Colloquium of the Technical College, Ilmenau. Oberhof, November 9–12, 1981.**—At the Technical College, Ilmenau (GDR) the training of higher information, documentation and industrial law protection specialists is going on, in addition to the training of electrical engineers. The College organized in November 1981 an international colloquium treating the following themes: training of information, documentation and industrial law protection specialists; development of systems; increase of effective services. Present article outlines, on the basis of the 110 delivered lectures, the development trends of activities and services: the information technology of higher level arises from the integration of the traditional information and documentation, computer technology and communication technics. [158–165.p.]

SKALICZKI JUDIT: **Audiovisual documents and music departments in Danish libraries.**—Danish librarianship considers as its important task to handle AV documents as an equal to traditional ones. This tendency can be traced back on all levels of librarianship, from the decision making, through education, to library practice. In the new public library draft, prepared in 1981, the acquisition and the service of audiovisual documents are already included with valid force. In library practice audiovisual documents are to be found mostly in music departments and in the audiovisual departments. The latters provide also for readers at a disadvantage. [166–172.p.]

General calssification system in a changing world. Proceedings of the FID Classification Symposium hold in Commemoration of the Dewey Centenary. Brussels, November 1976. The Hague, FID 1978. 107 p. (Rev. by: SZABÓNÉ TÖRS Hanna) [206–207.p.]

Problemy koordinacii i kooperacii raboty bibliotek različnyh vedomstv na sovremennom étape (Centralizacija bibliotečnoj seti). Problems of co-ordination and cooperation in the work of libraries belonging to different authorities (Centralization of library network). Moskva, GBL, 1980. 141, 3 p. (Rev. by: SZINAINÉ LÁSZLÓ Zsuzsa.) [208–210.p.]

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

INHALT

WALLESHAUSEN GYULA: **Das Fachreferentensystem.** – Die Arbeitsteilung in einer Bibliothek mit zwei Angestellten ist ideal: einer durchführt die bibliothekarischen Arbeitsgänge, der andere ist für die Sammelschwerpunkte verantwortlich. Bei einer weiteren Erhöhung der Personalzahl verwischt sich in der horizontalen Organisation (Bestandsaufbau – Bearbeitung – Leserdienst) die Fachmässigkeit und parallele Arbeitsgänge entstehen. Die vertikale Organisationsform: das Fachreferentensystem garantiert die Fachmässigkeit und die wirksamere Tätigkeit. Anfangs, um die Jahrhundertwende (in den angelsächsischen Bibliotheken auch gegenwärtig) disponierten die Fachreferenten über einige Mitarbeiter, damit diese, ausser den inhaltlichen Aufgaben, auch jene, verbunden mit der Bibliothek und Administration versorgen. Diese Form der Organisation wird Fachabteilung genannt. Im reinen Fachreferentensystem verrichten die Fachreferenten nur solche Arbeit die ihren Fachkenntnissen entsprechen. [117–132.p.]

MEZEY LÁSZLÓ MIKLÓS: **Erneuerung? Die alte und neue Ungarische Nationalbibliographie Repertorium der Periodischen Zeitschriften.** – Seit Januar 1981 erscheint das Repertorium – vernünftigerweise vom Standpunkt der Wissenschaftslehre – in engerem Inhalt. Gewisse Gebiete (Medizin, Landwirtschaft, technische Wissenschaften) wurden den Fachbibliographien überlassen, während in hinsicht der sonstigen Wissenschaften (Gesellschafts- und Naturwissenschaften) eine vertieftere bzw. weitere Erschliessung von den Redakteuren zugesichert wurde. Es wurde jedoch aufgrund der Untersuchungen festgestellt, dass das Repertorium in dieser Hinsicht ihren Benützern bis zur Stunde schuldig blieb. Es entwickelte sich auch keine solche Zusammenarbeit zwischen den wissenschaftlichen Bibliotheken der beiden Gebieten, welche – laut Verfasser – die Ansprüche der Benützer vielmehr erfüllt hätte. [133–142.p.]

ARATÓ FERENC: **Überarbeitungsprobleme der DK 37.** – Die Überarbeitung der DK 37 hat sich wegen der raschen Entwicklung der Pädagogik, der Erweiterung des internationalen wissenschaftlichen Lebens und der Verstärkung der Durchdringungen als notwendig erwiesen. Im Wortgebrauch wurden die Begriffe, die Welttendenzen signalisierend, sichtbar. Die pädagogischen und unterrichtspolitischen Begriffe, sowohl in den kapitalistischen als auch in den sozialistischen Ländern, zeigen einen ständig divergierenden Inhalt. Die Proportion der in den letzten 15 Jahren benützten Schlagwörter, Begriffe und Verhältniswörter erhöhte sich auf 1:8. Das Verhältnis zwischen der sich ständig verbreitender

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

„Machinensprache" und DK Schlagwörter, sollte ebenfalls klargestellt werden. Der Verfasser findet es als zweckentsprechend, dass die Weiterentwirklung mit einer langsamen, mässig hierarchischen Facettenkonstruktion des Systems, kompatibel mit den Thesaurussystemen stattfindet. [143–147.p.]

FERENCZI ZSUZSANNA: **Zwischen Gedankenstrich: über die laufende bibliographische Erschliessung der ausländischen Hungarica Literatur.** – In der Diskussion, verbunden mit der Weiterentwicklung der Hungarica Bibliographie (siehe Könyvtári Figyelő, 1981. 2.No. 101–109.S., und 1981. 5.No. 356–365.S.) betont die Verfasserin die Rolle der Patriotica Bibliographie in der Gestaltung des nationalen Bewusstseins. Sie betrachtet es als notwendig, die bisherigen Serien aufrechtzuerhalten, wie auch, dass die Modifizierung des nationalen bibliographischen Systems – vor Entscheidung – in breiter beruflicher öffentlicher Meinung diskutiert wird. [148–150.p.]

KLUKOVICSNÉ PARÓCZI KATALIN: **Lesen des Präsensbestandes und die Ausleihe im Dienste des Universitätsstudiums.** Werkstättenstudie ausgearbeitet in der Zentralbibliothek der József Attila Universität, Szeged. – Diese Studie untersucht in der Zentralbibliothek der József Attila Universität, Szeged die Effektivität der Bibliotheksversorgung für Universitätsstudenten, im Lichte der unerfüllten Ausleihwünsche. Die Analyse wurde im akademischen Jahr 1979–1980, aufgrund der Ausleihwünsche, in der sechsmonatigen Periode von Januar bis Juni durchgeführt. Die Analyse und Bewerbung der unerfüllten Ausleihwünsche wurde teilweise in Zerlegung laut Fakultäten und teilweise laut Inhalt vorgenommen. Wir untersuchten auch, zu welchem Masse die einzelnen Ausleihwünsche mit Lesen des Präsensbestandes erfüllbar gewesen wären. Wir haben festgestellt, dass obzwar unsere Studenten die Ausleihe gegenüber des Lesens an Ort und Stelle bevorzugen, ihre entsprechende Bibliotheksversorgung nur mit der parallelen Entwicklung beider Formen der Versorgung gelöst werden kann. [151–157.p.]

Ausblick

REICH GYÖRGY: **Das 12. Informations- und Dokumentationskolloquium der Technischen Hochschule, Ilmenau, 9–12. November, 1981.** – In der Technischen Hochschule, Ilmenau (DDR) werden nebst Elektroingenieure auch höhere Fachleute für Information, Dokumentation und Gewerberechtschutz gebildet. Im November 1981 organisierte die Hochschule ein internationales Kolloqiuium mit folgenden Themen: Bildung von Fachleuten für die Gebiete Information, Dokumentation und Gewerberechtschutz; Entwicklung von Systemen; Erhöhung der Effektivität von Dienstleistungen. Der Artikel umzeichnet, aufgrund der dargebotenen 110 Vorträge, die Entwicklungsansprüche für Tätigkeit und Dienstleistungen: die Informationstechnik höheren Niveaus, die sich aus der Integrierung der traditionellen Information und Dokumentation, der Komputertechnik und der Kommunikationstechnik ergeben. [158–165.p.]

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

SKALICZI JUDIT: **Audiovisuelle Dokumente und Musikabteilungen in dänischen Bibliotheken.** – Das dänische öffentliche Bibliothekswesen betrachtet es als wichtige Aufgabe die audiovisuellen Dokumente gleichrangig mit den traditionellen Dokumenten zu behandeln. Diese Tendenz kann auf jeder Ebene des Bibliothekswesens gefolgt werden, vom Treffen der Entscheidung, durch die Bildung bis zur Bibliothekspraxis. In dem neuen, im Jahre 1981 vorbereiteten Plan für öffentliche Bibliotheken, sind die Anschaffungen und Dienstleistungen der audiovisuellen Dokumente bereits von bindender Gültigkeit. In der Bibliothekspraxis sind die audiovisuellen Dokumente meistens in den Musikabteilungen und in den AV Abteilungen findbar. Die letztgenannten Abteilungen versorgen auch die Leser in ungünstiger Lage. [166–172.p.]

Guidelines for reference and information services in public libraries in England and Wales. *Richtlinien für die Referenz- und Informationsdienste in den Bibliotheken von England und Wales.* – *Zusammenfassung* aufgrund der Publikation, veröffentlicht in London, Library Association, 1981. 10 S. [173–175.p.]

MÜLLER-BENEDICT, M.: **Bibliothekarische Ausbildung bleibt Notstandsgebiert.** – *Zusammenfassung* des Artikels, veröffentlicht in Buch und Bibliothek. 33.Band. 1981. 3.No. 258–269.S. [176–177.p.]

CURRAS, E.: **The state of information science in Spain.** *Die Lage der Informationswissenschaft in Spanien.* – *Zusammenfassung* des Artikels veröffentlicht in Journal of Information Science, 1980. 2.No. 315–317.S. [178–180.p.]

Les Centres d'Acquisition et de Diffusion de l'Information Scientifique et Technique et la politique documentaire du Ministère des Universités. *Zentralstellen des fachliterarischen Sammelns und Dienstleistungen. CADIST Programm der nationalen Zusammenarbeit in Frankreich.* – *Zusammenfassung* des Artikels veröffentlicht in Bulletin des Bibliothèques de France, 1981. 1.No. 7–10.S. [181–183.p.]

MITTLER, E.: **Methoden der Personalbedarfsermittlung in wissenschaftlichen Bibliotheken.** – *Zusammenfassung* des Artikels veröffentlicht in Die Schulbibliothek. Beiträge und Berichte. Frankfurt am Main, Vittorio Klostermann, 1978. 35–57.S. [184–194.p.]

Rezensionen

A magyar irodalom és irodalomtudomány bibliográfiája 1977. *Die Bibliographie der ungarischen Literatur und Literaturwissenschaft.* Red. LICHTMANN Tamás–NÉMETH S. Katalin. Budapest, OSZK, 1979. 456 S. (Rez.: BUDA Júlia.) [195–197.p.]

LITTLE, A. D.: Into the information age. *Im Zeitalter der Information.* Chicago, ALA, 1978. 134 S. (Rez.: SZEPESVÁRY Tamás.) [198–201.p.]

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Library services in metropolitan area of Lagos: background and sociological framework. *Ansprüche und Meinungen: soziologische Untersuchung im Kreise der nigerischen Bibliotheksbenützer.* Red.: AJE, S. D. Lagos, National Library of Nigeria, 1980. 360 S. (Rez.: KAMARÁS István.) [202–205.p.]

General classification system in a changing world. Proceedings of the FID Classification Symposium hold in Commemoration of the Dewey Centenary, Brussels, November 1976. *Allgemeine Klassifikationssysteme in einer wechselnden Welt.* Abhandlungen der FID Klassifikation Symposium gehalten in zur Erinnerung der Dewey Klassifikation. Brussel, 1976 November. The Hague, FID, 1978. 107 S. (Rez.: SZABÓNÉ TÖRS Hanna.) [206–207.p.]

Problemy koordinacii i kooperacii raboty bibliotek različnyh vedomstv na sovremennom étape (Centralizacija bibliotečnoj seti). Koordinations- und Kooperationsprobleme in der Arbeit von Bibliotheken, gehörig zu verschiedenen Behörden (Zentralisierung des Bibliotheksnetzes). Moskva, GBL, 1980. 141, 3 p. (Rez.: SZINAINÉ LÁSZLÓ Zsuzsa.) [208–210.p.]

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

СОДЕРЖАНИЕ

ВАЛЛЕСХАУСЕН ДЬЮЛА: **Система спецреферентов.** – идеальное разделение труда в библиотеке с двумя работниками такое: один из сотрудников занимается узко библиотечными работами, а другой – комплектованием. В формирующейся в результате увеличения состава горизонтальной системе (комплектование фонда – обработка – обслуживание читателей) стираются границы разных должностей и появляются параллельные виды работы. Вертикальная организационная структура – это система спецреферентов, которая гарантирует должности и более эффективную работу. В начале, на рубеже столетия (и главным образом в англо-саксонских библиотеках и сегодня) спецреференты имели несколько сотрудников для выполнения библиотечных и административных работ, а они выполняют специальные задачи. Такая организационная структура называется специализированным отделением. В чистом виде системы спецреференты занимаются только такой работой, которая соответствует их специальному образованию. [117–132 стр.]

МЕЗЕИ ЛАСЛО МИКЛОШ: **Обновление? Старая и новая Летопись периодических изданий Венгерской национальной библиографии.** – Летопись периодических изданий, которая является подсерией Венгерской национальной библиографии, с января 1981 г. появляется с суженым содержанием. Это вполне рационально с точки зрения теории науки. Некоторые отрасли (медицина, сельское хозяйство, технические науки) были переданы специальным библиографиям, а в связи с сохранявшимися отраслями науки (общественные и естественные науки) редакторы обещали более глубокое и широкое раскрытие. Но по данным исследований, ЛПИ до сих пор еще не выполняла это обещание, в то же время даже между научными библиотеками обоих отраслей не сложилось такое сотрудничество, с которым – по мнению автора – справедливая потребность пользователей в большей мере могла быть удовлетворена. [133–142 стр.]

АРАТО ФЕРЕНЦ: **Проблемы переработки УДК 37.** – Переработка УДК 37 является необходимой в результате быстрого развития педагогики, расширения международной научной жизни и усиления взаимоотношений. В языке появились такие выражения, которые представляют собой мировые тенденции. Содержание терминов по педагогике и политике образования между капиталистическими и

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

социалистическими странами все более расходится. Пропорция между употребленными в последних 15 годах предметными словами, выражениями и относительными словами: 1:8. Также надо еще обдумать отношение все более расширенного "автоматизированного языка" и предметных слов УДК. Автор считает целесообразным медленно развивать систему УДК таким образом, чтобы она имела кое-какую иерархическую структуру в роде фазетты, которая является совместимой с тезаурусами. [143—147 стр.]

ФЕРЕНЦИ ЖУЖАННА: **Между тире: о текущей библиографической обработке зарубежных хунгарик.** — В споре об усовершенствовании библиографии хунгарик (Könyvtári Figyelő. 1981. 2.no. 101—109.p., 5.no. 356—365.p.) автор подчеркивает роль библиографий патриотик в формировании национального сознания. Она считает нужным сохранение появившихся до сих пор серий, а также и то, чтобы изменения национальной библиографической системы обсуждались еще перед решением и широкой общественностью. [148—150 стр.]

КЛУКОВИЧНЭ ПАРОЦИ КАТАЛИН: **Пользование на месте и абонемент литературы в службе образовательной работы университета.** Опыт Центральной библиотеки Университета им. Йожефа Аттыли в г. Сегед. — В статье рассматривается эффективность библиотечного обслуживания студентов в центральной библиотеке Университета им. Йожефа Аттыли в свете неудовлетворенных запросов. Анализ был проведен на обнове требовательных листков в 1979—80 учебном году, в периоде от января до июня. Неудовлетворенные запросы были анализированы и оценены с одной стороны по отдельным факультетам, а с другой — по содержанию. Исследовалось и то, в какой мере было бы возможно удовлетворить некоторые запросы на абонемент путем пользования литературы на месте. Было установлено, что хотя студенты предпочитают абонемент пользованию на месте, их удовлетворительное библиотечное обслуживание можно решить только с параллельным развитием обеих норм библиотечной службы. [151—157 стр.]

Библиотечное дело за рубежом

РЕИХ ДЬЕРДЬ: **12-ый информационный и документационный коллоквиум Технического вуза г. Ильменау. Обергоф, 9—12 ноября 1981 г.** — Технический вуз г. Ильменау — где в ГДР кроме образования инженеров-электриков занимаются и высшим образованием информационных, документационных и патентно-лицензионных специалистов — в ноябре 1981 г. организовал международный коллоквиум по темам образования информационных, документационных и патентно-лицензионных специалистов, развития систем, повышения эффективности обслуживания. В статье на основе 110 прочитанных докладов дается обзор деятельности и направления развития служб: высшего уровня информационной техники, создавшейся путем нитеграции традиционной информации и документации, вычислительной техники и техники коммуникации. [158—165 стр.]

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

ШКАЛИЦКИ ЙУДИТ: **Аудиовизуальные документы и музыкальные отделы в данских библиотеках.** – Данское библиотечное дело считает важной задачей одинакого обращаться с аудиовизуальными и традиционными документами. Такую тенденцию можно проследить на каждом уровне библиотечного дела от принятия решений через образование до библиотечной практики. В разработанном с 1981 г. новом проекте массовых библиотек комплектование и выдача аудиовизуальных документов фигурирует уже как обязательная задача. В библиотечной практике аудиовизуальные документы находятся главным образом в музыкальных отделах и аудиовизуальных отделах. Аудиовизуальные отделы обслуживают и тех читателей, которые находятся в невыгодном положении. [166–172 стр.]

Директивы для информационной службы массовых библиотек в Англии и Вельсе. – *Суммирование* на основе издания Guidelines for reference and information services to public libraries in England and Wales. (London, Library Association, 1981. 10 p.) [173–175 стр.]

MÜLLER-BENEDICT, M.: **Библиотечное образование остается пострадавшейся от бедствия территорией.** – *Суммирование* на основе статьи астора Bibliothekarische ausbildung bleibt Notstandsgebiet (Buch und Bibliothek. 33.vol. 1981. 3.no. 258–269.p.) [176–177 стр.]

CURRAS, E.: **Положение информатики в Испании.** – *Суммирование* на основе статьи автора The state of information science in Spain (Journal of Information Science. 1980. 2.no. 315–317.p.) [178–180 стр.]

Центры комплектования и обслуживания по научной литературе (CADIST). Государственный план сотрудничества во Франции. – *Суммирование* на основе статьи Les Centres d'Acquisition et de Diffusion de l'Information Scientifique et Technique et la politique documentaire du Ministére des Universités (Bulletin des Bibliotheques de France. 1981. 1.no. 7–10.p.) [181–183 стр.]

MITTLER, E.: **Методы определения потребности состава научных библиотек.** – *Суммирование* на основе статьи автора Methoden der Personalbedarfsermittlung in wissenschaftlichen Bibliotheken (Die Schulbibliotek. Beitrage und Berichte. Frankfurt/Main, Wittorio Klostermann, 1978. 35–57.p.) [184–194 стр.]

Обзор

A magyar irodalom és irodalomtudomány bibliográfiája 1977. *Библиография венгерской литературы и литературоведения 1977.* Сост. LICHTMANN Tamás–NÉMETH S. Katalin. Bp. OSZK, 1979. 456 p. (Рец.: БУДА Юлия.) [195–197 стр.]

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

LITTLE, A. D.: Into the information age. *К эпохе информации.* Chicago, ALA. 1978. 134 p. (Рец.: СЕПЕШВАРИ Тамаш.) [198–201 стр.]

Library services in metropolitan area of Lagos; background and sociological framework. *Потребности и мнения: социологическое исследование среди пользователей библиотекой в Нигерии.* Ред. AJE, S. B. Lagos, National Library of Nigeria, 1980. 360 p. (Рец.: КАМАРАШ Иштван.) [202-205 стр.]

General classification systems in a changing world. Proceedings of the FID Classification Symposium held in Commemoration of the Dewey Centenary, Brussels, November 1976. *Общие классификационные системы в изменяющемся мире.* The Hague, FID, 1978. 107 p. (Рец.: САБОНЭ ТЁРШ Ханна.) [206–207 стр.]

Проблемы координации и кооперации работы библиотек различных ведомств на современном этапе (Централизация библиотечной сети). Москва, ГБЛ, 1980. стр. 141, 3. (Рец.: СИНАИНЭ ЛАСЛО Жужа.) [208–210 стр.]

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Ára: 24,— Ft

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban